

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Elif TUNÇ

BİLİM TARİHİNDE TIP ETİĞİNİN ROLÜ

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Elif TUNÇ

BİLİM TARİHİNDE TIP ETİĞİNİN ROLÜ

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr.Öğr.Üyesi Ekin KAYNAK ILTAR

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Elif TUNÇ'un bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK ILTAR (İmza)

Üye : (İmza)

Tez Başlığı:
BilimTarihindeTıpEtiğininRolü

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :/....../20...

Mezuniyet Tarihi : 10/02/2022

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bilim Tarihinde Tıp Etiğinin Rolü” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Elif TUNÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

27 / 12 / 2021

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Elif TUNÇ
Öğrenci Numarası	20195231029
Anabilim Dalı	Felsefe
Programı	Bilim Tarihi ve Felsefesi
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Bilim Tarihinde Tıp Etiğinin Rolü
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1715348964
Rapor Tarihi	29 / 11 / 2021
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 1 Alıntılar dahil: % 16
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

TIP ETİĞİNİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Tıp Etiği Nedir ?	7
1.2. Etiğin Tıp Etiğine Yansıması.....	11
1.3. Tıp Etiğinde Önemli Kuramlar/Yaklaşımlar.....	13
1.3.1. Kant'ın "Ödev" Etiği.....	14
1.3.2. Bentham ile Mill'in "Yararcılık" (utilitarianism) Kuramı.....	15
1.4. Tıp Etiğinin Önemi ve Genel Amacı.....	16
1.5. Tıp Bilimi Hakkında.....	17
1.6. Tıp Tarihinde Tıp Etiğinin Doğuşu.....	20
1.7. Hipokratik Tıp Etiği.....	23
1.7.1. Hippokrates'ten Özlü Sözler.....	25
1.7.2. Hippokrates Andı.....	26
1.7.3. Hipokrat'ın Yemini.....	26
1.7.4. Hekimlik Andı.....	26
1.8. Bilim ve Etik İlişkisi Kapsamında Tıp Etiği.....	27
1.8.1. Klinik Bir Deneyi Sürdürme.....	29
1.9. Aristoteles'in Etik Görüşü Bağlamında Tıp Etiği.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

TIP ETİĞİ İLKELERİ VE HEKİM-HASTA İLİŞKİSİ

2.1. Tıp Etiğinde Temel ilkeler.....	34
2.1.1. Yararlılık İlkesi.....	35
2.1.2. Zarar Vermeme İlkesi.....	36
2.1.3. Özerkliğe (Otonomi) Saygı İlkesi.....	36
2.1.4. Adalet ve Eşitlik İlkesi.....	37
2.2. Hekim- Hasta İlişkisinin Etik Değerlendirmesi.....	38
2.3. Tıbbi Hatalar-Malpractice Üzerine Bir Değerlendirme.....	40
2.4. Sağlık ve Hastalık Kavramlarının Tarihsel Yolculuğu.....	43
2.5. Sağlık ve Hasta Kavramlarının Ticarileştirilmesi.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TIP ETİĞİNİN EVRİMİ: BİYOETİK VE TIBBIN ETİK SORUNLARI

3.1. Biyoetik Nedir?	49
3.2. Biyoetik İle Biyoloji Arasındaki İlişki.....	51
3.3. Aristoteles'in Biyolojisinde Biyoetik Kavramı.....	54
3.4. Geçmişten Günümüze Tıbbi Etik Sorunlar.....	57
3.5. Ötanazi ve Etik Boyutu.....	59
3.5.1. Ötanazi Türleri.....	60
3.5.1.A. Dar Anlamda Ötanazi.....	60
3.5.1.B. Geniş Anlamda Ötanazi.....	60
3.5.1.C. En Geniş Anlamda Ötanazi.....	60
3.5.1.1. İradeye Bağlı ve İrade Dışı Ötanazi.....	61
3.5.1.1.A. İradeye Bağlı Ötanazi.....	61
3.5.1.1.B. İrade Dışı Ötanazi.....	61
3.5.1.2. Aktif Ötanazi ve Pasif Ötanazi.....	61
3.5.1.2.A. Aktif Ötanazi.....	61
3.5.1.2.B. Pasif Ötanazi.....	61
3.5.1.3. Kazai Ötanazi ve Medikal Ötanazi.....	61
3.5.1.3.A. Kazai Ötanazi.....	61
3.5.1.3.B. Medikal Ötanazi.....	61
3.5.2. Ötanazinin Etik Boyutu.....	62

3.6. Öjenik Kavramı ve Etik Boyutu.....	66
3.7. Kürtaj/Abortus Olgusu ve Etik Değeri.....	69
3.8. İnsanlar ve Hayvanlar Üzerindeki Deneyler Hakkında.....	75
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	97

KISALTMALAR LİSTESİ

Malpractice	Medical Error
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Covid 19	Korona Virüs
MÖ	Milattan Önce
Vb.	Ve bunun gibi

ÖZET

Bilim tarihi birçok bilimi içerisinde barındıran ve onların da kendi içlerinde dallara ayrıldığı ve her birinin kendine özel çalışma biçimlerinin bulunduğu, sorgulayıcı felsefi görüşler temeline dayanmaktadır. Buna göre bilim tarihi bilimlerin kendilerine ait faaliyetlerinin deney ve gözleme dayalı, objektif bir biçimde ve kronolojik bir sıraya uygun olarak kaydedilmesidir. İnsanlar var olduklarından bu yana, merak duyguları sayesinde gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler ile bilimsel araştırmalara katkıda bulunmuştur. Tıbbın varlığı da insanlarla birlikte ortaya çıkmıştır ve bilim tarihinin pratik bilimler alanında yer almaktadır. Tıp, bir bilim ve meslek alanı olarak insani değerler açısından büyük önem arz etmektedir ve insan sağlığı söz konusu olduğu için, etik açıdan ilkeler ile donatılmıştır. Böylece tıp etiği, insanların birbirlerine karşı adaletli davranabilmeleri açısından herhangi bir problem karşısında çözüm niteliği olarak ortaya çıkmıştır. Tıbbi alanlarda hekimler ve diğer sağlık çalışanları, tıbbi uygulamalar ile ilgili etik davranışlar çerçevesinde hareket etmelidirler. Bu nedenle tıbbi alanları kapsayan tıp etiği ilkeleri araştırılırken ve uygulanırken, geçmişten günümüze birçok özelliği ile ortaya çıkış serüveni göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmada tıp etiğinin günümüz ilkelerinden ibaret olmadığı ve yüzyıllar öncesine dayanmış olduğu yansıtılmak istenmiştir. Bilim tarihinde yer alan tıp biliminin tarihi yolculuğu altında, tıp etiğinin içeriğini oluşturan konular tarihçeleri ile birlikte ele alınmıştır. Bu yöntem ile tıp etiğinin yalnızca günümüze ait olmadığı, birçok kişi tarafından bilinmeyen uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğu gösterilmiştir. Buna istinaden tıp etiği tarihi, felsefi ve günümüz şartları kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilim Tarihi, Tıp Etiği Tarihi, Tıp Etiği, Tıp Etiği İlkeleri, Tıbbi Uygulamalar

SUMMARY

The Role of Medical Ethics in the History of Science

The history of science is which involves many sciences and is divide into branches, and each of which has its own way of working is based on the inquiring philosophical views. Accordingly, the history of science is the recording of the activities of sciences objectively, based on experimentation and observation, and in a chronological order. Since their existence, humans have contributed to scientific researches with the activities they have carried out thanks to their curiosity. The existence of medicine also emerged with humans and took place in the field of applied sciences in the history of science. As a science and a profession, medicine is of great importance in terms of human values and is equipped with ethical principles, since human health is in question. Thus, medical ethics emerged as a solution quality in the face of any problem in terms of people being able to treat each other fairly. Physicians and other health professionals in the medical field should act within the framework of ethical behaviors related to medical practices. For this reason, while researching and applying the principles of medical ethics covering the fields of medicine, the process of its emergence with its many features from the past to the present should be considered.

In this study, it is aimed to reflect that medical ethics does not consist of today's principles and dates back centuries. Under the historical journey of medical science in the history of science, some issues that constitute the content of medical ethics are discussed together with their history. With this method, it has been revealed that medical ethics does not only belong to the present day, but has a long history that is not known by many. Based on this view, medical ethics has been evaluated within the framework of historical, philosophical and contemporary conditions.

Keywords: History of Science, History of Medical Ethics, Medical Ethics, Principles of Medical Ethics, Medical Practices

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans hayatıma başladığım günden itibaren tüm içtenliğiyle yanımda olan danışmanım sayesinde alan hakkında farkındalık kazandım ve yönümü belirledim. Bilgi ışığında aydınlanmayı, ilerlemeyi ve kendimi geliştirmeyi hedefledim. İdealist görüşleriyle bana güç veren ve bana olan güvenini her zaman hissettiren kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR’a teşekkürlerimi sunuyorum. Akademik alana katkı sağlamamda emeğini ve desteklerini esirgemediği için sevgi ve saygılarımı sunarım.

Çalışmamdaki içerik planlaması ile ilgili bana yardımcı olan, öneri ve eleştirilerde bulunarak çalışmanın daha iyi bir seviyeye ulaşması için değerli görüşlerini paylaşan, “Felsefi Sağaltım” adlı eserinden yararlandığım ve savunmada jüri başkanı olarak yer alan Sayın, Prof. Dr. Şahin FİLİZ’e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Savunma jürisinde bulunarak, değerli görüş ve önerilerini paylaşarak çalışmaya katkıda bulunan Sayın, Doç. Dr. Ceyhun Akın CENGİZ’ e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Çalışmama telefon röportajı aracılığı ile katkı sağlayan Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı olarak, İstanbul Avrupa Hospital hastanesinde mesleki çalışmalarını devam ettirmekte olan Sayın, Prof. Dr. Mehmet Ali Ceylan ERDEN’e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca birebir sohbet imkanı ile çalışmama dair önerilerini paylaşan Diyarbakır Memorial Dicle Hastanesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon bölümünde görev yapmakta olan Sayın, Uzm.Dr. Sedat NACİTARHAN’a da teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak her zaman yanımda olan, bana sonsuz güvenen ve desteklerini esirgemeyen aileme sevgilerimle, teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖNSÖZ

Tıbbi alanların kendine özgü kuralları bulunmaktadır. Bu kurallar, insanlara faydalı olabilmek ve onların mağdur olmaması adına gerçekleştirilmektedir. İnsanlar, her ortamda birbirlerine karşı olan davranışlarına dikkat etmelidir. Özellikle sağlığın söz konusu olduğu bir alan olan hastaneler ve benzeri kurumlarda davranış biçimlerine özen göstermek durumundadırlar. Buna bağlı olarak tıp etiği ve ilkeleri ile, insanların bu tür kurumlarda kontrollü davranmaları sağlanmaktadır. Tıp etiğinin anlaşılabilmesi için tarihsel, bilimsel ve felsefi olarak üç açıdan incelenmesi gerekmektedir. Ortaya çıktığı tarihten itibaren nasıl ilerlemiş olduğu, bilimsel değeri ve felsefesi göz önünde bulundurulmalıdır. Felsefenin bir alt dalı olan etik, tıp etiğinin varlığına temel oluşturmaktadır. Dolayısıyla tıp etiğinin anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi için, etiğin öğrenilmesi gerekmektedir. Bu noktada ise, tarihi ve felsefi yolculuk başlamış bulunmaktadır. Ayrıca tıp etiği bir uygulamalı bilim alanı olan tıbbi kapsadığı için, tıp biliminin de özel olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu sayede tıp etiği söylenildiği gibi üç açıdan incelenmiş olmaktadır.

Felsefe, sorgulama yöntemi ile tüm alanların aktif bir şekilde ilerlemesini sağlamaktadır. Bilim ve felsefe birlikte ele alındığında, var olan problemlere kolay bir şekilde çözüm sağlanabilmektedir. Çünkü bilimsellik sorgulama, merak duygusu ve çözüm odaklı olduğu için felsefe disiplini ile benzer amaç doğrultusunda ilerlemektedir. En doğru yol ise tıbbın etik sorunlarına, bilim ve felsefenin gücüne dayanarak çözüm üretebilmektir.

Çalışmada, bilim tarihi içerisinde yer alan tıp tarihi ve tıbbın ahlaki yönden belirlenmiş kuralları hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Bu kuralların bilim tarihindeki varlığının ne zaman kabul edildiği ve bu konuda kimlerin etkili olduğu açıklanmıştır. Amaç bilim tarihi kapsamında tıbbın etik kuralları ele alınarak tıbbi etik sorunlara farklı tarzda eleştirel bir bakış açısı getirebilmektir. Bu bakış açısında da tıp etiğinin evrimleşme aşaması genel alınarak ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusundaki en büyük niyet, tıp öğrencileri ve felsefenin etik yönü ile ilgilenen kişiler için didaktik nitelikte bir çalışma türü elde edebilmektir. Bu çalışma giriş bölümü, üç ana bölüm ve sonuç bölümü olarak hazırlanmıştır.

Giriş bölümünde, bilim tarihine dair tanımlamalar yapılarak açıklamalarda bulunulmuştur. Bu açıklamalara göre tıp biliminden tıp etiğine kadar var olan bağlantılar genel bir şekilde toparlanmıştır. Bilim tarihi içerisinde ele alınan tıp bilimi ve etiği, ayrıntılı bir şekilde anlatılmış olan esas bölümlere hazırlık olarak verilmiştir.

Birinci bölüme, “Tıp etiği nedir?” sorusu ile başlanılmıştır ve tıp etiğinin tanımı ile birlikte tıp biliminin tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Etik ile tıp etiği arasındaki ilişki açıklanarak bazı kuramlar hakkında bilgi verilmiştir. Buna bağlı olarak, tıp etiğinin felsefi yolculuğu değerlendirilmiştir. Ayrıca tıp etiği denildiğinde akıllarda yer edinen ünlü hekim Hipokrat’ın tıp etiği ile olan bağlantısı açıklanmıştır. Bu açıklamalar üzerine, ünlü filozof Aristoteles’in etik anlayışı ile tıp etiği arasındaki bağ savunulmuştur.

İkinci bölümde, tıp etiği ilkeleri tanımlanmıştır ve bu ilkeler ışığında hekim-hasta ilişkisi değerlendirilmiştir. Tıp etiği ilkeleri ile sağlık kurumlarının bağlantısı doğrultusunda sağlık, hastalık ve hasta kavramları tanımlanmıştır. Bu tanımlar etik açıdan değerlendirilmiştir. Hekim-hasta ilişkisi etik açıdan değerlendirilirken, bu noktada büyük önem arz eden ve özel bir konu olan “*malpractice*” konusu ele alınmıştır. Genel olarak tıbbi hatalarda hekimin kusurlu olarak gösterildiği malpraktis kavramı, bilinenin aksine sadece hekim hatası değildir. *Malpractice*’in ele alınmasının amacı, bu zamana kadar “hekim hatası” olarak tanımlanmış olması algısının kırılmak istenilmesi ve tıbbi hataların sadece hekimlere ait olmadığı gerçeğinin savunulmasıdır. Tıbbi hatalar birçok nedene bağlı olarak yaşanabilmektedir. İstisnalar dışında, tüm hatalardan hekimlerin sorumlu tutulması yanlış sayılmaktadır. Burada özellikle *malpractice* kavramının iyi anlaşılması gerektiği savunulmuştur.

Üçüncü bölümde, “Biyoetik Nedir?” sorusu ile tıp etiğinin evrimleşmesi hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Buna göre Aristoteles’in biyoloji çalışmaları ile biyoetik kavramı arasında bir bağ olduğu savunulmuştur. Son olarak tıbbi etik sorunların bazıları tanımlanarak tarihsel yönleri ile değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, bilim tarihi içerisinde tıp etiği ilkeleri genel anlamıyla değerlendirilmiştir. Böylece konular dahilinde belirlenmiş olan sorular bilim ve felsefe açısından sorgulanarak tartışılmıştır. Buna göre tıp etiği konusu geçmişi ile birlikte ele alınarak, geleceğe doğru gidişatı hakkında değerlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, tüm konu veya kavramların tarihsel yönlerinin ele alınması ile günümüz ya da geleceğe dair eleştirilerinin yapılabilmesi gerekmektedir.

GİRİŞ

Bilim bir kültür, bir etkinlik, merak uyandıran bir macera ve en önemlisi öğrenme isteği karşısında elde edilmiş olan bir bilgi birikimidir. Bilgi birikiminde devamlılık ve süreklilik esastır. Bilimde sürekliliğin devamı için mantıksal düşünme, nesnellik, objektiflik, değişikliğe açık olmak, olgular ile ilgili genelleyici bir tutum sergilemek ve bunların yanı sıra sav veya teorilere karşı eleştirel bir tavır içerisinde olmak gerekmektedir. Bilimi meydana getiren olay, merak ile başlayan ve öğrenme isteği ile ortaya çıkan bilgilerin devam eden bu süreklilik halinde birikmesidir. Bu açıdan bilimin durağan olmadığı, ilerlediği ve bazen de döngüsel bir hal içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Evrende doğa ve insan dahil hiçbir yapı durağan değildir. “Bu gerçeklikten hareketle bir bilim sorgulamasına girişmek, en baştan bilim tanımındaki değişimin aslında bilimin doğasından kaynaklandığını kavramayı olanaklı kılacak; bunun yanında aynı zamanda bilimsel gelişmenin doğrudan bu değişimin bir sonucu olduğunun açıkça görülmesini de sağlayacaktır.”¹ Sorgulama sonrası elde edilen bilgi birikimlerinin bilimi ortaya çıkaracağından bahsedilmiş olmasına rağmen, her bilginin bilimsel olmadığı görülmektedir. Bir bilginin bilimsel olabilmesi için en önemli noktalar kendine has bir yöntem kullanılması ve sistemli bir şekilde ortaya konulmasıdır. Sistemli bir şekilde elde edilen bilgilerin sonuçları ise, deney ve gözlem yöntemleri ile birlikte irdelenmektedir. “Çünkü bilim, her ne kadar gerekli olsa da, gerçekleri basit olarak bir araya getirmek değildir; bilim, bu gerçekler arasında kurulan mantık ilişkilerinden meydana gelen ve bir varsayım veya teori ortaya koymaya imkan veren bir sistemdir.”²

Bu açıdan bakıldığında, her bilginin bilimsel olmadığı kullanılan yöntemler sayesinde anlaşılabilir. Kısaca bilim, özel bir bilgi türünü yansıtan ve kendine has özellikler bulunduran farklı bir bilgi türü olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla elde edilen sav veya teoriler her dönemin kendine öz bakış açıları ile ortaya çıkmaktadır. Dönemlere ait bilimsel bilgilerin öğrenilebilmesi ve anlaşılabilmesi için de bu bilgilerin kaydedilmesi gerekmektedir.

¹ Topdemir ve Unat, 2019: 5.

² Ronan, 2003: 5.

“Dünyanın en zorlu zaman dilimlerinden bugüne uzanan varoluş macerasında insanın bugüne gelebilmesi ve bugünün uygar dünyasını inşa edebilmesini sağlayan üstünlüğünün sadece bütün canlıların sahip olduğu deneyimleme becerisi değil, kendisine özgü yetisi olan akletme ve deneyim sonuçlarını kaydedebilme üstünlüğü olduğunu biliyoruz.”³

Tam bu noktada bilim tarihi devreye girmektedir. Çünkü evrende insanın ve buluşlarının bir zamanı yani tarihi bulunmaktadır. “Bilim tarihi, ilerlemeci bakış açısının bir parçası olarak, ilerlemeyi sağlam bir biçimde bilimsel başarılarla dayalı hale getirerek kalıcı, programlı, yönlü ve yöntemli bir süreç haline getirmek amacıyla, entelektüel açıdan epeyce yol almış ülkelerin hayata geçirdiği bir entelektüel kalkınma programıdır.”⁴ Bilim tarihinin insanlığa kazandırılması bilimsel devrim ile gerçekleşmektedir. 19. yüzyılda bilimsel devrimin yaşanmış olduğu Aydınlanma Dönemi’nden sonra, 20. yüzyıl başlarında bilim tarihi nitelikli bir biçimde ortaya çıkmaktadır. “Böylece bilime dayanmak, bilimsel olmak ve bilimsel verileri hakikate götürecek güvenli araçlar olarak görmek egemen bir yaklaşım haline gelmiştir.”⁵

Bilim tarihine genel bir bakış açısıyla bakıldığında zaman, sadece belli başlı bilimlerin tarihini ve değerli noktalarını kapsamadığı açıkça görülebilmektedir. “Aslında tarih insanla başlar; çünkü tarih insan olaylarının, eylemlerinin, bunların ürünü olan başarılarının bilgisidir.”⁶ Bilim tarihi de bir insanlık tarihidir.

Burada, insanlık tarihi olarak genelleme yapılmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden bazıları şunlardır:

- İnsanların yapmış oldukları keşifler,
- Bilim adamlarının kendi yaşamlarına dair ayrıntılar,
- Bilim adamlarının belirli kurumlarda toplanmaları ve deneylerini gerçekleştirmeleri gibi.

Bilim tarihi çalışmaları, kurumsal ve toplumsal olarak insanlık adına yol gösterici olmaktadır. Bu çalışmalara başlanırken, ilerleme hedef alınarak belirli yöntemlerle birlikte bir süreç halinde kültürel kazanımlar elde etmek amaçlanmaktadır. Genellikle bilim tarihi denildiği zaman insanların aklına yalnızca var olan bilimlerin tarihsel geçmişi gelmektedir. Fakat bilim tarihinin asıl amacı bu değildir.

³ Topdemir ve Unat, 2019: 1.

⁴ Topdemir ve Unat, 2019: 227.

⁵ Topdemir ve Unat, 2019: 227.

⁶ Mengüşoğlu, 2017: 362.

Bilim tarihinin amacı, insanların sorgulama ve eleştirme bilinci ile topluma yeni bilgiler öğrenmeye açık beyinler kazandırmaktır. Objektif bilgiler elde edebilmek adına insanlar, sorgulama yöntemine yönlendirilmekte ve doğru bilgiyi aramak için düşünce sistemlerini daha yoğun bir şekilde çalıştırmaktadır. Dolayısıyla bilim tarihinin aynı zamanda bir düşünce tarihi olduğu gerçeği de aydınlanmış bulunmaktadır. “Bu nedenle de bilim tarihi, bilimsel teorilerin, bilimsel düşüncelerin (birbirlerinden etkilenecek) gelişmesinin tarihidir.”⁷ Bilim tarihçisi Alexandre Koyre’nin de belirttiği üzere “gerçek bilim tarihi, aklın gerçeğe ulaşması sürecidir.”⁸

Bilim tarihinin bir düşünce tarihi olduğu gerçeği ile bilimlerin pratik açıdan incelenmesi gerçeği birbirine yakın sayılmaktadır. Çünkü insan pragmatik gereksinimlerini karşılayabilmek adına çok fazla düşünceye sahip olur. Bu açıdan bakıldığında her insan öncelikle yaşayabilmek, daha sonra üretebilmek ve sermaye elde edebilmek için bir şeyler düşünmek mecburiyetinde iken bu sayede keşifler gerçekleştirebilmektedir. Bu tarz yaratıcı düşünceler açık uçlu bilim yapabilmeyi sağlamaktadır. İnsanlar her konuda bilimsel açıdan uçsuz bucaksız düşünebildikleri zaman toplumda var olan problemler adına ideal çözümler üretebilmektedir. Bir düşüncenin kendi döneminden sonra eskidiği o düşüncenin değersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Her düşünce veya teori binlerce yıl birikim oluşturularak ilerleme kaydedebilmektedir. Bu sebepten ötürü, her döneme ait düşünce ve çalışmaların tümü ayrı ayrı çok kıymetlidir. Bu çalışmalar bulundukları dönemde var olana katkı sağlayarak veya keşfedilenler ile yenilik getirmektedir. Bu nedenle var olan bir düşünce üzerine ekleme yapılarak, bütün bir halde ileride gerçekleştirilecek olan şeylere de katkı sağlamak gerekmektedir. Geçmişin bilgi ve birikimine bugünün bilgi, birikim ve tecrübesi eklenerek geleceğe daha sağlıklı bir temel atılmış olacaktır.

Bilim, prehistorya (tarih öncesi) dönemden günümüze kadar incelendiğinde temel ilkelerden yoksun sayılmakta ve pragmatik açıdan yarar sağlamadığı sürece değerli görülmemektedir. Fakat prehistorya dönem açısından düşünüldüğünde, bilimin varlığı hem kabul edilmekte hem de inkar edilmektedir. Bunun nedeni ise insanların bilimi soyut olarak kabul etmeleri ve tamamen pratik odaklı düşünceleridir. Prehistorya dönemde bilim, temel ilkelerden yoksun sayılmaktadır. Fakat “büyü” adı altında varlığını kanıtlayan bakış açısı ile birlikte temel ilkelerin de varlığı anlaşılmaktadır. Eskiden ilahi güç, ruhlar alemi ve doğa olayları büyük önem arz etmekte idi. Bu tür inanışlar ise, büyü içerisinde toplanmaktadır.

⁷ Akt.<https://sarkac.org/2017/> (erişim tarihi: 12. 03. 2021).

⁸ Akt.<https://sarkac.org/2017/> (erişim tarihi: 12. 03. 2021).

Büyü belirli kişiler tarafından anlaşılabilen ve ruhlar alemi ile ilgili görüşlere sahip olan “büyücü” adı altında deneme ve gözlem yöntemleri ile problemleri çözmeye yönelik bir bakış açısı olarak algılanmaktadır. Büyücüler, adeta bir hekim niteliğinde hastalara ve hastalıklara şifa bulmayı amaçlamakta ve buna göre uygulamalarda bulunmaktadır. Bilimsel açıdan bakıldığında hastalıklar adına dönem dönem farklı şifa yöntemlerinin geliştirildiği görülmektedir.

Bilimsel faaliyetler öncelikle merak etme, sorgulama, araştırma ve eleştirme yöntemleri ile gerçekleştirilmektedir. Çünkü tüm bilimler teorik bir alt yapıya sahiptir. Hem teorik hem felsefi temeller üzerine kuruludurlar. Bu durum genellikle pratiğe dayalı olan tıp bilimi için de geçerli sayılmaktadır. Buna göre tıbbın bir bilim olarak insanlara fayda sağlayacak olan bir takım şeylerinin ilk aşamada sorgulama ve araştırma yöntemleri ile keşfedildiği bilinmektedir. Daha sonra deneme ve gözlem yöntemleri ile pratik alana taşınmış bulunmaktadır. “İnsan organizması hakkında mekanik bir görüşün ağır bastığı bir çağın iyileştirme yöntemleriyle, insanı, onun plastisitesini, bio-psişik varlığını somut bir bütün olarak gören bir tıbbın iyileştirme yöntemleri ve hastasına yardımı arasında bir başkalık olacaktır.”⁹ Böylece tıbbın temelinde keşfedilen teorilerin pratik hayata aktarılması yansıtılmaktadır. Bu şekilde sistemsel bir döngü halinde ilerleme kaydedilmektedir. “İnsan hastalıklarının önüne geçmeyi, hastalara yardım etmeyi amaç edinmeyen bir tıbbın hiçbir anlamı yoktur.”¹⁰ Burada bilim alanlarının gerçekleştirdiği bir takım uygulamaların ahlaki açıdan incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Özellikle tıbbi alan içerisinde gerçekleştirilmekte olan uygulamaların, etik kurallara uygun olmaması birey ve toplum adına büyük risk barındırmaktadır. Buna bağlı olarak hukuki açıdan da sorunların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle bilimsel faaliyet göstermekte olan alanların ve özellikle tıbbi kurumsal alanlarda mutlaka etik kurallar çerçevesinde davranılmalıdır.

Bilimin ortaya çıktığı 19. yüzyıldan itibaren bilimi anlamaya çalışma çabaları ve bunun nezdinde gerçekleştirilmekte olan yöntemler ve uygulamalara göre, etik kurallar ve ihlaller ortaya çıkmaktadır. Bu yönde yapılan çalışmalar ve buluşlar gibi toplumun gereksinimleri dahilinde veya değil birçok bilimsel faaliyet gerçekleştirilmektedir. Bu bilimsel faaliyetlerin çoğu ne yazık ki etik kurallar dahilinde gerçekleştirilmemektedir. Etik kurallara aykırı olan çalışmalar kurumsal ve toplumsal huzursuzluk, eşitsizlik ve haksızlıklar meydana getirmektedir. “Bunun sonucunda adeta bilimin yapıp etmelerinin de etik açıdan

⁹ Mengüşoğlu, 2017: 366.

¹⁰ Mengüşoğlu, 2017: 366.

irdelenmesinin gerekliliği benimsenmiş ve giderek bu husus da kuralların konulduğu ve kurulların oluşturulduğu bir yapıya dönüşmüştür.”¹¹

“İlk anda bakıldığında, sanki 20. yüzyıla girildiğinde, artık bilim hem kuramsal hem de uygulama boyutuyla sıklıkla etik ihlallerin yaşandığı bir düşünce etkinlik alanına dönüşmüş izlenimi yaratılmıştır.”¹² Oysa ki insan varlığını sürdürmeye başladıktan itibaren etik ihlaller ile her dönem karşılaşmaktadır. Bu nedenle bilimsel faaliyetlerin artışı ile etik ihlallerin artışı arasında doğru orantı olduğu düşünülmemelidir.

İnsan var olduğundan beri, tıp bilimi de insanlarla beraber var olmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak tıp biliminde etik kuralların gün yüzüne çıkması kaçınılmaz olmuştur. Çünkü insanların olduğu alanlarda iletişim kopukluğu veya anlaşmazlıklar meydana gelebilmektedir. Bu nedenle tıp etiği, tıp bilimi çerçevesinde düzenlenmiş olan etik kurallar olarak karşımıza çıkmaktadır ve insani değerler sorunu adına bir çözüm niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla tıbbi alanı kapsayan tıp etiğinin, insani değerler açısından önemli bir yere sahip olduğu anlaşılabilmektedir.

Felsefi olarak varolan etiğin, uygulamalı tıbbi etiğe yansımakta olan farklı bir hali olan tıp etiği asıl olarak insanlar arasındaki ilişkiler için belirlenmiş olan değer sorunları ile ilgilenmektedir. Daha çok sağlık kurumları içerisinde belirli bir disiplin alanı oluşturabilmek ve halk sağlığı adına faydalı olabilmek amaçlanmaktadır. Dolayısıyla insani değerler adına, bireyin bilinçli bir şekilde hareket edebilmesi önemli sayılmaktadır. Bu nedenle, insani değerler korunmalı ve etik ilkeler doğrultusunda hareket edilmelidir.

Tıp etiği, evrensel değerleri temsil etmektedir. Sağlık çalışanları arasındaki ilişkilerin de etik yönden değerlendirilebilmesi için bu ilkelere gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle etik ilkeler, tıp alanına girebilmeyi başarabilmektedir. Burada odak nokta, tıp etiğinin bilim ve felsefe açısından sorgulanarak insanların refahı için daha iyi bir seviyeye ulaşmak olmalıdır. Felsefe, tıp tarihinin ve etiğinin sorgulanmasını sağlayarak tıp alanını canlı tutabilen bir disiplin olarak görülmektedir. Bu sayede tarihi düşünme üzerine yoğunlaşma ve aynı zamanda yenilikçi fikirlerin doğması gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla, her daim insanlar üzerinde merak duygusu uyandırarak ilgi çekmeyi başarabilmektedir.

¹¹ Topdemir ve Unat, 2019: 241.

¹² Topdemir ve Unat, 2019: 241.

“Merakın giderilmesi ancak neden sorusuna araştırmayla cevap bulmaktan geçeceğinden, haklı olarak bilimi ne tür bir araştırmaya konu edinmek gerektiğİ sorusunu akıllara düşürdü ve verilen ilk yanıt da bilimin tarih içindeki gelişimini incelemek şeklinde gerçekleşti.”¹³

*"Etiksiz bilim boştur, bilimsiz etik kördür"*¹⁴

¹³ Topdemir ve Unat, 2019: 228.

¹⁴ Çobanoğlu'ndanakt., 2009: 11.

BİRİNCİ BÖLÜM

TIP ETİĞİNİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Tıp Etiği Nedir?

Tıp bir bilim, sanat, zanaat ve meslek olmanın yanı sıra uygulamalı etik alanı olarak da karşımıza çıkmaktadır. “Etiğin uygulamalı etiğe yansıyan farklılaşmış uzantısı olarak tanımlayabileceğimiz tıp etiği, tıp uygulaması sırasında hekim-hasta, hekim-hekim, hekim-kurum, hasta-sağlık politikası, denek-araştırmacı hekim vb. ilişkilerinde belirlenen değer sorunlarıyla ilgilenmektedir.”¹⁵ Tıp alanı, etik açıdan büyük sorumluluk barındırmaktadır. Tıp uygulamaları, değer sorunlarına neden olmakta ve insanlar açısından iyi-kötü ayırt etmenin gerekliliği oluşmaktadır. Buna bağlı olarak tıp alanında etik kurallar meydana gelmektedir.

Tıp, insanlar üzerinde uygulamalar gerçekleştirdiğinden dolayı bu alanın öznesi insan olarak algılanmaktadır. “Bununla birlikte, toplumsal bir kurum olarak tıbbın oldukça farklı özellikleri vardır: birincisi, insanın acısını hafifletmeye yönelik temel amacı; ikincisi, uygulayıcılarının elinde olabilecek yaşam ve ölüm üzerindeki kontrol.”¹⁶ Dolayısıyla insanların var olduğu bir alanda saygı, sevgi, dürüstlük ve doğru iletişimin gerçekleştirilebilmesi için etik kurallarının belirlenilmesi kaçınılmazdır. Buna göre insanlık tarihinin başlangıcından itibaren, etik sorunların var olduğu anlaşılabilmektedir. Özellikle hekimlik mesleği adına birçok noktada insani değer sorunları ile karşılaşmaktadır. Buna istinaden insanların tıp mesleğini icra etmeye başlamasından itibaren tıp etiğinin bir meslek etiği olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu alanda gerçekleştirilmekte olan uygulamalar hakkında çıkan tartışmalar ve sorunların belirlenilmesi ise çözüm odaklı ilerlemeleri sağlamaktadır. “Tıbbın gelişmesinin yarattığı açık uçlu soruların etik ilkeler çerçevesinde yanıtlanması yanında, var olan hekimlik mesleği kuralları bilinerek bunlarla ilgili etik çalışma sürdürülmelidir.”¹⁷ Tıp etiği, anlaşılması zor ya da imkansız olan bir disiplin değildir ve bu şekilde görülmemelidir. Çünkü geçmişten günümüze tıp alanında, etik kuralların varlığı bilinmektedir. Toplumda, her dönem etik kurallar değişiklik göstermekte ve yaşanan döneme uygun etik kurallar ortaya çıkmaktadır. “Tıp etiği, uygulandıkları toplumun, ahlaki, dini ve felsefi ideallerine ve ilkelerine dayanır...Şaşırtıcı olmayan bir

¹⁵ Çobanoğlu, 2009: 14.

¹⁶ Stacey, 1985: 14.

¹⁷ Çobanoğlu'ndanakt., 2009: 4.

şekilde, bir toplumda etik olan başka bir toplumda olmayabilir.”¹⁸ Bu nedenle tedavi yöntemleri uygulanırken o an bulunulan döneme uygun bir şekilde, etik kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmeleri gerekmektedir. Dönemsel açıdan topluluk ortamlarına bağlı etik ilkeler ve sorumluluklar değişebilmektedir. Dolayısıyla tıp alanlarında sağlık hizmetleri verilirken, tıbbi uygulamalar güncel etik kurallara göre biçimlendirilmelidir. Bu açıdan bakıldığında, sağlık çalışanları geçmiş dönemlerdeki etik kurallar dahilinde kendi dönemlerindeki etik kuralları değerlendirmelidirler. Çünkü her konu birbiriyle bağlantılı olmaktadır. Geçmişte neler uygulandığı bilinmeden sadece günümüz lehinde yorum yapılmamalıdır. “Ayrıca bugün tıp etiğinden beklenen, bir bilim insanının, ilgili alanda araştırma yaparken veya mesleğini icra ederken genel olarak neleri yapması ve neleri yapmaması gerektiği sorusunu ve bir bilim insanının belirli bir durumda karşılaştığı bir sorunu nasıl çözmesi gerektiği sorusunu yanıtlamasıdır.”¹⁹

Tıp etiği kavram olarak ele alındığında ise, etik ile bağlantılı olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu nedenle öncelikle etik kavramı ele alınmalıdır. “Etik kavramı, Yunanca **ethos** sözcüğünden türetilen ‘davranış biçimini ifade eden karakter’ anlamına gelir ve ‘ahlaki değerler statüsü’ olarak tanımlanır.”²⁰ Değer, olumlu ya da olumsuz nitelikte olan davranışlara ışık olarak etik alanında önemli bir yere sahip olmaktadır. Buna göre etik değerler insan zihninde yer alan düşünceleri belirleyerek, toplum kurallarını da belirlemiş olmaktadır. Değer kavramı ile yakın anlamda olan ilke kavramı ise değer ile bir bütün oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra etik ve ahlak kavramlarının sıkça karıştırıldığı görülmektedir. Etik, bireysel olarak insan eylemleri ile ilgilenmekte ve insana dair her şeyi konu edinerek toplum değerlerini meydana getirmektedir. “Ahlak, bir insan topluluğunda karşılıklı ilişkilerde gelişen saygı ve birbirini benimseme süreçlerinden oluşan ve kendilerine norm olarak geçerlilik tanınan geneli bağlayan eylem modellerini içerir.”²¹

İnsanı insan yapan asıl şey değerleridir. İnsani değerler, onu diğer canlılardan ayıran temel özelliklerinden biridir. Çünkü insan düşünebilen akıllı bir varlık olarak, insani ilişkilerini akıllı ve mantıklı bir şekilde yürütmek durumundadır. Bu nedenle insanların hayatlarında, hem bireysel iletişim hem de toplum düzeni adına ahlak ve etik değer yargılarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede insan ilişkileri, belirli bir düzen ve doğru kabul edilen değer yargılarına ulaşabilmektedir. Etik adına değer yargılarının belirlenilmesi ile

¹⁸ Filiz, 2012: 14.

¹⁹ Çobanoğlu’ndanakt., 2009: 14.

²⁰ Çobanoğlu’ndanakt., 2009: 9.

²¹ Çobanoğlu, 2009: 10.

insan ilişkilerinin doğru bir seviyeye ulaşılması, tıp alanının vurgulanması gereken noktalarından biridir. Tıp, teorileri ve uygulamaları açısından birçok insanı muhatap almaktadır. Öncelikle insan odaklı bir alan olmasından dolayı ilişkilerde birçok fikir ayrılığı da yaşanmaktadır. Bu nedenle tıp alanının vazgeçilmez disiplini tıbbi etik ilkeler olmaktadır. Tıbbi etik, tıp alanı içerisindeki uygulamalar ile ortaya çıkan insani değer sorunlarına çözüm odaklı bir yaklaşımda bulunmaktadır. Buna bağlı olarak, tıp alanındaki etik ilkelerin belirlenilmesi “tıp etiği” adlı kavramın resmi olarak ortaya çıkmasını sağlamaktadır. “Tıp uygulamalarındaki değer sorunlarına yaklaşımı olan iyi, kötü’nün hangi değer ölçülerine göre belirleneceği, tıp uygulamalarında toplumsal ve evrensel nitelikli değerlerin olup olmadığı vb konular onun en temel amaçlarındandır.”²² Buna bağlı olarak var olan sorunların çözümü niteliğinde olan, tıp etiğinin temelini oluşturan, birey ve toplumun ahlaki ve etik değerlerini yerine getirebilmelerini sağlayan deontoloji terimi ortaya çıkmaktadır.

“Yunanca “deontos – görev, yükümlülük” ve “logos – us ile kavrama” sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen deontoloji kısaca “görev/yükümlülük bilgisi” olarak tarif edilebilir.”²³ Bu tanıma göre ödev veya görev anlamını barındırmakta olan deontoloji terimi, anlaşıldığı üzere birçok alanda belirli yükümlülüklerin yerine getirilmesine karşılık gelmektedir. Bu da Kant’ın “ödev” etiği adlı kuramını karşılamaktadır. Kant, insanların etik ilkelere dair sorumluluklarını bilmeleri ve bunları bir ödev niteliğinde gerçekleştirmelerini istemektedir. Dolayısıyla deontoloji kavramı ile Kant’ın “ödev” etiği kuramı ilişkilendirilebilmektedir. Genel olarak deontoloji teriminden bahsedildiği zaman, özellikle sağlık alanı ile ilgili durumlar akıllara gelmektedir. Çünkü bu terim genellikle tıp alanında kullanılmaktadır. Buna bağlı olarak deontoloji kavramı “Tıbbi Deontoloji” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tıbbi Deontoloji, hekimler için tıbbi alan içerisindeki uygulamaların belirli kurallar dahilinde gerçekleştirilmesi yükümlülüğü mevcut olan alanı kapsamaktadır. Hekimlerin hem hastaya karşı hem de sağlık çalışanlarına karşı davranışları ve yapacakları uygulamalar adına mutlaka uymaları gereken etik ilkeler bulunmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ise olası bir görevin algılanması gerçekleştirildiğinde ve belirli kurallara uyularak yerine getirildiğinde deontoloji kavramının varlığı anlaşılmaktadır. Tıbbi Deontoloji terimi yeni bir terimdir. Fakat içermiş olduğu ödev niteliğindeki bilgiler ile

²² Yakıt, 2015: 198.

²³ Akça, 1.

Hipokrat Andı'na dayanmaktadır. "Tıbbi Deontoloji, mesleki standart ve kuralları (normlar), bu kuralların korunmasıyla ilgili kurumları tanıtan bilgiler bütünüdür."²⁴

"Felsefe Sözlüğünün ödevbilgisi maddesinde deontoloji için şunlar yazıyor: İlk kez Jeremy Bentham'ın ölümünden sonra yayınlanan bir kitabının başlığında geçen (Deontology or the Science of Morality – Ödevbilgisi ya da Ahlak Bilimi, 1834), Bentham'ın ahlak felsefesinin alanını ödevle sınırlamak, etiği bir ödev bilimi olarak sınırlandırmak için kullandığı terim. Günümüz ahlak felsefesinde ise ödevbilgisi ahlaki ödev ve yükümlülüklerin doğasını soruşturan bir etik kolu olarak, özellikle bir herhangi bir iş kolunda ya da meslek grubunda yer alan insanların birbirlerine ve başkalarına karşı nasıl davranması gerektiğini, meslek ahlakı adına yerine getirmekle yükümlü oldukları ödevleri konu edinen bir bilim dalı olarak geçer. Bir meslek grubuna dâhil insanların uymaları gereken kuralları araştıran, meslek ahlakı açısından tutmaları gereken yolların sınırlarını çizen bir bilim alanı olarak ödevbilgisi, özellikle tıp bilimiyle ilişkilendirilmiş; hekimlerin nasıl eylemeleri gerektiğini sorup sorgulayan, onların ödev yükümlülüklerini soruşturup belirginleştiren kurama karşılık gelecek biçimde kullanılagelmıştır."²⁵

Deontoloji kavramının uygulamadaki asıl noktası, belirlenilen bazı temel kurallara bir yükümlülüğü yerine getirircesine sıkı sıkıya bağlı kalmaktır. Burada anlatılmak istenilen belli başlı kuralların varlığını kabul etmek ve en önemlisi bu kurallara uyma zorunluluğunu benimsemektir. Herhangi bir durumda var olan kurallar dahilinde ortaya çıkan doğru ya da yanlış sonuçların hiçbir şekilde önemsenmediği ve sadece kurallara uyulup uyulmadığının önemsendiği yer deontoloji olarak algılanmaktadır. Tıbbi deontolojinin ilgilendiği tek nokta ise kurallara uyum sağlanması ve hekimlerin kurallar dahilinde uygulamalarını gerçekleştirmeleridir. Tıp alanındaki ödev ve yükümlülükleri içermekte olan tıbbi deontoloji bilgileri, bir hekim için uygulanması şart olan bilgiler olarak algılanmaktadır. Kısacası, uygulama sonuçları ne olursa olsun hedef hekimlerin kurallara uymaları olarak kabul edilmektedir.

"Deontoloji", sözcüğü yerine çoğu kez 'medical etik' (tıp etiği), kullanılabilmektedir."²⁶ Genellikle deontoloji kavramından bahsedildiğinde direkt olarak tıp etiği algılanmaktadır. Peki birbirleri ile benzer nitelikte olan deontoloji kavramı ve tıp etiği arasındaki önemli fark ne olabilir? Bu soruya verilebilecek en açık yanıt deontolojinin belirli kurallar dahilinde uygulanan yükümlülükler olduğu; tıp etiğinin ise, tıpta yer alan konuların, ahlaki değerlerin yorumlanması ve tartışmaya açık bir şekilde eleştirilmesidir.

²⁴ Çobanoğlu, 2009: 24.

²⁵ Akça, 1.

²⁶ Çobanoğlu, 2009: 24.

Burada deontolojinin hukuki olarak belirlenmekte olan kurallar dahilinde yer aldığı, tıp etiğinin ise değerlerin sorgulanmasında ve açık uçlu bilgilerin elde edilmesinde yer aldığı anlaşılabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında tıp etiğinin temelini oluşturan deontoloji kavramı, tıptaki ödev ve yükümlülükler adına yerini alarak tıbbın etik değerlerinin bir parçası niteliğini taşımaktadır. Dolayısıyla etik alanının deontolojiyi de kapsadığı ve deontoloji bilgilerini değerler açısından yönlendirdiği görülebilmektedir.

1.2. Etiğin Tıp Etiğine Yansıması

“Yaşamak, içkin ve belirlenmiş bir var oluşa sahip olmak değil, bu var oluşu andan ana gerçekleştirmeye çalışmaktır.”²⁷ İnsanların kendi kendilerine, ruh ve bedenleri ile birlikte verdikleri çabayı yansıtabilmektedir. “Yaşamak, insanın miras aldığı birikim, donanım ve doğayı, kendi düşünceleri, sözcükleri ve eylemleriyle uzlaştırmaya çalışmasıdır.”²⁸ Felsefe, bilimsel bilgi, etkinlik ve insan yaşamında durdurulamayan bir yolculuk ve her an yeni bir bilgi akışı ile süregiden bir yaşam tarzıdır. Felsefe, belirli kalıplar ve sabit fikirler ile tanımlanamayan olağan bir akıştır. Dolayısıyla felsefe için, insan yaşamında yer alan ve insan ile beraber var olan sorgulama ve öğrenme isteği barındıran bir canlılıktır denilebilir. Çünkü insan değişir, öğrenir, uygular, düşünür, sorgular. İnsan canlı bir varlıktır ve sonsuz hareket halindedir. Felsefi düşünmek ve felsefeyle ilgilenmek insan olarak varlığımızı, benliğimizi ve ruhumuzu tanıyabilmektedir. Asıl olana ulaşabilmek, bir hedef belirleyerek kendimizi keşfedebilmektedir. Bu nedenle felsefi hareket, birey ve toplumun düşünce yapısında ve yaşam biçiminde etkili olmaktadır. Felsefenin bir alt dalı olan etik ise, ahlaki değerleri kapsamaktadır. Bu nedenle etiğin bilinmesi ile tıp etiğinin anlaşılabilir olması öngörülebilmektedir.

“Etik, insan-insan ilişkilerinde açık uçlu sorulara ‘iyi-kötü’ değerlendirmeleri ile yanıtlar bulmaya çalışır.”²⁹ Etiğin felsefi bir disiplin olarak ortaya çıkması, Antik Yunan filozofu olan Aristoteles ile gerçekleşmektedir. “Aristotelesçi etik perspektifi, İnsanın mevcut durumundan Yüce İyi ve Nihai Son'a ulaşmak için alması gereken yol olarak özetlenebilir.”³⁰ Buna bağlı olarak da etiğin insan ahlakı ile ilgilendiği anlaşılmaktadır. Birbirleri ile ilişkili olan etik ve ahlak insana dair her davranışı araştırmaktadır. “Çoğu zaman birbirlerinin yerlerine de kullanıldığı görülen etik ile ahlak arasında yakın bir ilişki

²⁷ Işıldak, 48.

²⁸ Işıldak, 48.

²⁹ Çobanoğlu, 2009: 9.

³⁰ Neves, 2015, 3.

bulunmakla birlikte etik; ahlak ve toplumca belirlenen ahlaki ilkelerin niteliğini sorgulayan felsefedir.”³¹ Ahlak insanın karakterini tanımlarken, etik toplum içindeki kurallar adına insanların bilinçli davranabilmelerini karşılamaktadır. Aslında ahlak normları, etik ise değişebilen davranışlarını ele almaktadır ve sorumlulukları topluma uygun şekilde yerine getirebilmeyi sağlamaktadır. Ahlak ve etik kavramları ne kadar bağlantılı olsalar da kişisel ve toplumsal olarak ayırt edilebilmelidirler. Dolayısıyla birey ve toplum olarak, her ortamda refah içinde yaşamak adına belirli ilkeler doğrultusunda hareket etmek doğru kabul edilmektedir. Buna göre etik olarak karşımıza çıkan doğru davranış biçimlerinin önemi, teknolojinin gelişmesi ile sınırlarını aşarak her alanda kendini göstermektedir.

“Felsefe’nin etik alanında irdelediğimiz “iyi eylemlerin niteliğini” insanların öteki insanlarla en yoğun biçimde iletişim ve etkileşim içinde oldukları meslekleri açısından ele aldığımızda, ‘meslek etiği’ kavramıyla karşılaşırız.”³² Meslek etiği kavramı ile etiğin teorik olarak varlığı dışında bir de uygulamalı olarak varlığından söz edilmektedir. Yalnız teorik olarak bilinmekte olan etik, artık uygulamalı haliyle de günlük hayatımızda yerini almaktadır. Burada bir bilim ve meslek olarak tıp alanından söz etmek gerekirse, etik tıbbi uygulamalar adına insanların sağlığı ve yararı için tıbbi etik ilkeler olarak yer edinmektedir. Yaşama dair her alanda hem birey hem de toplum adına dürüstlük, eşitlik ve huzur çok önemli sayılmaktadır. İnsanların iletişim kurmadan yaşamaları mümkün görülmemektedir. Genel olarak iletişim içerisinde olan insanlar için saygı, sevgi ve ahlak kurallarının varlığı kabul edilmektedir. Buna göre önemli olan ahlaki değerlerimizin varlığını koruyabilmek gerekmektedir. Dolayısıyla etiğin her alanda varlığını hissettirdiği gibi tıp alanında da varlığını hissettirdiği açıkça görülmektedir. Tıbbın, insanlar var olmaya başladığından itibaren ortaya çıktığı göz önünde bulundurulursa felsefeden daha eski bir tarihi geçmişe sahip olduğu anlaşılabilmektedir.

İnsanların varlığı dünya üzerinde temel gereksinimleri doğurmaktadır. Barınma, acıkma, hastalanma ve tedavi gibi gereksinimlerin karşılanabilmesi için daha çok insana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle insanların varlığı ile süregelen aralarındaki bağ ve iletişim artarak ahlaki sınırların belirlenilmesine yol açmaktadır. Özellikle resmi kurum ve kuruluşlarda etik ilkelerin önemi anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak etiğin uygulamalı alana yansıyan haline; uygulamalı etik yani tıp etiği denilmektedir. Tıbbın uygulamalı alanı olan hastane ortamında sağlık çalışanları ve hastaların davranışları üzerine belirli etik ilkeler

³¹ Çobanoğlu, 2009: 10.

³² Çobanoğlu, 2009: 11.

bulunmaktadır. “Bu kurallar özellikle kişinin meslektaşlarına sadakatine, yasalara karşı yükümlülüklerine ve mesleki özerkliğin korunmasına atıfta bulunur.”³³ Böylece herhangi bir haksızlık ya da başka bir yanlış davranışın gerçekleştirilemesine izin verilmemektedir. Sonuç olarak tıbbi uygulamaların gerçekleştirildiği bir alan olan hastane ortamı adına; etiğin her döneme uygun tıbbi bilgilere dayanılarak düzenlenebilmesi ile tıp etiği ilkeleri meydana gelmektedir. Dolayısıyla teorik bir alanı kapsayan etik, uygulamalı etiğe yansımış bulunmaktadır.

1.3. Tıp Etiğinde Önemli Kuramlar/Yaklaşımlar

Felsefeden tıp bilimine uzanan etik bir yolculuk olan tıp etiği, bazı kuramları meydana getirmektedir. Yapısı ve özelliği bakımından uygulanış tarzı ele alınmaktadır. Buna göre, felsefeden yola çıkılarak günümüze kadar gelen etik ilkeler bağlamında benzetmeler yapılmaktadır. Antik çağlardan bu yana, felsefi bir temele dayanmakta olan etik kavramı üzerinden filozoflarca değerlendirmeler yapılmıştır. Bu sayede filozofların etik kavramı ile ilgili görüşleri ele alınarak tıp etiği değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak yaşama dair her davranışın sorgulanabilmesi adına bir takım ilkeler ortaya konulmaktadır. Bu nedenle, her alanda belirlenilmiş kurallar dahilinde hareket edilmesi ve kurulu bir düzenin varlığı vazgeçilmez olmaktadır. “Tarih boyunca, felsefeciler etik kurallarına uygun yaşamın sistemli ve geniş kapsamlı bir çözümlemesini yapmaya çalışmışlardır.”³⁴ Buna göre davranışlar ile eylemler etik kurallar dahilinde değerlendirilmektedir ve tartışmaya açılmaktadır. Sistematik bir düzen oluşturulmak istenilmesi ile belirlenilmiş kuralları anlayabilmek adına kuramlar ortaya atılmaktadır. Bu kuramlar, davranışlar ile eylemlerin etik açıdan değerlendirilmesine ve açık uçlu bilgilerin elde edilmesini sağlamaktadır. Tüm bu edinimlerden anlaşılabileceği üzere amaç asıl olana yani iyi olan, doğru ve güzel ahlaka ulaşabilmektir. Güzel ahlak her zaman doğru yolun sonunda bizleri karşılayan bir ışık gibidir. “Bu amacı sağlamak için, amacın kendi niteliği, ona ulaşmak için kullanılan araçlar, eylemin sonuçları, sonuçların etkilediği kişi (ya da kişiler) değişik yaklaşımlara göre değerlendirilebilirler.”³⁵ Buna bağlı olarak günümüzde de bazı felsefi kuramlardan yararlanılmaktadır. Tıp’ta doğru ve iyi olan ahlaki değerler ile belirlenilmiş ilkeler doğrultusunda hareket edilmesi, çalışma ortamında eşitlik, huzur, başarı elde edilirken ve aynı zamanda hasta açısından fayda sağlanmış olacaktır. Özellikle Kant’ın ödev etiği

³³ Stacey, 1985: 15.

³⁴ Çobanoğlu, 2009: 16.

³⁵ Çobanoğlu, 2009: 16.

kuramı ve Bentham ile Mill'in Yararcılık kuramı tıbbi etik ilkeler bağlamında etkili olarak büyük önem arz etmektedir.

1.3.1. Kant'ın "Ödev" Etiği

Doğanın kanunu gereği insanlar birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle her zaman iletişim halinde olmak durumundadırlar. İletişim kurulduğu vakit karşılıklı saygı ve sevgi duyguları açığa çıkmaktadır. Çağımızda yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte insanlar arası iletişim, sıcaklık sevgi ve saygı bağları ne yazık ki tüketilmeye yüz tutmaktadır. Buna bağlı olarak yaşamımızdaki en değerli husus olan insani değerlerimizi kaybetme endişesi gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır. Bu durum ise, insanı konu edinen etik felsefesinin bir sorunu haline gelmektedir. İnsani değerlerin farkındalık önemi, yalnız bulunduğumuz çağa özgü bir durum değildir ve bu etik alanıyla ilgilenen felsefeciler ile kanıtlanmaktadır.

Immanuel Kant, etik alanı adına farkındalık yaratan filozoflardan biri olarak etik felsefesinin temel taşı haline gelmiştir. "Immanuel Kant, Aristotelesçi modelden, metafiziksel olarak temellenmiş iyilik etiği modelinden, rasyonel olarak belirlenmiş bir görev ahlakına doğru hareket eder."³⁶ Kant, her bireyin kendi sorumluluğunu yerine getirdiği sürece sorunların yaşanmayacağını savunmuştur. Bu da insanın akli ve vicdanının insani değerlerini benimsemesi ile gerçekleşebilmektedir. Kant'a göre iyi niyetli eylemler sonucu ne olursa olsun asıl olan etik eylemleri gerçekleştirebilmektir. Burada irade kavramı da ortaya çıkmaktadır. Çünkü iyiyi isteyen bir insan iyilik yaparak etik davranmış olmakta, kötüyü isteyen bir insan da kötü eylemleri gerçekleştirerek etik dışı davranmış bulunmaktadır. Onun için en önemli nokta, bir insanın iyiliği kendi iradesiyle istedikten sonra uygulamasıdır. Bu sayede etik değerler korunmuş olmaktadır. Kant tarafından iyi olanı amaç edinen bir etik eylem olarak görülen "ödev" kavramını ele alalım.

Ödev ve deontoloji kavramları görev bilincini karşılamaktadırlar. Kant'ın ödev etiği, etik felsefesinde insanların iç güdülerini ile gerçekleştirmeleri gerektiği bir sosyal sorumluluk olarak yer edinmektedir. "Bireyin sorumluluk duygusu ve iyiye yönelik içsel değerleri güçlendirilerek yapılmayan, özgür istenç olmaksızın gerçekleştirilen eylem sonucu ne olursa olsun değersizdir."³⁷ Kant'a göre bir birey toplumda var olan kuralları mecburi olduğu için değil, olması gereken doğru bir davranış olduğu için yerine getirmelidir. Tıbbi alanlarda da

³⁶ Neves, 2015: 5.

³⁷ Çobanoğlu, 2009: 16,17.

sağlık çalışanlarının mesleki etik bilinci ile kendi iradeleri doğrultusunda kuralları yerine getirmeleri gerekmektedir. Kant'a göre meslek hayatındaki faaliyetler, ödev gibi görülmektedir. Her mesleğin kendine göre belirli nitelikleri bulunmaktadır. Buna göre bir mesleği icra eden bir birey etik açıdan görevini ödev alır gibi yerine getirmelidir. Asıl olan insanların kendi istek ve iradeleri ile doğru olanın bilincine vararak toplum kurallarına uymalarıdır. Sadece ceza geleceği için zorunluluk hissedilerek bir kurala uymak, Kant'ın ödev etiğini karşılamamaktadır. Dolayısıyla Kant için, irade ve ödev bilincinin etik eylemlerin gerçekleştirilebilmesi için kilit noktalar olduğu anlaşılabilmektedir. Kant'ın etiğinde, insani değerlerin algılanması ve ona göre hareket edilmesi gerektiği de açıkça görülebilmektedir.

1.3.2. Bentham ile Mill'in "Yararcılık" (utilitarianism) Kuramı

İyi nedir, en iyi nedir ve iyi ahlak mertebesine erişmenin yolları nelerdir gibi sorular, etik felsefesinin ana problemlerinden biri olmuştur. Bu probleme çözüm sağlamak amacıyla akıl edinmiş kuramlar bulunmaktadır. Bunlardan biri az önce bahsi geçen Kant'ın ödev etiği, diğeri ise Bentham ile Mill'in Yararcılık kuramları olmaktadır. Kant, ödev niteliğinde olan kuralların yerine getirilmesinde sonucun hiçbir öneminin olmadığını, asıl önemli olan noktanın iyi niyetle eylemin gerçekleştirilmek istenilmesini savunmaktadır. Yararcılık kuramı ise, Kant düşüncesinin tam tersi olarak bir eylemin gerçekleştirilme niyetindense sonucunun ne olduğunun önemini vurgulamaktadır. Amaç, bir eylem gerçekleştirileceği zaman bu eylemin insanlara fayda sağlayacak bir eylem olup olmadığı sonucuna varmaktır. En önemli sonuç ise, iyi bir ahlaka ulaşma yolunda kaç kişiye fayda sağlandığıdır. Yani bir eylemin amacı sayıca fazla insana faydalı olmak ve iyi olana ulaşarak en yüksek mutluluğu elde etmektir. "Yararcılık öğretisi'nin kurucuları olan, İngiliz filozofları Jeremy Bentham (1748-1832) ve John Stuart Mill (1806-1873)'e göre yapılmış olan bir eylemin doğru ya da yanlış olduğunu belirlemek için nesnel bir ölçüt ortaya konmalıdır."³⁸ Bu da insanlara yarar sağlayacak nesnel eylemlerdir. Bentham ve Mill bu kuramı bir ölçüt olarak görmüştür. Mutluluğu elde edecek iyi'nin ölçütü. Bentham insanlara yararlı olabilecek en iyi eylemlerin gerçekleştirilmesini ve her zaman çok sayıda insana fayda sağlamanın önemini savunmaktadır. Bu sayede hem birey hem de toplum adına en yüksek haz ve mutluluk elde edilmiş olacaktır. Bu kuramın temeli, hazcılık ile mutluluk bağlamında iyi ahlaki değeri elde etme çabası ve en önemlisi insanlara faydalı olma çabası üzerine kurulmaktadır.

³⁸ Örnek Büken ve Büken, 2002: 17.

Mill ise, faydacılığı şu şekilde tanımlar:

“Ahlakın temeli ya da ‘en büyük mutluluk’ ilkesini kabul eden bir öğreti, eylemlerin mutluluğu sağlama eğilimi oranında doğru, mutluluğun tersi sonuçlar üretme eğilimi oranında yanlış olduklarını savunur. Mutlulukla kastedilen hazzın varlığı ve acının yokluğudur; mutsuzluk ile kastedilense acının varlığı ve hazdan yoksun olmaktır.”³⁹

“Bu bilgiler, etiğin insanların birbirlerine karşı nasıl davranmaları, ilişkide olmaları gerektiğini anlatan argümanları, akılsamaları belirlemek, değerlendirmek, keşfetmek, savunmak için, nedenleri olan ve disipline edilmiş bir yol olarak nasıl hizmet ettiğini göstermektedir.”⁴⁰ Özellikle tıbbi alanda kendini gösteren bu kuramlar, hekim-hekim, hekim-hasta ve diğer sağlık çalışanları arasındaki iletişim ile davranışlar üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle ahlaki değerlerimizin korunmasını sağlayarak, sağlık çalışanlarının da bu değerler üzerinden belirlenilmiş kuralları uygulaması ile tıbbi alanların bilgi ve teknolojik açıdan ilerlemesi sağlanılmaktadır.

1.4. Tıp Etiğinin Önemi ve Genel Amacı

Tıp alanında etiğin yeri ve önemi tartışılmazdır. Etik ilkelerin amacı nedir ve neden bu kadar önemlidir gibi sorulara verilmesi gereken yanıtlar bulunmaktadır. Bu alanda asıl odak nokta, tıbbi uygulamaların nasıl bir biçimde gerçekleştirildiğidir. Çünkü teorik olarak insan iletişim ve davranışları saygı çerçevesinde anlaşılabilir bir şekilde sonuçlandırılabilir; fakat tıbbi uygulamalar açısından olay farklı bir boyuta taşınmaktadır. Hastanelerde tıbbi uygulamaya öncesi, sırası ve sonrasında prosedür gereği dikkat edilmesi ve uyulması gereken bir takım doğrular bulunmaktadır. Buna bağlı olarak etiğin uygulamalı hali olan tıp etiği ilkeleri, çağa uygun bir biçimde düzenlenerek resmiyete dökülmektedir. Dolayısıyla öznesi insan olan ve insanların iletişim ve davranış biçimlerini konu edinen etik kavramı tıbbi alanda yerini almaktadır. Tıp alanlarında özellikle sağlık çalışanlarının birbirlerine ve hastalara karşı davranışları ise, teorik açıdan etiğin devamı niteliğindedir.

Şöyle ki hastanelerde insanlar arasındaki iletişim ve davranış biçimleri ne kadar belirli kurallar dahilinde olsa da asıl olan insanın kendi iyi ahlakı ile karşı tarafa içtenlikle davranabilmesidir. Burada etiğin önemi vurgulanmaktadır.

³⁹ Diş’ denakt. 82.

⁴⁰ Örnek Büken ve Büken, 2002: 18.

Günümüzde gelişmekte olan teknoloji ile birlikte sistemleşmiş bir hayat standartı mevcuttur. Bu şekilde bir ilerleme kaydedilirken ne yazık ki insani değerlerin yok olduğunun farkına bile varılamamaktadır. Etiğin en çok bu zamanda meslek hayatına tekrardan kazandırılabilmesi adına, hekimler ve sağlık çalışanlarına büyük sorumluluk düşmektedir. Böylelikle etiğin kazandırdığı iyi ahlak ve vicdani davranışlar bütünü, daha anlaşılır ve doğru olarak tıbbi uygulamaların gerçekleştirilmesine kolaylık sağlayabilmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, tıpta etik ilkelerin yanı sıra etiğin mesleğe yeniden kazandırılması ve bir bütün olarak hareket edilmesi gerekmektedir. Amaç, hekimlerin ve diğer sağlık çalışanlarının birbirlerine ve özellikle hastalara karşı daha yararlı, uyumlu ve yapıcı davranabilmeleri adına temel olan tıbbi etik ilkeleri yeterince öğrenebilmek ve uygulayabilmektir. Buna göre özellikle tıp okuyan öğrencilerin meslek hayatına atılmadan önce eğitimleri süresince tıp etiğini kavramaları ve benimsemeleri önemli bir ince çizgi olarak sayılmaktadır. Bu sayede hekimlik yolunda ilerleyen bir tıp öğrencisi, herhangi bir sorunla karşılaştığı sırada nasıl davranabileceğini öğrenmiş olmaktadır. Hekim adaylarının, daha bilinçli ve tecrübeli halde mesleğe adım atmaları ise paha biçilemez. Bu durumda, tıp etiğinin tıbbın temel taşı olduğu ve tıbbi uygulamaların etik ilkeler olmaksızın gerçekleştirilemeyeceği yadsınamaz bir gerçek olarak görülmektedir.

1.5. Tıp Bilimi Hakkında

Tıp bilimi kavram olarak, işinin en iyisini yapan “hekim/usta” anlamı içermekteydi. Hekimler hastalıkları tedavi ederken özenle, nazik bir şekilde sanat icra eder gibi ilgilenmektedir. Bu nedenle tıp, zerafet niteliğinde bir sanatı yansıtmaktadır. Burada tıp, kavram olarak ele alındıktan sonra bir bilim olarak da tıbbın geçmişten günümüze varoluş süreci değerlendirilebilir. Tıp, insanlık tarihi kadar uzun soluklu bir geçmişe sahip olmaktadır. İnsanların varlığı ile birlikte pragmatik gereksinimlerin doğuşu da söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda, bir takım hastalık ve tedavi yöntemlerine ihtiyaç duyulmuştur. “Tıp, insanlığın şifaya koşan tabii içgüdüsünden doğmuş; insanın yarasını deşmesiyle ve hasta organını kesip atmasıyla değil, bilakis sarmasıyla başlamıştır.”⁴¹ Dolayısıyla insan yaratılışı ile birlikte tıbbın varlığı da yapılan araştırmalar dahilinde kanıtlanabilmektedir.

Felsefe de insanların varlığı ile ortaya çıkmaya başlamıştır; fakat tıbbın tarihsel süreci felsefeden bile eskiye dayanmaktadır. Dönem filozofları, tabib yani hekim olarak da kendilerini tanıtlarmış ve hem filozof hem de hekim olarak insanlara faydalı olmaya

⁴¹ Bayat, 2016: 30.

çalışmışlardır. “Dolayısıyla, felsefeyi meslek olarak seçmiş filozofların bir kısmı tıp sanatıyla da ilgileniyor, kitaplar yazıyor, hastaları tedaviye çalışıyorlardı.”⁴² Böylelikle tıbbın, filozoflar tarafından günümüzdeki gibi meslek edinildiği de görülebilmektedir.

Filozoflar ile hekimler aynı bakış açısıyla evrende yer edinmektedirler. Şöyle ki; ikisi de evreni ve canlı/ cansız varlıkları anlamaya, onları çözmeye çalışmaktadır. Evrenin bilinmeyenlerini bulmaya ve her zaman yeni bilgi edinmek için uğraşmaktadırlar. Aynı amaç uğruna farklı yollar denemektedirler. Filozoflar teorik açıdan, yalnız düşünce sistemi ile bir takım şeyleri çözmeye çalışırken, hekimler ise canlı varlıklar olan insanlar ve hayvanlar üzerinden bilinmeyenleri bulmaya yönelmektedirler.

Hekimler için insan vücudu, organları muhteşem bir bilmece sayılmaktadır. Bu bilmece, yalnız hekimler tarafından açığa kavuşturulabilmektedir. Buna bağlı olarak filozoflar ve hekimler tarafından en çok merak edilenin insan olduğu gerçeği de kolayca anlaşılabilmektedir. Bilim tarihine bakıldığında zaman, hekim niteliğinde olan filozofların varlığı görülebilmektedir.

Hekim ünvanına sahip olan ünlü filozoflardan bazıları şunlardır: Hippokrates, Galenus ve Empedokles. Bu isimler hem dönemlerinin ünlü hekim ve filozofları hem de bilim tarihinde yer edinen ünlü hekim ve filozoflar olarak anılmaktadırlar.

“**Hippokrates**, *“felsefeyi tababete, tababeti felsefeye sokmalıdır”*, “bir hekim aynı zamanda filozof olursa ilahlar seviyesine yükselir” sözleriyle felsefenin tıptaki rolünü vurgulamıştır.”⁴³ “Galenus ise Erdemli Hekim Filozof Olmalıdır (Hoti ho Aristos Kai Filosofos) adlı risalesinde şöyle demiştir:

“Hekimlerin büyük kısmı serveti erdemden üstün tuttuğundan, tıp sanatı insanın faydasına değil, mal kazanmaya yarar. Bu durumda kimse beceri sahibi bir hekim olamaz. Çünkü insanın hem zengin olması hem de tıpta yüksek mertebeye erişip şeref kazanması mümkün değildir. Birinden birini seçmek lazımdır. Hippokrates zenginliği küçük görmekle kalmamış, ruh ve beden sükûnetini, bedensel dengeyi aramış ve bu amaçla oburluktan, erotik yönelimlerden uzak durmuş, perhiz yapmış, kanaatkârlığı tercih etmiştir.. Tıp tahsili için önce felsefe, sonra da tıpta tecrübe ve beceri kazanmak gerekir. Böyle yapılırsa Hippokrates’ten daha ileriye gidebiliriz.”⁴⁴

⁴² Bayat, 2016: 18.

⁴³ Bayat, 2016: 19.

⁴⁴ Bayat, 2016: 19.

Filozofların tıp bilimi ile ilgilenmelerinin en büyük sebebi ise tüm bilimlerin felsefe içerisinde yer almasıdır. Felsefe, tüm bilimleri kendi bünyesinde barındırmakla genel bir bakış açısı sağlamak amacındaydı. Fakat bilimler, zaman içerisinde ilgi alanları doğrultusunda ilerleyerek felsefeden kopmaktadır. Bu ilerleme ile her dönem farklı bilim alanları ortaya çıkmaktadır. İnsan hayatında bu bilimlerin kalıcılığı ise gereksinimler doğrultusunda belirlenmektedir.

Peki, dönem dönem edinilen bilgiler ile değişkenlik mevcut iken bir alanın bilim olarak kalıcılığı mümkün müdür? Yoksa her alan kendi döneminde olduğu zaman mı bilim olarak sayılabilmektedir? Bu sorulara yanıt olarak, teorik ve pratik açıdan sürekli değişiklik gösteren tıbbın, belli kalıplara sığdırılmış bir bilim değil de kendine özgü bir bilim olma özelliği göz önünde bulundurulmalıdır. “Tıp, zamanın biyoloji bilgisinin durumu hakkında değerli ipuçları verdiği için birçok eski uygarlıkta bilim olarak kabul edilmiştir...Ancak yirminci yüzyılda, kavramsal bilimden ziyade teknolojiye yaklaşan, kendine has bir alan durumuna gelmiştir.”⁴⁵ Buna istinaden tıp bir bilim midir ya da değil midir gibi sorular, söylemler ve bu konu üzerinden tartışmalar ortaya çıkmıştır. Şöyle ki teknoloji geliştikçe tıbbın olanakları da doğru orantılı olarak artmaktadır. Fakat, tıbbın bir bilim olarak kabul edilmediği söylemi yanlış sayılmaktadır. Bu doğrultuda da tıp bir sanat mıdır kendine has bir alan mıdır yoksa bir bilim midir gibi sorular ile tıp sorgulanmıştır.

Tıp, insan vücudu üzerinden çalışmalar yapıldığı ve bunların adeta sanatsal bir çalışma gibi yorumlanabilmesi ile bir yandan uygulamalı bilim iken diğer yandan sanat olarak bizlere yansıtılabilmektedir. Burada öncelikle, bilimi ele almak gerekmektedir. Bilim, kayda değer verilerin toplanmasıyla ve deney/ gözlem çerçevesinde değerlendirilmesi ile yararlı sonuçlar elde edebilmeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan tıbbın hastalıklara karşı tedavi amaçlı bilgi edinerek, deney ve gözlem ile yararlı bir sonuca ulaşabilmesi açısından bilimselliği gözler önüne serilebilmektedir. Genel anlamda hekimler insan vücudu üzerinde otorite kurarak uygulamalarını gerçekleştirebildiği için tıp, uygulamalı bilimsel özellik kazanmış bulunmaktadır. “1982'deki bir makalesinde Dr Pheby, otoritenin tıbbi görüşlere yalnızca tıp mesleğinin sahip olduğu saygınlık nedeniyle değil, aynı zamanda tıbbi görüşlerin genellikle bilimsel olarak kabul edilmesi nedeniyle verildiğine dikkat çekti.”⁴⁶ Bilimsel bilgilerin araştırılması, konuyla alakalı verilerin biriktirilmesi ve edinilen bilgiler dahilinde hastaya ve hastalığa yaklaşılabilmesi ile tıbbın bir bilim olarak kanıtlanabilirliği

⁴⁵ Ronan. 2003: 3.

⁴⁶ Stacey, 1985: 15.

mevcut olmaktadır. Dolayısıyla, tıbbın bilim olduğu tartışılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan, beden ve ruh olarak bir bütündür ve bir hekim öncelikle insanı / hastayı anlayabilmelidir. Anlayabildikten sonra onun hem fiziki hem de ruhsal şartlarına uygun tedavi yöntemlerini belirleyebilmelidir. Bu aşamada hekim, etik ile tıbbi etik ilkeler doğrultusunda tedavi yöntemlerini uygulamalıdır. Bu şekilde bir sistem ile hareket edilebilmesi, tıp bilimi adına doğru ve yenilikçi bir ilerleme olarak kaydedilmektedir. Daha anlayışlı, mantıklı ve bilimsel bir şekilde düşünebilen hekimlerin varlığı ile tıbbın bir yaşam felsefesi olarak görülebilmesi, bilime ve insanlara her açıdan fayda sağlayacaktır. İnsani değerlerin hekimler tarafından benimsenerek insanlara yansıtılabilmesi, etik açıdan büyük önem taşımaktadır. Bilindiği üzere tıp bilimi etik, felsefe, antropoloji, psikoloji ve sanat gibi insanı öz olarak benimseyen alanları kapsamaktadır. Sonuç olarak tıp bilimi insana dair her alanı içerisinde barındırmış olmakla birlikte etik açıdan insani değerlerin önemini ve bilimselliği de her daim yansıtabilmektedir.

1.6. Tıp Tarihinde Tıp Etiğinin Doğuşu

Tıp, insanları yalnızca tedavi amacı güden bir alan olarak algılanmamalıdır. Tıp insanları anlamaya çalışan, hastalıklarının nelere bağlı olarak ortaya çıktığını sorgulayabilen ve fikir yürütebilen hekimler ile ilerleyebilmektedir. Yalnız uygulamalı tedaviden ibaret bir hekim-hasta iletişimi doğru bulunmamaktadır. Bu nedenle, etiğin uygulamalı etik alanında tekrardan gün yüzüne çıkabilmesi tıbbi alan için çok önemli bir detaydır. Bu detay tıp bilimine geniş çaplı sorgulama ve öğrenme yeteneği kazandırmıştır. Tıp bilimini öğrenebilmek, sorgulayabilmek ve insanların ileriye dönük planlarını yönlendirebilmeyi sağlamaktadır. Bu planların uygulanabilirliği ise tıp tarihini araştırabilmek ve bu doğrultuda hareket edebilmektir.

“Tıp tarihi ise bir tıp öğrencisinin varoluşu anlamasına yardım eder, baş döndürücü bir hızla değişen bir disiplin içinde, tıbbın nerede olduğu, nasıl geliştiği ve geleceğinin ne vaat ettiği ve zorluklarının neler vereceği hakkında bir resim sunarak oryantasyon sağlar.”⁴⁷ Bu açıdan tıbbın etik değerleri uygulayabilmesi adına öncelikle tıp öğrencilerinin etiği öğrenebilmeleri ve edinilen bilgileri uygulamalı etik olan tıp etiği ilkelerine yansıtabilmeleri gerekmektedir. “Etik, hekimlik uygulamalarına ahlak, hukuk, eşitlik ve faydalı olabilmek kavramlarını kazandırır böylece tıbbın kültürel değerleri ile ahlak ilkelerini bilimsel

⁴⁷ Başer ve Şahin, 2017: 57.

hedeflerle dengelemesi gereken bir toplumsal girişim olduğunu hatırlatır.”⁴⁸ Tıp etiğinin tıp tarihindeki varoluşsal yolculuğunu yansıtabilmek adına etiğin tıp tarihindeki yeri ve önemi tartışılmazdır. Etik ilkeler tıp ile ilgili çalışmalarda, eski dönemlerden süregelen tıp hakkında edinilmiş bilgiler ve hekimlerin belirli kurallar dahilinde teorik/pratik uygulamalarında her dönem gün yüzüne çıkmayı başarmıştır. İnsanlık tarihinden bu yana hekimlerin varlığından itibaren, belirlenilmiş bir takım kurallar bulunmaktadır. İnsanlar, dönem dönem kendi yaşam biçimlerine uygun kurallar belirlemektedir. Bu doğrultuda, her çağda her bölgede benimsenmekte olan farklı inanışlar ile bu inanışlara uygun kurallar belirlenilmiştir. Farklı dönem ve bölgelere göre hekimler, etik kurallar olarak bir takım maddeler sıralamışlardır. Böylece belirlenilmiş ve kayıtlara geçmiş ilkeler neznindeki maddeler sayesinde tıbbi etik ilkelerin varoluş süreci başlamış bulunmaktadır.

“Steinberg tıp etiği kaygısının, hekimler için veya hekimler tarafından hazırlanan yasalar, kararnameler, varsayımlar ve “yeminler” şeklinde olduğunu belirtmektedir.”⁴⁹ “Bunların en eskileri arasında Babil'deki Hammurabi Yasası (yaklaşık MÖ 1750), Mısır papirüsü, Hint ve Çin yazıları ve en önemlisi Hipokrat (MÖ 460 ile 377 arasında yaşamış) olan ilk Yunan yazarlar bulunmaktadır.”⁵⁰

Hammurabi Yasaları'nda, hekimlerin davranışları ve mesleklerini icra etmeleri karşılığında ne kadar ücret alabileceklerinden bahsedilmektedir. Bu duruma iki örnek:

- “Hammurabi Kanunlarına göre, bir hekim soylu bir kişinin kırık kemiğini tedavi etmişse, kendisine 5 şekel gümüş ödenecek, fakat eğer hasta soylu bir kişi değilse ücret 3 şekel olacaktır.”⁵¹
- “Cerrahi operasyonlar için ödenecek ücretler daha yüksektir ve onlar da, başarısızlık söz konusu olduğunda verilen cezalar gibi tarifeyle bağlıdır; eğer bir esirin tedavisi ölümle sonuçlanırsa yerine başka bir esir verilecek, soylu bir kişi öldüğü takdirde, tedaviyi yapan hekimin bir eli kesilecektir.”⁵²

İlk madde ile Mezopotamya'daki hekim ve halk arasında bir değer kıyaslaması yapılabilir. Çünkü soylu kişiler ile sıradan hasta kişilerin tedavileri sonucu hekimin aldığı ücret değişmektedir. Buna göre hekimin soylu kişilere daha dikkatli daranmaları gerektiği ve soylu kişilerin hekimlerden daha önemli bir yere sahip olduğu anlaşılabilmektedir. Bu madde ile hekimin yalnız saraydaki soylu kişileri tedavi etmediği, ayrıca saray dışındaki

⁴⁸ Başer ve Şahin, 2017: 57.

⁴⁹ Steinberg, 1998: 4.

⁵⁰ Steinberg, 1998: 4.

⁵¹ Ronan, 2003: 36.

⁵² Ronan, 2003: 36.

hasta kişileri de tedavi etmiş olduğu görülmektedir. Fakat saray dışındaki hastalar tedavi edildikleri için sınıfsal ayrımcılık göz ardı edilmemelidir. İkinci madde ile sıradan bir tedavi dışında cerrahi operasyonların önemsendiği anlaşılmaktadır. Çünkü başarılı cerrahi operasyonlar sonucu hekimin almış olduğu ücret, sıradan bir tedaviye göre daha yüksektir. Fakat başarısız operasyonlar sonucu hekimin ücret alamaması, hatta cezalandırılması ile cerrahi operasyonların riskli olduğu yansıtılmaktadır. Buna göre hekimin soylu hasta ile sıradan bir hastaya uyguladığı cerrahi operasyonların başarısızlık bedeli farklıdır. Bu maddelerden anlaşıldığı üzere, Hammurabi Kanunları'nda hekimin davranışları önemli ölçüde kontrol edilmiştir. Buna göre cerrahi operasyonların hasta için riskli olduğu, özellikle soylu hastalar tedavi edilirken hekimlerin her zaman dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bu şartlara göre kanun maddeleri belirlenilmektedir. “Beceriksizlik ve ihmal, acımasız yasalarla cezalandırıldı.”⁵³ Burada tıbbi etik ilkeler niteliğinde belirlenilmiş olan kanun maddelerinin varlığı, o döneme göre normal karşılanmakta idi. Fakat günümüz nezninde düşünüldüğünde varlıklı makam sahibi insanların değerli, maddi açıdan yoksun insanların değersiz görüldüğü tıbbi tedavi biçimi ile etik davranışlara tamamen aykırı bir tutum olarak kayıtlara geçmiş maddelerdir. Dolayısıyla Hammurabi Kanunları, tam anlamıyla etik ilkeler olarak sayılamamaktadır. Fakat belirlenilmiş maddelerin tıp alanındaki uygulamalarda, düzeni sağlayabilmek ve devamlı olumsuzlukların önüne geçebilmek adına yararlı olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Burada kanun maddelerinin gerçekleştirildiği dönem söz konusu ise, yararları da göz ardı edilmemelidir. Böylece tıp etiği ilkeleri, Mezopotamya sınırlarında varlığını yansıtabilmeyi başarmaktadır. Daha sonra ilerleyen zamanlarda tıp etiği ilkeleri, resmi bir şekilde kayıtlara geçerek bilim tarihinde yerini almış bulunmaktadır. Tıp etiği ilkelerinin resmileştirilerek varlığını kanıtlayabilmesi, Antik Yunan'ın ünlü fozof ve hekimi Hipokrat (MÖ 460 - 377) tarafından gerçekleştirilmektedir.

“Modern tıbbın babası kabul edilen Hippokrates, tıbbi geleneksel dini-sihri tedavi metotlarından ve hurafelerden ayıklamaya çalışmış; akla ve deneye yer veren bir tıp anlayışı ortaya koymuş; Mısır, Kos ve Knidos tıp okullarının deneysel birikimlerini sistemleştirmiş ve tümevarıma dayanan tıp anlayışını geliştirmiş; bilimsel değilse de akılcı (rasyonel) tıp anlayışının temellerini atarak hekimliğe geçmiş çağlardakinden daha büyük bir güven ve saygınlık kazandırmıştır.”⁵⁴

⁵³ Majumdar, 2003: 17.

⁵⁴ Bayat, 2016: 110.

Tıp alanında mantığı ve beş duyu organımızla algılayabildiğimiz şeyleri kabullenerek bilimselliğe doğru adım atılmasını sağlamıştır. Tıbbın varlığını objektif bir şekilde insanlığa sunabilmeyi başarmıştır ve günümüzdeki sistemli işleyişin doğuşuna sebep olmuştur. Sistemli bir şekilde var olan tıp alanı, insanlara daha yararlı olabilmek adına ahlaki kurallar çerçevesinde ilerlemek durumundadır. Tıp, birçok insanın birarada bulunduğu ve insanlığa hizmet eden bir alan olması bakımından insan ilişkilerinin önemi ve insani değer sorunları ile ön plandadır. Antik dönemde de ünlü hekim Hipokrat tarafından insanlar için özellikle hekim- hasta arasındaki ilişkiler adına ahlaki değerler belirlenerek maddeler halinde sıralanmıştır. Bu maddeler de bir yemin niteliğinde resmiyete dökülmüştür. Böylece asırlar boyunca bilim tarihinde yer alan Hipokrat'ın etik ilkeleri, günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Buna göre günümüzde var olan etik ilkelerin belirlenilmesi, Hipokrat'a dayanmaktadır. Her çağın sorunlarına göre farklı ilkeler belirlenilmiş olsa dahi temel fikir Hipokrat'ın belirlemiş olduğu etik ilkelerden gelmektedir. "Hipokrat yemini (600B.C. - M.S.100: Ek I) yüzyıllar boyunca tıbbi görgü kurallarının bir örneği olmuş ve bu nedenle 2500 yıldır modern tıpta hekimlerin nesiller boyu mesleki tavrını belirlemiştir."⁵⁵

1.7. Hipokratik Tıp Etiği

Bir hekim olarak Hippokrates (MÖ 460 - 377), hekim-hasta arasındaki diyalog ve hekim-hekim arasındaki davranış biçimlerini önemsemektedir. Bu açıdan bir hekim tarafından, meslektaşları ile karşısındaki hastaya düşünceli ve merhametli davranılmasını istemektedir. Hippokrates'in etik anlayışındaki temel soru bir hekim karşısındaki hastaya yararlı bir tedavi uygulayabilmek adına ona ne tür biçimde davranabilmesi gerekmektedir? Hippokrates bu sorunun cevabını bulabilmek adına çeşitli maddeler öne sürmüştür ve buna göre kendi görüşüne uygun ilkeleri belirlemiştir. Onun temel amacı, hekimin hasta açısından faydalı bir tedavi düşünebilmesi ve uygulayabilmesi için öncelikle ahlaki olarak belli bir seviyeye ulaşabilmesi ve bu şekilde insanlara yarar sağlayabilmesidir. Hekim olan kişi, insan sevgisi ve yüzünde gülümsemesi ile hastaya her an iyilik dolu pozitif enerji verebilmelidir. Hippokrates'e göre hekim, yardıma muhtaç bir halde olan hasta kişiye yardım etmeli ve yardım ederken, hastayı ne duygusal manada ne de fiziksel olarak incitmemelidir. Duygusal mana denilirken hasta kişiler arasında sınıfsal ayrım gözetmeksizin herkese eşit davranılmalı ve rütbe durumundan dolayı hastaya karşı egolu davranılmamalıdır. Hekim hastaya tedavi

⁵⁵ Majumdar, 2003: 19.

amaçlı yaklaşılırken, nazik, merhametli ve yerinde bir davranış ile insancıl bir toplumun varlığına da katkıda bulunmaktadır.

Doğa, insanları tedavi edebilen tek hekim olarak görülmektedir ve bir hekim hastayı tedavi ederken yalnızca doğaya katkı sağlamaktadır. Hippokrates'e göre doğa insanlığa bahşedilmiş olan nimettir. Doğanın güzelliklerinden faydalanabilmek ve insanlara yararlı olan özelliklerini keşfedebilmek muazzam bir görevdir. İnsanlar hastalandıkları zaman öncelikle doğal yollar ile iyileşmeye çalışmalıdırlar ve bu konuda zorlandıkları zaman bir hekime başvurmalıdırlar.

“Ona göre hastalıklar her ne kadar bölgesel nedenlere dayansa da, başka bir deyişle yaşanan coğrafya, esen rüzgar, solunan hava, akan su, alınan besin insan sağlığı üzerinde hatırı sayılır etkilerde bulunsun da, aslında bütün bu etkenler daha temel bir şeyi, insanın vücut yapısını yahut mizacını (physis) bozduğu için birtakım hastalıklar baş göstermektedir.”⁵⁶

Hekimin görevi ise, doğaya ve insanlara yardımcı olabilmek onları iyileştirmeye çalışmak ve ahlaki yükümlülüklerini yerine getirebilmektir. Bu doğrultuda toplumun iyiliği, huzuru ve düzeni adına insani değerlere sahip çıkılmalı ve daha insancıl davranabilmek için ahlaki yükümlülükler bilinmelidir. Burada yalnızca hekim üzerinden bazı davranışların belirlendiği gözden kaçmamalıdır. Hippokrates daha çok hastaların iyiliğini ve rahatını düşündüğü için, onlara faydalı olabilecek çeşitli tedavi yöntemleri nasıl uygulanabilir diye hekimlere bir takım ahlaki nitelikler yansıtmaktadır. Dolayısıyla Hippokrates'in tıp hakkındaki temel felsefi görüşü hekimin hastaya zarar vermeden faydalı bir tedavi yöntemi seçebilmesi ve bunu ahlaki değerler çerçevesinde gerçekleştirebilmesidir. Bir hekimin hekimliğinden önce insanlığı, merhameti ve ahlaki davranışları gelmelidir. İnsani değerlerin ve ahlaki davranışların bilincinde olan hekim hastasına, kendi çevresine ve topluma yararlı bir insan olmayı başarabilmektedir. Hippokrates'in tıbbi etik görüşünü kısaca tanımlamak gerekirse bir hekim olarak hastalara yardımcı olabilmek, onlara yarar sağlayabilmek ve onlara zarar gelmeden tedaviyi uygulayabilmektir.

⁵⁶ Hippokrates, 2015: 11.

1.7.1. Hippokrates'ten özlü sözler:

- “Hekimliği kolay ve emniyetli bir sanat olarak öğrenmek için gerçeklere bağlanmalı ve tereddüt etmeden onlara yapışmalıdır.”
- “Hekimin görevi tabiata yardımcı olmaktır.”
- “Hekimlikte esas hastaya zarar vermemektir.”
- “Tıp üç şeyden meydana gelir: hastalık, hasta ve hekim. Eğer hasta hekimle beraber olursa hastalık yenilir.”
- “Her hastalığın tabii bir sebebi vardır. Tabii sebep olmaksızın hiçbir hastalık meydana gelmez. Sebeplerin nasıl meydana çıktığını araştırmalı, tedaviyi hastalığın sebebine karşı yapmalıdır.”
- “Tedaviyi hastalığın etkenine karşı sevketmelidir.”
- “Hastalıklarda iki şey gözönünde tutulmalıdır: faydalı olmak, hiç olmazsa zarar vermemek.”
- “Hastalık belirtilerini tür ve cinslerine göre ayıramayan tabipler, tedavi yöntemi bulmada hataya düşerler.”
- “Elde çeşitli metotlar olduğu zaman az gösterişli olanı seçmelidir.”
- “Uzun zamanda çökmüş vücutları yavaş yavaş, kısa zamanda erimiş olanları süratle tamir etmelidir.”
- “İnsan, yaşayışını alışkanlıklarına, yaşadığı coğrafyaya ve bünyesine göre düzenlemelidir.”
- “Zarar verecek şeyi azaltmak, fayda verecek şeyi çoğaltmaktan daha iyidir.”
- “Hastaya arzu ettiği şeyleri vermek, istemediği şeyleri vermekten daha faydalıdır.”
- “Eski keşifler sonrakilere temel olmalıdır. Herşey çok iyi bilindiğinde hatalar küçük olabilir. Ben küçük hatalar yapan hekimi çok beğenirim.”
- “Belli bir amaçla yapılan deney gerçek bir yol göstericidir.”
- “Gizli hastalıklarda deney güçtür, aldatılabilir. Ancak, akıl gerçek yerine hayal ile hareket ederse çok defa sıkıntılı ve acıklı duruma düşer.”⁵⁷

1.7.2. Hippokrates Andı

Hippokrates, tıbbi alana ve insanlığa ahlaki/insani değerler adına doğruluğu gösterebilmek için Tanrı huzurunda ve insanların karşısında yemin etmektedir. Vermiş olduğu sözleri yerine getireceğine ve insanlığa dair yararlı bir yol izleyeceğine yemin etmiştir. Bugün dahi tıp fakültelerinde eğitim gören öğrenciler, tıp eğitimlerini tamamladıktan sonra Hippokrates'in etik ilkelere dayalı andını okumaktadırlar ve Hipokrat Yemini adı altında bir yemin töreni gerçekleştirmektedirler. “2500 yıldır tıp mesleğinin ahlak yasası olarak kabul edilen, özü korunarak günümüze kadar gelen ve hekimlik hayatına başlayacaklara ettirilen Hippokrates Andı ondan bir hatıra olarak devam ettirilmektedir.”⁵⁸ Günümüzde de bir hekim meslek hayatına adım attığı an, ahlaki değerler nezninde davranışlarına dikkat edeceğine dair sözler vererek yemin etmektedir. Buna bağlı olarak, Hipokrat'ın asırlar önce ki etik ilkeleri yani yemini şu şekildedir:

⁵⁷ Bayat, 2016: 115.

⁵⁸ Bayat, 2016: 114.

1.7.3. Hipokrat'ın Yemini

“Şifa verici Appollo ile Aesculapius, Hygeia ve Panacea ve bütün diğer ilah ve ilaheler adına yemin ederim ki, elimden geldiği ve aklımın erdiği kadar bu yeminin emirlerini ve taahhütlerini yerine getireceğim. Tıp hocamı anam, babam kadar aziz tutacağım ve elimdeki ve avucumdakini onunla paylaşacağım; eğer bir ihtiyacı olursa yardımına koşacağım. Onun oğullarına kendi kardeşlerim gözüyle bakacağım. Eğer isterlerse onlara bu san’atı ücretsiz ve kendilerinden bir taahhüt beklemeden öğreteceğim. Kendi oğullarım ve hocamın oğullarına ve Tıp yasasına göre yeminle bağlanan öğrenciye elimden geldiği ve aklımın erdiği kadar bu san’atı anlatacak ve hasta başında muayene metodlarını öğreteceğim. Gücümün yettiği, aklımın erdiği kadar hastaların tedavi ve perhizlerini onların menfaatlerine uygun surette idare edeceğim ve her türlü zararlardan kaçınacağım. Gerek isteyenlere gerek kendiliğimden hiç kimseye zehir vermeyeceğim gibi kadınlara da çocuk düşürmek gibi önerilerde bulunmayacağım. Hayatımı dürüst ve samimiyet içinde san’atımı icra ederek geçireceğim. Mesneden taş çıkarma (yahut erkekleri hadimetme) ameliyesini yapmayacağım; bu işi onunla meşgul olanlara bırakacağım. Girdiğim her eve ancak o evdeki hastaların faydasını sağlamak için gireceğim. Ve her türlü fena ve ahlaki bozan hareketlerden kaçınacağım gibi kadın ve erkek hastaları ister hür olsun, ister esir olsun iğfalden içtinap edeceğim. Gerek san’atımın icrası esnasında ve gerek san’at icrası haricinde görüp işittiklerimden açıklamaya lüzum olmayanları, böyle ahvalde sır saklamayı bir ödev telakki ederek, kimseye açıklamayacağım.

Eğer bu yemin ve taahhüdü bozmadan yerine getirirsem hayattan ve san’atımdan alacağım zevk ve insanlar arasında daima göreceğim saygı bana helal olsun; eğer bu yemini tutmazsam veyahut yalan yere yemin etmişsem hayat ve san’attan alacağım zevk bana haram olsun ve insanlar arasında şeref ve itibara erişmeyeyim. (Littrenin **Oeuvres Completes d’Hippocrate**’ından Dr. A. Adnan Adıvar’ın çevirisi.)”⁵⁹

1.7.4. Hekimlik Andı

(Günümüzde Türkiye’de kullanılan örneklerden biri) (1) (Akdur ve Aydın 2003’ten alıntı)

“Hekimlik mesleği üyeleri arasına katıldığım şu anda, hayatımı insanlık yoluna adayacağımı açıkça bildiriyor ve söz veriyorum.

Hocalarıma saygı ve gönül borcumu her zaman koruyacağıma, sanatımı vicdanımın buyrukları doğrultusunda dikkat ve özenle yerine getireceğime, hasta ve toplumun sağlığını baş görev sayacağıma, benden hizmet bekleyen kimselerin sırlarına saygılı olacağıma ve onları saklayacağıma, hekimlik mesleğinin onurunu ve temiz töresini sürdüreceğime, meslektaşlarımı kardeş bileceğime, Din, Milliyet, Irk, siyasi eğilim ya da toplumsal sınıf ayrımlarının görevimle hastam arasına girmesine izin vermeyeceğime, İnsan hayatına kesinlikle saygı göstereceğime, baskı altında kalsam bile tıp bilgilerimi insanlık değer ve yasalarına karşı kullanmayacağıma, açıkça, özgürce ve namusum üzerine and içirim.”⁶⁰

⁵⁹ Koloğlu, 2005: 34.

⁶⁰ Akdur, 2013: 115. (Günümüzde Türkiye’de kullanılan örneklerden biri) (1) (Akdur ve Aydın 2003’ten alıntı)

1.8. Bilim ve Etik İlişkisi Kapsamında Tıp Etiği

Bilim ve etiğin birbirinden tamamen bağımsız olduğu düşünülemez. Bilimsel verilerin varlığı da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bilim dünyasında yaşanılanların etik değerler üzerinden incelenmesi olağan bir durumdur. Bilim, insanlar tarafından elde edilen verilerin neden-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmesi ve insanlara faydalı olabilecek bilgilerin birikimidir. Etik, insani değerlerin korunduğu ve insanların davranış bütünü, eylemlerini inceleyen ve yargılayan bir alandır. Çünkü ikisi de insanlar üzerinden bir etkileşim sağlamak ve insanlara faydalı ve doğru olanı gösterebilmektedir.

İnsanlar üzerinden gerçekleştirilebilen, ruhsal ve fiziksel tüm eylemlerin her daim birbirleri ile ilişki içerisinde olmaları gerekir. Buna istinaden bir bilim alanında gerçekleştirilmekte olan eylemlerin, öncelikle ahlaki açıdan insani değerlere uygunluğu incelenmeli ve daha sonra kararlaştırılmalıdır. Bu sayede insanlığa ve toplum düzenine yararlı faaliyetler kazandırılabilir. Bilimin olmadığı yerde ilerleme sağlanamaz, fakat insanlığın olmadığı yerde ise yaşamın varlığından söz edilemez. Yani anlatılmak istenilen şey, öncelikle insanlık kaybedilmeden değerler çerçevesinde etik davranışlar sergilenmeli, daha sonra bilimsel ya da mesleğe dair çalışmalar dürüst bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Çünkü bir insan kalbinde sevgi ve merhamet barındırır, beyinde mantıklı ve dürüst bir rota belirler ise hem kendine hem çevresine hem de topluma fayda sağlayabilir. Bu açıdan düşünüldüğünde öncelikle insanlık daha sonra mesleğe dair ya da bilimsel çalışmalar önemsenmelidir. Bu nedenle etiğin bilim alanlarına, meslek hayatına ve özellikle tıp alanına yeniden kazandırılması gerekmektedir.

Hayatın her alanında bilgi ve bilim kavramları gerekli görülmektedir ve bir o kadar da önem arz etmektedir. Bu durumda insanlar adına en iyi, doğru ve yararlı olan ne varsa hakkında bilgi edinebilmek için insani değerlerin farkında olan dürüst insanların iletişimine ve emeğine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla daha fazla bilgi edinmek ve insanlara kazandırmak amacıyla bilimsel çalışmalar gerçekleştirilirken etik değerler de göz önünde bulundurulmaktadır. İnsanları ilgilendiren bir faaliyetin hayata geçirilmek istenilmesinin sebebi ve süreci değerlendirilmeli, etik açıdan uygunluğu tartışmaya açık olmalıdır. Çünkü insani değerler gözetilmeksizin uygulanmaya çalışılan faaliyetlerin, insanlara hiçbir faydası bulunmamaktadır. İnsanlara fayda sağlayamayan faaliyetler ise toplum tarafından hoş karşılanmadığı için ilgisizlik sebebi ile durdurulmak zorunda bırakılmaktadır. İnsanlara fayda sağlamanın dışında onlara zarar vermeyen faaliyetlerin varlığı yani etik ilkeler doğrultusunda doğru bir yol ile uygulanmak istenilen faaliyetler, ilgi görmese dahi

gerçekleştirilmelidir. Çünkü etik değerlerin suiistimal edilmediği ve kötü niyet barındırılmayan bilimsel faaliyetlerin tümü denenmeye ve uygulanmaya değerdir. “Bilimde suiistimaller çok nadir görülse, hatta bir kez görülse bile, dikkatle ele alınmalıdır; çünkü suiistimaller, bilimin halkın gözündeki imajı ve halkın bilime verdiği desteği zedeler.”⁶¹

Tıp etiği bir bilim olan tıp mesleğinin, gerektiği gibi uygulanabilmesinde rol oynamaktadır. Tıbbi çerçeve bilimsel çalışmaların, tedavi ile ilgili uygulamaların ve sağlık çalışanları arasındaki davranış biçimlerinin önemsendiği tıp biliminin bilimsel uygulama alanıdır. Tıp ile ilgili bilimsel uygulamaların gerçekleştirilmek istenildiği ve bilimsel ilerlemenin sağlanıldığı bir alan olan tıbbi alanlar, insanların sağlığı söz konusu olduğu için etik değerlerin önemsenmesi ve uygulamaların bu doğrultuda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bilim alanlarında bilimsel uygulamaların varlığı bir meslek etiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıbbi alanlar içerisinde sağlık çalışanlarının davranışları ve tıbbi uygulamaları mesleki etik ilkeleri doğurmaktadır. Burada bilimin bilimsel uygulamaların eski dönemlerde yeterince gerçekleştirilmediği için bilim sayılmadığı değil, bilimin bir meslek haline gelmediği için mesleki etik kriterleri ön planda olmamıştır. Yoksa bilim yapabilmek her dönem aynı amaç uğrunadır, yalnızca farklı dönemlerin koşulları geçerli olmaktadır. Dolayısıyla “Aristoteles’i, Kopernik’i ve Galileo’yu, yetersiz olduklarından değil, o dönemlerde bilimin bir meslek olmamasından dolayı amatör bilim adamları olarak görebiliriz...Ancak Darwin *Türlerin Kökeni*’ni yayımladıktan sonra, bilim sadece toplumsal bir kurum değil, aynı zamanda bir meslek oldu.”⁶² Dolayısıyla bilimin bir meslek haline geldiği ve bir mesleğin ise, kendine göre getirileri olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Burada tıp bilimi ve mesleği üzerinden tıbbi bir deney hakkında örnek olaydan söz edilebilir. Etiğin bu deney ile ilgili ne denli etkin olduğuna dair bir örnek sayılabilir.

Bu deney, gerçekleştirilmesi ve daha sonraki süreç içerisinde etik değerlere uygunluğu ve etkinliği bakımından tartışmaya açık olmaktadır.

1.8.1. Klinik bir deneyi sürdürme

“Terry Jones, bir arterit ilacını test etmeyi amaçlayan klinik bir deneyde hastaları kullanmayı kabul etti. Rastgele seçilmiş, kimlikleri gizli kişilerin kullanıldığı deneyde bir grup hastaya standart arterit ilacı verilip arterit tedavisi uygulanırken, diğer gruba ise aynı tedavi uygulandı ve tesirsiz ilaç verildi. Hastalar deneyde kullanılırken, test edilecek ilacı alma veya tesirsiz ilacı kullanma şansları yüzde elli olacak şekilde rastgele seçildiler. Deneyde 400 hasta kullanılması ve deney süresinin dört yıl olması

⁶¹ Resnik, 2004: 16-17.

⁶² Resnik, 2004: 61.

bekleniyor. İki yıllık bir deneyden sonra, Jones, ilacın hastaların yüzde doksanında önemli bir iyileşme sağladığını buldu. Deney yarı yarıya tamamlandı ve Jones deneyi iki yıl daha sürdürmeyi kabul etti. Bu süre boyunca, hastaların yüzde ellisi etkili arterit ilacı piyasaya çıkıncaya kadar tesirsiz ilaçlar kullanacaklar. Hastaları deneye almayı durdurmalı mı? Bütün hastalara yeni ilacı mı vermeli?”⁶³

Bu deney hakkında, etik değerlere dair bazı sorular bulunmaktadır. Öncelikle kimlikleri gizli tutulan hastaların bu deney uğruna kullanıldığında denek olacaklarından haberleri var mıdır? Ya da denek olacaklarından haberdarlar, fakat rızaları alınmadan mı bu deney gerçekleştirilmektedir? Her iki soruya verilen cevaplar, insani etik değerler çerçevesinde olmaktadır. Hastaların bir deney için kullanılması doğru ve yanlışları biraraya getirmektedir. Şöyle ki eğer hastalar denek olacaklarını bilmiyor ise, burada çok büyük yanlışlık yani bir etik sorun var demektir. Eğer hastalar denek olacaklarını biliyor ve bu deney için gönüllü olmak istiyor ise, bu doğru bir davranış olmaktadır ve hem deney hem de hastalar için etik sorun teşkil edilememektedir. Çünkü belirli bir hastalık dolayısıyla ilaç üretilmesi ve hastalık sahibi insanların sağlıklarına kavuşabilmeleri amaçlandığı için gönüllü bir şekilde denek olmak isteyen hastalar açısından ve ilacın etkisini öğrenebilmek açısından bu durum gerekli görülmektedir.

Fakat hastaların denek olacaklarını bildikleri halde rızaları alınmadan deneyin gerçekleştirilmesi adına zorlanmaları yahut tehdit edilmeleri gibi durumlar büyük bir etik sorun ile birlikte büyük bir suç teşkil etmektedir. Şimdi ise bu deney ile ilgili sorulmuş iki soru yanıtlanmaya çalışılacaktır. Jones, arterit ilacının işe yararlığını test edebilmek amacıyla hasta olan insanlar üzerinde denemek istemiştir ve iki yıl sonunda yüzde doksan iyileşme sağladığını görmüştür. Jones, deney süresini iki yıl daha uzatmayı kabul ederek ilacın tam anlamıyla etkili olabilmesi için deneyi sürdürmeyi planlamıştır. Bunun üzerinden iki soru sorulmaktadır: Hastaları deneye almayı durdurmalı mı? Bütün hastalara yeni ilacı mı vermeli?

- *Hastaları deneye almayı durdurmalı mı?*

Bu durumda hastaların iyileşmek umuduyla kendi rızaları doğrultusunda denek olmaya devam etmelerinde etik olarak bir sakınca bulunmamaktadır. İlacın yüzde doksan dokuzluk bir iyileşme etkisi kazandırdığına emin olana dek, kabul edilen süre zarfında gönüllü hastalar üzerinden deney gerçekleştirilmelidir.

⁶³ Resnik, 2004: 266.

- Bütün hastalara yeni ilacı mı vermeli?

Burada öncelikle ilacın iyileştirme oranında yüzdelik bir artışın elde edilmesi ve belirlenilmiş süreç içerisinde deneyin devamlılığı tamamlanmış olmalıdır. İlacın deney süresince, denek olan hastalar üzerinde ne gibi etki ya da etkiler bıraktığı tek tek kaydedilmelidir. İlacın iyileştirme gücü yan etkilerinden daha fazla ise, hastalar açısından iyileşmeye dair bir umut olduğu anlaşılabilmektedir. Bu doğrultuda sağlık bakanlığı tarafından onaylanmış bir şekilde piyasaya sürülmesi gerçekleşmiş ise, bütün hastalar ilacı kullanabilmektedir.

Sonuç olarak bilim ve etik ilişkisi kapsamında tıp etiğinin değerlendirilmesi üzerine, klinik bir deneyin aşamaları kısa bir etik çözümleme ile ele alınmıştır.

1.9. Aristoteles'in Etik Görüşü Bağlamında Tıp Etiği

Aristoteles, etiği rasyonel bir şekilde ele almaktadır. İnsanların bireysel istekleri vardır ve bu istekler iyi ve doğru ise amaç edinmelidir. İyi olanı elde edebilmek için planlar yapılmalıdır ve buna göre eylemler gerçekleştirilmelidir. Ona göre insanlar kendileri ve toplum yararına uygun istekleri belirlemelidirler, iyi sonuçlar doğurabilecek tercihler yapıldıktan sonra bu amaç uğruna harekete geçmelidirler. Aristoteles'in etik anlayışı ontolojiye, yani varlığa dayanmaktadır. İnsan, bedeni dışında zihni ile varlığını kanıtlamaktadır. İnsan düşünebilen, iyi ve kötüyü ayırt edebilen ve orta yolu bulabilen akıllı bir varlıktır. O, beş duyu organımızla algılayabildiğimiz dünya nesnelerinin varlığını rasyonel bir şekilde kabul etmiştir ve ona uygun olan sistemli bir etik çerçeve belirlemiştir. Bu nedenle dünyada aklı ile ahlaki davranışları belirleyebilecek tek varlık olan, insanı önemsemektedir. Dolayısıyla en yüksek iyiyi aklı ile belirleyebilen ve buna göre eylemlerini gerçekleştirebilen insan, iyi olanı tercih etmeye kendini alıştırmalıdır.

Aristoteles'e göre kendi içinden gelecek şekilde iyi olanı isteme ve tercih etme eylemi ahlaklı bir davranış olmaktadır. Asıl olan iyiyi düşünmek değildir, iyi düşünceyi eyleme aktarabilmektir. Dünyadaki tüm insanların nihai amacı, yaşadıkları ortamda huzurlu ve mutlu olabilmek değil midir? “Buna göre, insanın fonksiyonu ruhun akla uygun gerçekleşimi ya da aktüelleşmesi olup, insan için gerçekten iyi olan, tam, kendine yeter bir şey olarak *eudaimonia*, insanın form kazanması, yani ruhunun, onu başka varlıklardan ayıran parçasının, tam bir etkinlik hâli içinde, tümüyle gerçekleşmesinden başka bir şey değildir.”⁶⁴

⁶⁴ Cevizci, 2002: 69.

Buna göre asıl olan eylemdir ve iyi bir amaç uğruna kararlaştırılmış, iyi olan tercihin eyleme dönüştürülmesi ile insan, kendine ve topluma yarar sağlayabilmektedir.

Peki tıbbi alanlarda da etik değerlerin uygulanış biçimi böyle değil midir? Tıp alanlarında da sağlık çalışanları ve hastalar arasındaki iletişim ile tedavi amaçlı uygulamaların etik değeri büyük önem arz etmektedir. Burada hem sağlık çalışanlarının hem de hastaların en iyiye ve mutluluğa ulaşabilmeleri için, sistemsal tıbbi etik ilkeler doğrultusunda hareket etmeleri gerekmektedir. Hastaların iyiliği ve mutluluğu adına ve topluma faydalı olabilmek için öncelikle sağlık çalışanlarının özellikle hekimlerin, birey olarak sorumluluk bilincinde olmaları, konuşmalarına ve davranışlarına dikkat etmeleri gerekmektedir. Hekimlerin sorumluluklarını bilmeleri, duyarlı olabilmeleri ve insani değerleri önemseyebilmeleri ve bunu eylemlerine yansıtabilmeleri mutlak bir erdemdir. Etik, var olan ve ne yazık ki unutilan insani duyguların her alanda yeniden kazandırılabilmesi gerçeğidir. Bu durum ile Aristoteles'in etik görüşü arasındaki bağın kuvvetli bir şekilde yansıtılabildiği aşıkardır. Çünkü Aristoteles, insani değerlerin önemini vurgulamakta ve bu değerlerin eylemlere yansıtılabilmesini önemsemektedir. Tıp etiği de insani değerlerin eylemlere yani tıbbi uygulamalara yansıtılmış hali olarak, Aristoteles görüşü ile benzerlik göstermektedir.

Aristoteles'in düşünce yapısı, her çağda kabul edilebilir düzeyde bir mantık üzerine inşaa edilmiştir. Bu açıdan tıbbi alanlarda da erdemli/ahlaklı birey ve toplum adına mutluluk amaç edinilerek sergilenen her davranış, her dönem için olası ve mutlak bir davranış bütünü olarak kabul edilmektedir. Buna bağlı olarak Aristoteles'in etiği, insanlık adına en iyiyi istemektir ve bu isteğe uygun bir şekilde ahlaki davranışlar çerçevesinde hareket edilmesini temel almaktadır.

Aristoteles, ahlaki erdemler niteliğinde aşırı ya da eksik davranışlardan hoşlanmamaktadır. Herhangi bir davranış aşırıya kaçarsa ya da eksik bir şekilde sergilenirse, ahlaki açıdan ve insani değerler açısından tamamlanmamış demektir. Aristoteles'in orta nokta olarak tanımladığı bir doğrusu bulunmaktadır. “Minimal içeriği tam da şudur: istediğiniz herhangi bir doğru eylemi yapın; Yanlış yapmanın iki geniş yolu olacaktır (sadece bir değil), bunları doğru davranışa göre 'çok ileri gitme' veya 'yeterince ileri gitmeme' olarak tanımlayabilirsiniz.”⁶⁵ Örneğin bir tıbbi uygulama karşısında, hekimin hangi tedavinin hasta için aşırı ya da eksik kalacağı yönünde müdahaleden uzaklaşması ya da bu durumu önemsemeden müdahale etmesi kabul edilebilir bir durum değildir.

⁶⁵ Price, 1985: 151.

“Madem hekim için, bedeninin sağlıklı olup olmadığı değerlendirmesini ona bakarak yapacağı bir ölçüt var, her bir şeyin ne derece yapılması gerektiğini, beden iyi durumda mı, sağlıklı mı, uygulanan şey daha az mı yoksa daha çok mu uygulanmalı, ne zaman kesilmeli, bunları bu ölçüte göre değerlendiriyor, erdemli bir insanın da doğal olarak iyi olan ama övülmeşen şeylere özgü eylemler ve tercihlerle ilgili olarak belli bir ölçütü olması gerekir; mala mülke, refah verici şeylere bu ölçüte göre sahip olacak, onların fazlasından ya da azından kaçarak onları tercih edecektir.”⁶⁶

Burada önemli olan, insanın aklını kullanarak davranabilmesi aşırıya kaçmaması ve davranışlarını eksik bir şekilde yansıtmamasıdır. İnsan sakin, akli ile ahlaki değerleri tartarak düşünebilmeli ve bu doğrultuda hareket edebilmelidir. Ancak bu yolla iyiye ve mutluluğa ulaşabilmektedir. “Ahlâkî erdemler, etiğinde bütünsel insan doğasının tam olarak gerçekleşmesi hedefini göz önünde bulunduran Aristoteles’te, dianoetik erdemlerde olduğu gibi kişinin kendisini filozof ya da bilim adamı olarak gerçekleştirmesini değil de, sorumlu ve karakter sahibi bir varlık olarak geliştirmesini ifade ederler.”⁶⁷

Dianoetik erdemler ise, bilim ile ilgilenen entelektüel insanların ya da bilim adamları ve meslek sahibi insanların bilimsel çalışmalardaki davranışlarını ele almaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere Aristoteles, bir insanın ahlaki değerlere sahip olabilmesi için ünvan sahibi olmasına gerek duyulmadığı; ancak, karakterli, sorumluluk sahibi ve vicdanlı bir yapıya sahip olunarak gerçek ahlaki değerlere sahip olunabileceğini yansıtmaktadır. Sorumluluk bilincinde olan insanlar, aynı zamanda karakterli ve saygın bir kişiliğe de sahip olmaktadır. Buna bağlı olarak hekimlerin de ünvanlarını ön planda tutmadan yalnızca hastaların iyiliği için duyarlı bir biçimde meslekleri dahilindeki sorumluluklarını ve tıp etiği ilkelerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Böylece sağlık çalışanları, hastalar ve toplum adına akıllı, sorumluluk sahibi ve insani değerlerin bilincinde olan hekimlerin örnek alınarak yetiştirilebilmesi sağlanmaktadır. “Zira insan diğer varlıklardan, sadece rasyonel ya da entelektüel faaliyet bakımından değil, fakat söz konusu rasyonel etkinlikten türetilen sorumlu varlık olma özelliğiyle ayrılır.”⁶⁸

Genel olarak Aristoteles’in etik görüşü, toplumun ahlaki yapısı ön planda tutularak bireysel ahlaki değerlerin önemini ve yaşamın değerini vurgulamaktır. Aristoteles, ilgilendiği her alanı sistematik bir şekilde ele aldığı için etiği de kendi görüş çerçevesinde sistematik bir hale getirmektedir. Onun etik görüşü, benimsemiş olduğu sistem ile

⁶⁶ Aristoteles, 2020: 108.

⁶⁷ Cevizci, 2002: 71.

⁶⁸ Cevizci, 2002: 71.

ilerlemektedir. Aşırılık ve eksiklik gibi davranış durumlarını ele almakla ölçülü olabilmeyi ve bu durumu insanlara alıştırabilmeyi hedeflemiştir. Sistemsel bir şekilde olayları ele alabilmek, aklını kullanabilmek ve her eylemde ölçülü olabilmek günümüz açısından da değerli ve çözüm odaklı bir görüş olmaktadır.

“O halde burada yine Aristoteles’e özgü olan bir durumla karşılaşılmalıdır: Aristoteles, zamanının sıradan yurttaşının onayladığı erdemleri alıp bunlardan her birini yaptığı ontolojik ayrımlar ve kavramlarda açığa çıkan akıl bölümlerinin etkinliğine uyarlayarak, bir kez daha sistem içi tutarlılığını sergilemekte, sistemin nelere kadir olduğunu göstermektedir.”⁶⁹ “Gerçekliğin düzeni ile var olanların yapı ve olanaklarının hesaba katıldığı etik araştırmasında insanın gerek doğası gerekse koşulları itibarıyla iyilik, mutluluk, erdem vb. idealleri ne ölçüde gerçekleştirebileceği ya da bu ideallerin bütünüyle insan için olanaklı olup olmadığı gibi meselelere açıklık getiren Aristoteles, bu yaklaşımıyla hali hazırdaki problemlerin nasıl çözülmesi gerektiğine dair haleflerine önemli ipuçları bırakır.”⁷⁰

⁶⁹ Molacı, 2018: 56.

⁷⁰ Molacı, 2018: 56-57.

İKİNCİ BÖLÜM

TIP ETİĞİ İLKELERİ VE HEKİM-HASTA İLİŞKİSİ

2.1. Tıp Etiğinde Temel ilkeler

Tıp alanlarında hekim-hasta ilişkisi göz önünde bulundurularak hekimin hastaya karşı tutumu asırlar boyunca ele alınmıştır. Hekim, tıbbi alan içerisinde yardıma muhtaç bir hastaya karşı her daim iyi davranmalıdır. Kendi saygınlığı, hastanın iyiliği ve topluma faydalı olabilmek adına öncelikle hasta memnuniyetini düşünmek ve ona göre davranmak durumundadır. Bu nedenle insanların huzuru, mutluluğu ve haklarının korunabilmesi adına etik ilkelerin ortaya çıkması sağlanmaktadır. Böylece insanlar, hak ve hukukunu en temel yoldan savunabilmektedir ve hem ruhen hem de bedenen daha sağlıklı bireylerin varlığı çoğalabilmektedir. Dolayısıyla hekim-hasta ilişkisindeki belirli sorumlulukların ve davranışların gerçeklik kazanabilmesi adına, bu ilkelerin yürürlükte yer alması en doğru eylem olmaktadır.

“Buradaki temel amaç, hekimin hastası hangi çevreden olursa olsun, ona zarar vermeden, onun iradesini yok saymadan ona saygı duyduğunu hissettirmek, onun sağlığını koruması veya bozulan sağlığını iyileştirmek için gerekli materyal ve yolları en doğru şekilde kullanmasıdır ki burada yol-yöntem o larak kastedilen hiç şüphesiz etik ilkelerdir.”⁷¹

Tıp etiği ilkeleri, tıbbi alanlarda geçerli olmakla beraber asıl görevi, tıbbi uygulamalar üzerinde etkili olmaktır. Hasta için uygun tedavi yöntemleri araştırılırken ve uygulama aşamasına gelirken tıbbi etik ilkeler doğrultusunda karar verilmelidir. Bu kararın en doğru hali hekim tarafından kesinleştirilmek amacıyla değerlendirilmektedir. Bu durumda öncelikle hastanın yaşam koşulları ruh ve beden sağlığı göz önünde bulundurularak bireysel bir tedavi yöntemi belirlenmelidir. Tıp etiği ilkeleri hekim-hasta ilişkisi açısından doğru ve ahlaki bir belirleyici konumundadır.

Hippokrates’ten günümüze kadar, belirlenmiş ve sistemli bir şekilde uygulanmaya çalışılan tıbbi etik ilkeler bulunmaktadır. Belirlenilmiş ve belirlenilmekte olan tıp etiği ilkeleri, her çağın kendi sorunları ve koşullarına uygun olarak düzenlenebilmektedir. Bu nedenle değişiklik göstermektedir. Dönem dönem etik ilkelere eklemeler yapılarak ya da ilkeler eksiltilerek bu değişiklik gerçekleştirilmiş olmaktadır. Fakat tıp etiği ilkelerinde

⁷¹ Piriç, 2019: 37.

değişmeyen temel nokta hekim davranışları çerçevesinde hasta memnuniyetinin sağlanabilmesidir.

Tıp etiği ilkeleri, insani değerler kapsamında yaşam alanımızda var olan koşullar dahilinde huzurlu, mutlu ve daha sağlıklı bireylerin var olabilmesi için uygulanabilme zorunluluğudur. Buna bağlı olarak günümüzde kaybedilmeye yüz tutmuş insani değerlerin hekimlere yeniden kazandırılabilmesi ise, tıp etiğine yansıyan etik sayesinde gerçekleştirilebilmektedir. Etiğin tıbbi uygulamalara yansması ile ortaya çıkan problemlerin sağlıklı bir şekilde düşünülebilmesi, değerlendirilebilmesi ve tartışılabilmesi mümkün olmaktadır. “Tıp etiğinin oluşturduğu yapı bünyesinde gerçekleşen problemlerin, değerlendirilip, tartışılması ve belirli bir çözüme ulaştırılması pratik aklın ahlaksal yetkinliği ile yorulmuş ve doğrulanmış temel etik ilkeler, tıbbi uygulamalara yol gösterici nitelikte olmuştur.”⁷² Yol gösterici nitelikte olan ve günümüzde de geçerliliğini koruyabilen tıbbi etik ilkeler, insanların güvenli ve huzurlu bir şekilde iş hayatlarına konsantre olmalarını sağlamaktadır.

2.1.1. Yararlılık İlkesi

Yararlılık ilkesi, uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Genel itibariyle tıbbi açıdan hekimlerin önceliği, hastaların istekleri ve yararı olmuştur. Hekim yardımı muhtaç, savunmasız bir hastaya karşı merhametli davranmalı ve en iyi tedavi yöntemlerini uygulamak durumundadır. Bir hekim için öncelik hastanın memnuniyeti, mutluluğu ve ona yararlı olabilecek tedavi yöntemlerini belirleyebilmektir. Buna göre her hastanın kendi durumuna uygun ve ona yarar sağlayabilecek tedavi yöntemleri kararlaştırılarak tıbbi etik ilkeler çerçevesinde yani yararlılık ilkesi çerçevesinde uygulanabilmektedir. Amaç, hasta için yararlı olabilecek tüm şartlar göz önünde bulundurularak en iyi yöntemlerin uygulanabilmesini sağlayabilmektir.

Aristoteles’in etik görüşünde belirttiği gibi eylemlerimizin bir dengesi olmalı; aşırılık ya da eksiklik insanı iyi, doğru olana yönlendirmeyebilir. İnsanlar kendilerine ve diğer insanlara yararlı olabilmek için, her davranışı dengeleyebilmelidir. Hekimlerin de hastalara yararlı tedavi uygulayabilmek adına dengeli, tutarlı ve ilkeler doğrultusunda eylemlerini gerçekleştirebilmeleri gerekmektedir. Hekimlerin dengeli tutumları sayesinde hastalara

⁷² Piriç, 2019: 38.

zarar gelmeden, onlara yarar sağlayabilecek tıbbi eylemler gerçekleştirilebilecektir. Dolayısıyla tıbbi uygulamalar, yararlılık ilkesi kapsamında ve hiçbir şekilde hastalara zarar gelmeden hekimler tarafından gerçekleştirilmiş olacaktır. Buna bağlı olarak, yararlılık ilkesi sorunsuz bir halde uygulanarak yerine getirilmiş olmaktadır.

2.1.2. Zarar Vermeme İlkesi

Zarar vermeme, Hippokrates'ten günümüze kadar gelen tıbbi alanların ilkesi olmaktadır. Hippokrates kendi döneminde edindiği etik görüş çerçevesinde, insanlara zarar vermeden onlara yardım edebilmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda tıp dünyasında hekimlerin hastalara karşı nazik davranabilmeleri ve onları ruh ve beden açısından incitmeden iyileştirmek öncelik olmaktadır. Hippokrates, asıl iyileştiricinin doğa olduğu ve hekimlerin de doğaya yardım amaçlı hastalarla ilgilendiğini savunmaktadır. Dolayısıyla doğa hastaya iyi gelmediğinde hekim hastaya iyi gelmek ve ona yarar sağlamak durumundadır. Bu nedenle hekim Tanrı'nın emaneti olan hastaya iyi bakmak ve ona yararlı olabilmek için çabalamalıdır. Bu görüş, evrensel nitelik taşımakta ve günümüz dünyasında zarar vermeme ilkesi olarak kayıtlara geçmektedir. Bunun dışında hekim, elinde olmayan sebeplerden dolayı hastalara zarar vermiş de olabilir. Bu durum olası ve mümkündür. Fakat asıl amaç hekimin hangi hislerle hastaya yaklaştığı ve zarar vermeme ilkesi kapsamında hareket edip etmediğidir. Hekim ilke kapsamında yola çıkmış olsa dahi elinde olmayan durumların oluşabilmesi ve istemeden hastaya zarar verebilmesi olayı da mümkün ve yaşanabilir bir durumdur. Tabii ki istenmeden yaşanılacak durumlar söz konusu olabilir, insan hata yapabilir. Bu şekilde istenmeden yaşanan zarar verici durumlar söz konusu olduğunda, hekimin kasıtlı herhangi bir müdahalesinin bulunmadığı anlaşılabilmektedir. Burada temel nokta, tıbbi uygulamaların hekimler tarafından tıbbi ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilebilmesidir. Daha önce de söylenildiği gibi asıl amaç, tıbbi ilkeler doğrultusunda hastaya zarar vermeden yarar sağlayabilmektir.

2.1.3. Özerkliğe (Otonomi) Saygı İlkesi

Özerkliğe saygı ilkesi genel anlamı ile hekim tarafından hastanın bireysel hakları gözetilerek bir takım tedavi uygulamalar gerçekleştirmeleridir. Bu ilke, hekim-hasta ilişkisinde belirlenilmiş olan saygı ve hak savunması olarak adlandırılabilir. Özerklik keilmesi tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahip olmaktadır ve Eski Yunan' a dayanmaktadır. “Burada, özerklik, Yunan şehir devletlerinin, herhangi bir dış baskı altında kalmadan kendi

kural ve yasalarını yapabilme ya da kendi kendini yönetebilmeleri anlamında kullanılmaktaydı.”⁷³ Bu tanım günümüz olanakları dahilinde evrimleşerek, hastanın bireysel hak ve özgürlüğü anlamında kullanılmaktadır. Hasta, hekimin belirleyeceği tedavi yöntemleri hakkında fikrini beyan ederek kendisi için uygun olup olmadığına karar verebilmektedir. Hekim, tedavi yöntemleri hakkında hastanın vermiş olduğu karara saygı duymaktadır ve ona göre bir eylem gerçekleştirmektedir.

Hekimin önceliği, tedavi hakkında hastayı bilgilendirmek ve araştırmış olduğu yöntemler hakkında hastanın karar verebilmesini sağlayan zemini oluşturmaktır. Hekim-hasta arasındaki bilgilendirme ve tedavi için karar verilme aşamasından sonra hekim-hasta arasında üstünlük ya da hüküm sürme hissi ortadan kalkmış olacaktır. Buna göre hasta, hekim karşısında kendini önemsiz, güçsüz ve değersiz hissetmeden bireysel haklara sahip olduğunun bilincinde olacaktır. Özerklik ilkesi, yaşam koşulları ve bireysel hak ve özgürlük adına hekim-hasta ilişkisinde yer almış bulunmaktadır. Hekim, hastayı bir birey olarak görmeli ve bunu unutmamalıdır ki hastanın hak ve özgürlüğüne saygı duymalı ve onun rahatı için çaba göstermelidir. Bu tür ilkelerin yaşamda yer alması ile daha iyi, huzurlu ve eşit haklara sahip bireylerin var olduğu bir toplum oluşmaktadır.

2.1.4. Adalet ve Eşitlik İlkesi

Adalet, eşitlik, hak, hukuk, özgürlük gibi kavramlar insanların topluluk halinde bulunduğu her ortamda varlığını hissettirmelidir. Bireysel hak ve özgürlük her bakımdan dikkate alınmalı ve eylemler ona göre gerçekleştirilmelidir. Özellikle toplululuk halinde bulunulması zorunlu olan ortamlarda, bu tür kavramlar kapsamında davranışlara daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir. Tıp etiğinin uygulanabilirliğinin geçerliliği adalet ve eşitlik açısından büyük önem arz etmektedir. Halkın sağlığı, bireysel hakları ve sağlık çalışanlarının huzuru, bireysel hakları açısından tıbbi etik ilkelerinde adalet ve eşitlik ilkesinin bulundurulması çok değerli bir eylemdir. Toplum adına yerine getirilmesi gereken sorumlulukların, her ortamda bilincine varılması gerekmektedir. Özellikle sağlık kurumlarında insani değerlerin bilinçli bir şekilde eylemlere yansıtılabilmesi ahlaki ve adaletli davranışlar içermektedir.

⁷³ Aydın, 2001: 3.

“Sağlıklı yaşatmak için, devletin bireylere, gereksindikleri oranda, sağlık hizmeti sunumunu sağlık politikası olarak hukuki yönden düzenlemesi ve bunu yurttaşlarına temel düzeyde, eşit ulaşabilecekleri adil bir sistemle iletmesi gerekmektedir.”⁷⁴ Anlaşıldığı üzere, sağlık alanlarında asıl olan, halkın sağlık hizmetlerinden eşit bir şekilde yararlanabilmesi ve eşit şartlarda muamele görebilmesidir. Hastalar, hekimler ve diğer sağlık çalışanları tarafından eşit bir şekilde muamele görmelidirler ve insani değerlerin yansıtılması ile bireysel haklar da korunmuş olmaktadır. “Sağlıkta eşitlik, bütün insanların eşit sağlık durumunda olması değil, bir ülkedeki ilgili yurttaşlara sağlık hizmetlerine eşit ulaşma olanağının sağlanmasıdır.”⁷⁵ Her insan eşit bir şekilde sağlıklı olmalıdır diye bir durum söz konusu değildir. Burada önemli olan her ne olursa olsun tek değerli varlık olan sağlığı kaybetmemek ve hastalıkların önüne geçebilmek adına olanakların eşitlenmesi durumudur. Sağlık hizmetlerinde adalet ve eşitlik ilkesi, yaşam alanlarında eylemlere yansıtıldığı sürece sağlıklı, ahlaklı ve parlak bir geleceğe adım atılmış olunur.

2.2. Hekim- Hasta İlişkisinin Etik Değerlendirmesi

Hekimlerin hastalıkları tedavi edebilmesi için hasta ile doğru iletişim kurabilmesi her zaman gerekli olmaktadır. Bu açıdan hekim-hasta ilişkisinin etik boyutu önem arz etmektedir. Genel olarak da hekimin davranışları üzerinden bir ilerleme kaydedilmiştir. Hasta yardıma muhtaç ve savunmasız olduğu için hekimin insani değerler açısından bilinçli ve hassas olması gerekmektedir. Hekim-hasta arasındaki ince çizginin korunması görevi de öncelikle hekimin sorumluluğundadır. Hekim akıl, duygu ve davranışlarını kontrol altında tutarak ölçülü bir şekilde eylemlerine yansıtmak durumundadır. Hasta ise hekimin ahlaki/etik açıdan ölçülü davranışlarına karşılık, gerekli ölçüde davranabilmelidir. Dolayısıyla hekim-hasta ilişkisi naif, doğru, eşit ve etik ilkelere uygun bir şekilde akıp gitmektedir. Burada asıl olan, hekimin savunmasız ve muhtaç bir hastaya karşı daha yumuşak ve onun da bir birey olduğunu unutmadan her anlamda ölçülü davranabilmesidir.

“Tıp, eski çağlardan günümüze değin bir süreç olarak değerlendirildiğinde, hekimin dediklerine sorgusuz aynen uyan hasta tipinden, hekimin hastalığının iyileşmesine ilişkin bilgileri vererek yol göstermesini bekleyen ve buna uyan hasta tipine doğru bir değişim yaşanmıştır.”⁷⁶ Bu durum, insan hakları çerçevesinde bireyin hak ve özgürlüğü adına batı ülkelerinde kendini göstererek ülkemize de yansımaktadır. Özellikle son zamanlarda tıp

⁷⁴ Çobanoğlu, 2009: 19.

⁷⁵ Çobanoğlu, 2009: 19.

⁷⁶ Çobanoğlu, 2009: 29.

alanlarında daha çok önemsenen ve hastaların da bir birey olduklarının unutulmaması gerektiği etik ilkeler uygulanmaktadır. Birden fazla insanın biraraya geldiği ve iletişim kurduğu ortamlarda ahlaki değerler mutlaka yansıtılmaktadır. Bu nedenle hekim-hasta bağlamında iki kişinin iletişim kurabilmesi ve tıbbi uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için, insani değerler göz önünde bulundurularak tıbbi etik ilkelere uyulması gerekmektedir.

“Çağlar öncesinde tıbbi etiğin temellerinin atıldığı dönemde hekimin tek bir hastaya karşı sorumluluğu mevcutken zamanımızda hekimin bir topluma karşı taşıdığı sorumluluk geçerli kılınmaktadır.”⁷⁷ Buna istinaden bir hekim hastasına nasıl bir davranış sergiler ise, toplum tarafından da aynı ölçüde saygınlık ve değer görmüş olur. Çünkü toplumun hekimden beklentileri bulunmaktadır. Bir hekimin topluma faydalı ve insanlarla uyum içinde olabilmesi için öncelikle kendi meslektaşları arasındaki iletişime daha sonra hastaları arasındaki iletişime önem ve saygı duymalıdır. Hekim hastaya karşı sorumluluklarını tıbbi etik ilkeler kapsamında yerine getirebilmelidir ve hem hasta hem de toplumdaki insanlara karşı vicdan ve sorumluluk bilincinde olmalıdır. Bu açıdan bir hekimin görev ve sorumlulukları, zaman ilerledikçe ve insanların zihninde adalet/eşitlik bilinci belirginleştikçe daha fazla olmaktadır. Hekim, ahlaki değerler üzerinden manevi bir yolculuk ile hastanın bireysel haklarına saygı duymalı ve etik ile tıbbi etik bağlamında tıbbi uygulamalarını gerçekleştirmeyi amaç edinmelidir.

“19. yüzyıl sonlarına doğru teşhis dehası diye tanınan hekim Joseph Breuer zamanının çok ilerisinde olarak, hastayı bir insan olarak değerlendirmeyi başarmıştır.”⁷⁸ Bu durum göz önünde bulundurulduğunda yüzyıllar önce insani değerlerin varlığı hissedilerek hastalara karşı önem ve saygı ile etik davranışın uygulandığı görülmektedir. Dolayısıyla günümüzdeki hekim, ilerlemiş olan çağımız olanakları kapsamında hastaya karşı etik doğrultusunda davranmalıdır ve tıbbi etik ilkeler de doğru bir şekilde uygulanabilmelidir. Etiğin algılanabilmesi ve tekrar kazandırılabilmesi, hekimlerin içsel bir yolculuğa çıkabilmesini ve bu doğrultuda hastalara daha hisli bir şekilde yaklaşabilmesini sağlayabilmektedir. Buna bağlı olarak hekim ve hasta arasında bir bağ oluşmaktadır ve bu bağ ile kurulan güven sayesinde konuşmalar gizli tutulmalıdır.

Hasta, hekime güvenebilmelidir ve kendisi ile ilgili her bilgiyi verebilmelidir. Hekimin hasta hakkında kişisel bilgileri öğrenmesi, hastanın tedavisi açısından daha doğru ve kolay bir yol olmaktadır. Çünkü hekim hastanın ruh ve beden sağlığını tekrar

⁷⁷ Pirinç, 2019: 2.

⁷⁸ Çobanoğlu, 2009: 35.

kazanabilmesine yardımcı olabilmek için ona özgü bir tedavi şekli belirleyebilmelidir. Bu da hastayı yakın bir şekilde tanıyabilmek ile sağlanır. Burada tıbbi etik değer ve insan haklarına göre hekim-hasta arasında paylaşılan bilgiler sır olarak kendi aralarında kalmalıdır. Buradan yola çıkılarak bir hekim hasta için her şeylerini paylaşabilecekleri bir dost, güven duyabildikleri bir arkadaş, kendilerini sağlıklı olabilmek için emanet edebildikleri bir varlık olarak görülmektedir. Hastalar özel düşüncelerini, hayat tarzlarını ve en önemlisi bedenlerini hekimlere emanet etmektedirler. Hekimlerin, kendi vücutlarına dokunmalarına izin vermeleri onlara sonsuz güven duyduklarını kanıtlamış olmaktadır. Hekim-hasta ilişkisi hem çok derin hem de belirli sınırlar dahilinde olan uçsuz bucaksız bir manevi ilişkidir. Tıp, evrende var olan insanların bedenleri üzerinde bir yolculuk gerçekleştirmektedir; hekim ise bu yolculuk sırasında evrene ve tıp bilimine yardımcı olmaktadır.

2.3. Tıbbi Hatalar-Malpractice Üzerine Bir Değerlendirme

Tıp, geniş bir alana sahip olduğu için hatalara açık bir bilim ve meslek olarak bilim tarihinde yerini almaktadır. İnsan bulunduğu her ortamda hata yapmaya müsaittir. Bu insanın doğasında var olan bir şeydir. Ayrıca bilerek, isteyerek yapılan bir yanlış veya kötü bir duruma sebebiyet vermek hata olarak algılanmamalıdır. Çünkü bu durum, bilinçli bir şekilde zarar vermektir. Bu nedenle hayatın her alanında hata ve kasıtlı suç ayırt edilebilmelidir. Özellikle sağlığın söz konusu olduğu tıbbi alanlarda hata ve kasıtlı suç olayı daha çok dikkate değer görülmelidir ve tıbbi etik ilkeler doğrultusunda hareket edilmelidir.

Hekimler ve diğer sağlık çalışanlarının tıbbi alanlarda uyguladıkları tıbbi uygulamaların hasta yarar ve memnuniyetine yönelik olmalıdır. Tıbbi müdahale gerçekleştirilmeden önce hasta, kendisi için oluşabilecek risk faktörlerini bilmek durumundadır. Uygulamalardan önce hastanın bilgilendirilmesi ile hekim-hasta ilişkisi güven ile başlamış bulunmaktadır. Buna göre tıbbi uygulama sırasında önceden belirtilmiş olan risk faktörlerinden biri ya da öngörülemeyen bir risk faktörü ortaya çıktığında bu, hekimin sorumluluğu dışında gelişen bir komplikasyon (doğal yollarla ortaya çıkan bir hata) olarak kabul edilmektedir. Bu durumda hastaya karşı oluşan zarar, hekimin hatası olarak değil komplikasyon olarak kayıtlara geçmektedir. Hekimin kusursuz bir şekilde hazırlanmış olduğu tıbbi uygulamalarda, her türlü tedbirin barındırıldığı ve sağlık hizmetlerinin son teknoloji ile var olduğu bir ortamda dahi kaçınılmaz zararlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum da komplikasyonu işaret etmektedir. Hata ve kasıtlı zarar durumları farklı nitelikler

barındırmaktadır. İşte bu noktada, *malpractice* yani “hekim hatası”olarak bilinen durum ortaya çıkmaktadır.

“Dünya Tabipler Birliği’nin 1992 yılında yapılan 44. Genel Kurulu’nda kabul edilen bildirgesine göre; Tıbbi Malpraktis (hatalı Tıbbi Uygulama) “hekimin tedavi sırasında standart uygulamayı yapmaması, beceri eksikliği veya hastaya tedavi vermemesi ile oluşan zarar” şeklinde tanımlanmış, malpraktisin tıbbi bakım ve tedavi sırasında görülen ve hekimin hatası olmayan durumlardan (komplikasyon) ayırt edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.”⁷⁹

Malpractice, hekim ve diğer sağlık çalışanlarının deneyimsizliği yahut umursamaz davranışları ile sonucunu bile bile devam ettirdikleri hatalı uygulama olarak bilinmektedir. Dolayısıyla bu tür durumlarda hasta tarafından hukuki ve cezai işlemlerin başlatılması gerekmektedir.

Malpractice, genel anlamıyla hekim hatası olarak bilinse de aslında durum pek öyle değildir. Sağlık sektörleri olarak hastanelerin ve diğer tıbbi alanların hastalara karşı uygun tedavilerin uygulanabilmesi adına, sistemsel teknolojik tedarikleri kurmaları ve hekimler ile sağlık çalışanlarının rahatlıkla kullanabilmelerini sağlamalıdır. Bu açıdan tıbbi alanların her tür teknolojik tıbbi cihazları bulundurmaya ve özellikle hijyene ayrıca önem vermeleri gerekmektedir. Çünkü bir hasta için gerekli olan tıbbi cihazın bulunmadığı bir hastanede, hastaya gelebilecek olan zarar ile hekimin bir ilgisi yoktur ve bu durumdan hekim sorumlu olmamaktadır. Öncelikle tıbbi alanların yeterli düzeyde tıbbi cihazlara sahip olabilmesi ve hasta için gerekli tüm müdahalelere yönelik tıbbi olanakları sağlayabilmesi gereklidir. Daha sonra hekim ve sağlık çalışanlarının tıbbi olanaklar dahilinde tedavi ve tıbbi uygulamaları gerçekleştirmeleri etik açıdan sağlanabilmektedir.

Bazı insanlar, yakın hastalarına herhangi bir zarar geldiğinde direkt olarak hekimi sorumlu tutmaktadır. Bu davranış biçimi doğru bulunmamaktadır. Çünkü bahsedildiği üzere tıbbi alanlar ve komplikasyonlar gibi hastaya zarar verebilecek başka seçenekler de mevcuttur. Her şey bir olasılık dahilinde yürütülmektedir. Risk her an her alanda vardır. Bu nedenle hekimin görevi, olabilecek riskleri hastaya karşı açıklayabilmek ve ona göre tıbbi uygulamalarda bulunmaktır.

Günümüz şartlarında gelişen ve gelişmekte olan teknoloji ile tıbbi alanların modern hale getirilmesi, aynı zamanda öncelik olarak kabul edilen hasta memnuniyeti ve hastaya yönelik isteklerin gerçekleştirilebilmesi adına bazı durumlarda ister istemez hatalara yol

⁷⁹ Değdaş, 2018: 42.

açabilmektedir. Hata yapma oranı, gelişen teknoloji ile birlikte doğru orantılı olarak artmaktadır. Çünkü tbbi cihazların fazlalaşması, bilgi artışı, yeni hastalıkların ortaya çıkması ile birlikte yeni tedavi yöntemlerinin araştırılması, tıp mesleğini icra eden insanların sayıca artması gibi nedenlerden dolayı hata oranı da doğal olarak artış göstermektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde, hataların nedenleri yalnızca hekimlerin sorumluluğunda olmadığı görülebilmektedir. Buna göre öncelikle hastaların maruz kaldığı zararlar araştırılmalıdır.

Bilim tarihine bakıldığında ise hekimlerin davranışları ile ilgili birtakım yönergelerin varlığı görülmektedir. Etik ilkeler doğrultusunda tarihsel geçmiş göz önünde bulundurulduğunda, bu konuda Hammurabi Kanunları dikkat çekmektedir. Tam anlamıyla etik ilkeler olarak sayılmamakla birlikte, hekimlerle ilgili kendi çıkarlarına uygun bazı kurallar barındırmaktadır. Örnek olarak zengin bir hastanın tedavisini başarıyla tamamlayabilen hekime ödül verilmesi gösterilebilir. Hekim tedaviyi başarıyla tamamlayamaz ise, hatalı kabul edilirdi ve buna uygun ceza verilmekte idi. “Mısır papirüslerinde ise klasik tanı ve tedaviyi uygulayan hekimin kusurlu olmayacağı, ancak yeni bir tedavi yöntemi uyguladığında hasta ölür veya iyileşmez ise, bunu yapan hekimin ölüm cezasına çarptırılacağı kayıtlıdır...Roma Hukukunda da, hekimin yaptığı tedavide sorumluluğunun varlığı kabul edilerek ağır suçlar kapsamında değerlendirilmiştir.”⁸⁰ Bu örneklerde, tıbbi uygulamaların önemi belirtilirken aynı zamanda hekimler üzerinde büyük sorumluluk barındırdığını içermektedir. Ancak hekimlerin tıbbi hataların başlıca sorumlusu olarak görülmesi, *malpractice* kavramının bilinen anlamı ile eşdeğer kabul edilebilmektedir. *Malpractice* kavramını özetlemek gerekirse, insanların genel olarak kabul ettikleri anlamının dışında bir anlam barındırmaktadır. Hekimin deneyimsizliği, dikkatsizliği, tedbirsizliği, yanlış tanısı, hatalı ilaç önerisi, bilinçli olarak gereken tedaviyi uygulamak istememesi yahut hastaya uygunluğu ölçülmeden yeni tedavi yöntemi denemek istemesi gibi nedenlerin yanı sıra hekimin sorumluluğu dahilinde olmayan nedenlerin de mevcut olduğu bilinmelidir. Dolayısıyla *malpractice* kavramı, insanlar tarafından bilinen genel anlamının yanı sıra geniş bir anlam yelpazesinin varlığı ile algılanmaya başlanmalıdır.

⁸⁰ acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=103743/ (erişim tarihi: 27. 04. 2021).

2.4. Sağlık ve Hastalık Kavramlarının Tarihsel Yolculuğu

Tıp bilimi tarihi açıdan incelendiğinde, geçmişten günümüze tedavi amaçlı sayısız kavram tanımlarının yer aldığı görülebilmektedir. Bulunulan çağa uygun bir şekilde ve dönem şartları gözetilerek, her dönem farklı tanımlar yapılmaktadır. Sağlık ve hastalık kavramları, klasik tanımlarının dışında günümüze kadar farklı şartlara göre düzenlenmiştir. Geçmiş dönemlerde sağlık kavramı yalnızca insan vücudunun herhangi bir hastalık neticesinde belirli fonksiyonlarını yitirebilmesi olarak tanımlanırken günümüz şartlarında gelişen teknoloji de göz önünde bulundurulduğunda, insan bedeni dışında psikolojik bozukluklar ve duygusal travmalar da önemli sağlık problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre bir birey, sağlık adına tam anlamıyla bütün olmalıdır. İnsan vücudu sağlık adına ne kadar önemli ise, ruhu da bir o kadar önem arz etmektedir. Bu nedenle tam anlamıyla sağlıklı bir birey tanımı yapabilmek için, bireyin fiziksel ve duygusal açıdan problemsiz ve topluma faydalı olması gerekmektedir. Topluma fayda sağlayabilmek, her toplumun kendine has edimlerini çerçevesinde sağlıklı bireyler yetiştirebilmektir. Toplumdan topluma değişiklik gösteren kişisel isteklerin bütünü ile var olmuş yapıda, farklı zamanlarda farklı sağlık sorunları yer almaktadır. Dolayısıyla, sağlık ve hastalık kavramları her dönem için farklı algılanmaktadır denilebilir. Hemen hemen her dönemde açıklanma gereği duyulan önemli kavramlar olmuştur. Bu kavramlar üzerinden insanlık halleri incelenirken, aynı zamanda tıbbi açıdan bilimsel gelişmeler ve ilerlemeler söz konusu olmaktadır. Çağların olanakları dahilinde değişiklik gösteren kavram analizleri ve tanımları, özellikle tıp gibi insanlar üzerinden varlığını sürdüren bir bilim üzerinde büyük yankı uyandırmaktadır. Günümüz olanakları, gelişen teknoloji vs. gibi nedenler göz önünde bulundurulduğunda ise bir bireyin sağlıklı olup olmadığı sadece bedeni üzerinden anlaşılmamaktadır. Toplumsal, sosyo-ekonomik gibi dış etkenler insan fizyolojisi ve psikolojisi açısından büyük rol oynamaktadır. Özellikle son zamanlarda bu tür dış etkenlerin hem bedensel hem de ruhsal birçok hastalığa sebep olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle düşüncelerin birikimi ile başlayan, daha sonra X kişisi olarak bilinen, kişinin kendi dışındaki bazı kişiler tarafından toplumsal baskı gibi nedenlerden dolayı biriken düşünceler, yerini bedensel rahatsızlıkları tetikleyen fonksiyonlara bırakmaktadır. Dolayısıyla sağlıklı bir bireyin ruhsal olarak yaşadığı çöküntü nedeniyle hem ruhsal hem de bedensel fonksiyonlarının zarar görmesi ve denge sistemi denilen sağlık olgusunun kaybedilmesi ile hastalık sürecinin seyri başlamış bulunmaktadır. Bu arada insanlar adına sağlık kavramının süreci ne kadar belirsiz ise, hastalık kavramının süreci de bir o kadar geçici sayılmaktadır.

Empedokles'e göre insan vücudu belirli bir sistem ile fonksiyonlarını sürdürebilmektedir. Bu sistem, belirli maddeler ile sağlıklı bir kişinin dengeli sistemini oluşturmaktadır. "İnsan organizmasını oluşturan bu maddelerin (dört humor=dört sıvı) denge haline buluşumunun "sağlık" dengenin bozulmasının ise "hastalık" durumunu yarattığı düşünülmüştür."⁸² Empedokles hayatın varlığını ve varlıkların temelini maddelere dayandırmaktadır. Hava, su, ateş ve toprak olan dört ayrı unsurun zamansız olduğunu ve bu unsurların değişime uğramadan kendi içlerinde hareket ettiklerini ileri sürmektedir. Hareket, bir nedene bağlı olduğu için bu unsurların hareket nedenleri ise birbirleri ile birleşmeleri ve ayrılmaları olarak açıklanmıştır. Ona göre unsurların birleşmeleri ve ayrılmaları, insanlara ait olan sevgi ve nefret duyguları ile bir bütündür. Birleşme gerçekleştiğinde sevgi yani çekim gücü, ayrılma gerçekleştiğinde ise nefret yani itme gücü meydana gelmektedir. Buna göre bir denge sistemi kurulmuş olmaktadır ve bu denge sistemi ile hastalık nedenleri belirlenerek şifa bulunmaya çalışılmıştır. "Bedenini ihmal etmeyen, ihmal edenleri onaylamayan Empedokles, mideyi, kafayı ve ruhu bozduğu için acıkmadan yememeyi, susamadan içmemeyi, insanı ayartan yiyeceklerden uzak durmayı, az yemeyi tavsiye etmiş ve iştahla yenebildiği kadarıyla yetinilmesi gerektiğini savunmuştur."⁸³ Böylelikle sağlıklı bir insanın vücut denge sistemi korunmuş olur ve hastalıkların önüne geçilebilir. Böylece Empedokles için hayatın temel gerçeği olan dört unsur, insan vücudundaki olaylar ile bağlantılı olarak tıpta yer almaktadır.

Hippokrates ise Empedokles'in dört unsur ilkesini benimsemektedir ve buna göre sağlık-hastalık dengesini açıklamaktadır. Buna göre bilimsel tıbbın başlangıcını sağlayarak, sağlık ve hastalık kavramlarını yüzeysellikten kurtarmaktadır ve bilimsel bir şekilde tanımlamalarda bulunmaktadır. Hippokrates'e kadar olan mistik ve nedenselliğe bağlı olmayan düşünce tarzları, Hippokrates ile birlikte yerini bilimsel ve rasyonel nedenlere bağlı tanımlara bırakmıştır. Ona göre kan, balgam, sarı ve kara safra, insan vücudunun denge sistemini oluşturmaktadır ve bu vücut sıvılarının herhangi biri artar ya da azalırsa denge bozulmaktadır. Bu nedenle hastalık meydana gelmektedir. "Gerçekten bazı fiziksel durumlar sıvı algılanmasını da beraberinde getirmektedir; burun akması baş üşütmesine, kusma veya ishal ise farklı fiziksel durumlara işaret etmekteydi."⁸⁴ Dolayısıyla bu tür fiziksel durumlar gözlemlendikten sonra vücut sıvıları hakkında dört unsur sistemi ortaya çıkmıştır. Empedokles'in dört unsurlu denge sistemini benimseyen Hippokrates ile geleneksel

⁸² Arda, 1996: 108.

⁸³ Bayat, 2016: 108.

⁸⁴ Ronan, 2003: 96.

ritüellerin devamının yanı sıra artık bilimsel açıklamalar tıp sahnesinde odak noktası haline gelmiştir. Buna bağlı olarak daha inandırıcı, neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde ve tıbbın yalnızca farklı inançlara göre uygulanmadığı, bilimselliğin ön planda olduğu dönem başlangıcı süregelmektedir. “Hipokrat'ın, mistik tıp döneminden kalan epilepsi'nin kutsal bir hastalık olduğu genel kuralını kabul etmemesi, mistisizme sırt çevirmesi onun aynı zamanda doğadışı ya da doğaüstü nedensellik açıklamalarını da doğru saymamasının sonucudur.”⁸⁵

Eski çağlarda yaşamış olan insanların, bulundukları dönem itibari ile imkan kısıtlılığı ve güç yetersizliği nedeniyle hastalıklardan kurtulabilmek amacıyla doğaüstü inançlar beslemişlerdir. Büyü, iksir, peri gibi rasyonel olmayan yöntemlere umut bağlayarak iyileşmeyi dilemişlerdir. İlkel insanlar, doğanın gücüne karşılık doğaüstü şeyler ile mücadele gerçekleştirmişlerdir. Bu durum, ellerinde olmayan koşullar ile bilgi yetersizliğinden yani bilimin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bilim nedensellik, kanıtlanabilirlik ve varoluşçuluk adına rasyonel ve reel yöntemleri beraberinde getirmektedir. İnsan her bakımdan yetersiz olduğu imkanlar doğrultusunda hareket ederken, bilimin/bilimselliğin ortaya çıkışı ile reel bir aydınlanma yaşanmaktadır. Bu aydınlanma insanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan tıbbın, insanların pragmatik gereksinimleri ve bu yolda sağlıklı kalabilmek adına bir devrim niteliğinde karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz çağında ise geleneksel eski tıp ile modern tıbbın bağdaştırılmış şekli ile tedavi yöntemlerinin belirlendiği görülmektedir. Çünkü insan sağlığı için en iyi olan şey, hastalanmadan önce kişinin bilinçli bir şekilde kendini koruyabilmesidir. Alternatif tıp olan geleneksel tedavi yöntemleri ile hastanın doğal yollarla iyileşmesi sağlanabilmektedir. Öncelikle hasta olan kişinin doğal bir şekilde kendi bedenine herhangi bir müdahalede bulunmaksızın iyileştirilebilmesi sağlanılmaktadır eğer ki şifa bulunmaz ise, o zaman tıbbi uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu durum tıpkı Hippokrates'in doğadan yararlanılarak şifa bulunması ve ancak mecbur kalındığı takdirde hekime başvurulması gerektiği görüşü ile uyum sağlamaktadır. Demek oluyor ki modern tıp tedavi yöntemleri, teknolojik gelişmelerin yanı sıra insan vücudunun doğası için geleneksel tıba dönüş sağlamaktadır. Bu sayede sağlıklı ve dengeli bir yaşam için organik yaşama yani doğaya dönüş sağlanmaktadır. “Hastalık doğası ve kültürel karşılaştırmalar ile başlayan süreç günümüzde sağlık kavramı odağında ilerlerken, yeni kavram ve yaklaşımlarla yoluna devam etmektedir.”⁸⁶

⁸⁵ Arda, 1996: 108.

⁸⁶ Kaplan, 2016: 17.

2.5. Sağlık ve Hasta Kavramlarının Ticarileştirilmesi

Sağlık hizmetlerinde, sağlık çalışanları ile hasta konumundaki halkın birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumlulukların, tıp etiği ilkeleri dahilinde uygulanabilmesi sağlanmalıdır. Sağlık çalışanları, tedavi öncesi tıbbi alan ve uygulanması gereken tıbbi tedaviler hakkında hastaları bilgilendirmelidir. Bu doğrultuda hasta, kendisi için uygulanması gereken tedavi hakkında hem bilgi sahibi olabilir hem de isteklerini dile getirebilir ve kendini değerli hissedebilir. Hastalar, kendilerini değerli hissedebildiklerinde sağlık çalışanlarına karşı güven duyabilir. Kliniklerde uzun süreli tedavi gören hastalar, bulundukları yerin kurallarını bilmeli ve uygulayabilmelidirler. Bu kuralları hastalara açıklayabilmek ise sağlık çalışanlarının sorumluluğu dahilinde olmalıdır.

Son zamanlarda sağlık alanlarında görülen sayıca artış sağlık alanlarını sektörleşmeye doğru yöneltebilmektedir. Toplum ve hastalara karşı belirli bir sistem dahilinde maddi bakış açısı gerçekleşebilir. Hastalıkların tedavisi adına birçok tetkit istenirken, bunların hepsi ücret dahilinde yapılmaktadır. Sağlık alanlarının hizmet verebilmesi adına ücret talep etmeleri olağan bir durumdur, fakat insanların ekonomik güçleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü insanlar tarafından ticari merkezler olarak algılanan bir sistem ile bilimsel çalışmaların ve ilerlemenin önemi yitirilebilir. İnsan hakları bildirgeleri ve tıbbi etik ilkeler dahilinde davranışlara dikkat edilebilmesi ile topluma iyi hizmet sunabilmek ve hastalıkların önüne geçebilmek kolaylaşabilmektedir.

Zaman geçtikçe teknolojik aletlerin geliştirilebilmesi ve keşifler doğrultusunda üretimin hızlıca artması gerçekleşebilmektedir. Teknolojinin ilerlemesi ile sağlık alanlarının sistemleştirildiği ve bu sayede işlemlerin hızlı bir şekilde gerçekleştirildiği görülebilmektedir. Teknolojik ilerlemeler insanlara fayda sağlayabildiğinde doğru orantıda bilimsel ilerlemeler gerçekleşebilir. Yani tıbbi alanlardaki teknolojik aletlerin asıl amaçları, hastalıkların önüne geçebilmek ve onları kolayca tespit edebilmek ve hastalara en iyi şekilde yarar sağlayabilmektir. Hastalıkların hızlı ve kolay belirlenebilmesi ve sayıca fazla hastaya yardımcı olabilmek adına kullanılan teknolojik aletler ile tıbbi etik ilkeler doğrultusunda hareket edilebilmektedir. Tıbbi alanlarda, teknolojik aletler yalnızca maddi kayıtlar için kullanıldığında bu durum tıp etiği ilkeleri açısından doğru bulunmayabilir. Buna bağlı olarak tıbbi alanlar hastalar tarafından ticari merkezler olarak algılanabilir. Bu şekilde bir algı yaratılmaması için tıbbi etik ilkelerin uygulanabilirliği gerekmektedir.

“Hastane yönetiminin görevi, tıbbın ve hastanenin temel amaçları doğrultusunda, hastaların en üst düzeyde iyileştirilmesi amacına yönelik, en az değer kaybıyla, en çok yararı oluşturacak biçimde, kişisel olmayan yöntemlerle verilen hizmetin niteliğini yükseltmektir.”⁸⁷ Hastalara yararlı olabilmek amacıyla kurulan sağlık alanları topluma sağlıklı bireyler kazandırmalıdır. Tıbbın vazifesi hastalara yararlı olabilmek, onlara şifa bulabilmek ve hastalık kavramının önüne geçebilmektedir. Bu doğrultuda yürütülebilen sağlık alanları kapsamındaki tıbbi araştırmalar ile bilimselliğin üstünlüğü yansıtılabilmektedir.

⁸⁷ Çobanoğlu, 2009: 55.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TIP ETİĞİNİN EVRİMİ: BİYOETİK VE TIBBIN ETİK SORUNLARI

3.1. Biyoetik Nedir?

Evrende insanların ve diğer canlıların varlığı ile yaşam fonksiyonlarının başladığı andan itibaren doğa, yaşamı sağlamak için gerekli tüm koşulları belirlemeksizin canlılara yansıtmıştır. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler ve diğer canlı türleri yaşamlarını sürdürebilmek adına doğanın onlara sunmuş olduğu nimetlerden faydalanabilmek için durmaksızın çaba sarfetmektedirler. Bu durumda insanlar, pragmatik gereksinimlerini sağladıktan sonra yaşama dair bazı sorular sormaya ve bu sorulara yanıtlar aramaya başlamışlardır. Buna bağlı olarak insanlar kendilerinin ve doğada gözlemledikleri hayvanların, bitkilerin ve diğer canlı türlerinin evrendeki var olma nedenlerini yani yaşamın varlığını sorgulamaya başlamışlardır. Soruların ortaya çıktığı sıralar insan varlığının sorgulanmasını gaye edinen ve tüm çabalarını “evren neden var oldu, insanlar ve diğer canlılar neden varlar, canlıların yaşamalarındaki temel amaç nedir” gibi sorulara yanıt bulmaya harcayan filozofların yönleri değişmiştir. Artık bu sorulara ek olarak “var olan bu evrende nasıl bir yaşam sürdürülmelidir; İnsanlar, hayvanlar ve diğer canlı türlerinin aynı anda bulunduğu yaşam alanlarından nasıl faydalanılabilir” diye sorular sorulmaya başlanmıştır.

Biyoetik, evrende “neden” yerine “nasıl” soru kalıbının sahneye çıkışında rol oynamaktadır. Biyoetik, tıp etiğinin ilgi alanı olan insanlar ve diğer tüm canlıları ilgilendirmektedir. Tıp etiği, yalnız insanları ele alırken; biyoetik evrendeki tüm canlılar ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Evren, doğa ve canlılar için nefes alınabilen yaşam adına çok kıymetli sayılmaktadır. Dolayısıyla akıllı varlıklar olan insanların evrendeki tüm canlılara ve yaşam alanlarına karşı korumacı, faydalı ve saygılı davranmaları gerekmektedir. Ahlaki değerler kapsamında var olabilmeye katkı sağlayan evrendeki her olgu, akıllı varlıklar olan insanların sorumluluğu altındadır. Bu nedenle insan yaşamına katkı sağlayan her olgu, etik açıdan değerlendirilmeye alınmalıdır. Bu durum genel anlamda varlığa dair her şeyi kapsadığı için hem biyolojik, hem sosyolojik hem de felsefi açıdan “biyoetik” kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Akça şunu dile getirmektedir: biyoetik son yıllarda etik çevrelerinde çok daha sıklıkla dillendirilen ve uğraş alanı biyoloji ve tıptaki teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin getirdiği etik sorunlar üzerinde düşünmek, tartışmak ve çözüm yolları

aramak olan bir kavram.”⁸⁸ Genellikle tıp etiği ile birlikte ele alınır ve çoğu kez karıştırıldığı dahi olur. En kısa anlamda açıklamak gerekirse; tıp etiği insanları konu edinerek özel, biyoetik tüm canlılar ile evrene dair her olguyu konu edinerek genel bir çerçeve çizmektedir.

Tıp etiği, sağlık alanlarındaki insanların etik davranışlarına odaklanmaktadır ve insan-merkezci bir tutum sergilemektedir. Fakat değişen dünya yapısında ve insanların düşünce yapılarında farklılıklar, farkındalıklar oluşmaya başlamıştır. Artık dünya üzerinde insan odaklı düşünce yapısı doğru bulunmamaktadır. Çünkü dünyada canlı varlıklar olarak yalnızca insanlar yaşamamaktadır. Bu gerçeğin farkındalığını kazanan insanlar, biyoetik olan canlı etiği kavramı üzerine çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu sayede insan-merkezci çalışmalar ile gündemde olan tıp etiği, evrim geçirerek canlı etiği çalışmalarına dönüşmektedir.

“İnsan ve diğer canlıların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmelerini sağlayacak tıbbi, ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasi tedbirlerin alınmasında yaşamın ve onun sağlıklı olarak sürdürülebilirliğine yönelik etik ilkelerin uygulamalı etikte nasıl işlediğini konu edinmek, tıptan daha çok felsefenin alanı lehine genişleyen işte bu biyoetiğin sorunudur.”⁸⁹

Tıp, yalnızca insanlar üzerinde deney yöntemleri ile bilinmeyenleri bulmaya çalışırken, felsefe ise canlı/cansız tüm varlıkların varoluşunu sorgulayarak tek akıllı varlık olan insana dünya üzerindeki varlıklara karşı sorumluluğunu hatırlatmaktadır. Canlı etiği olan biyoetik, felsefi bir tutum sergileyerek insan ve diğer tüm canlıların iyiliği adına farkındalık yaratmak amacındadır. Daha güzel, iyi ve canlılar adına yaşamsal fonksiyonların sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için felsefi görüş ile ahlaki değerlerimiz adına tıp etiği evrimleşerek bütün olarak düşünebilmeyi bizlere yansıtabilen biyoetiğe dönüşebilmektedir. Dolayısıyla biyoetik, evreni bir bütün olarak algılayabilmek amacıyla olan felsefi sorgulamanın günümüze uygulamalı etik olarak yansıtılabilmesi ile canlı/cansız tüm varlıkları ilgilendiren konuları ele almaktadır.

Dünya, tüm canlıların yaşam alanıdır ve insanlar diğer tüm canlılara saygı duymalıdır. Saygı, yalnızca insanların birbirlerine karşı gösterdikleri bir davranış biçimi değildir ve olmamalıdır. Bir hayvan ya da bir bitkiye de saygı duyulmalıdır. Bencillik yapılmamalıdır ve doğanın insanlara sunmuş olduğu güzelliklere karşı korumacı davranılarak yaşayan tüm canlılara saygı duyulmalıdır. Bu durum bir döngü olarak da tanımlanabilir. Akıllı varlıklar olan insanların, doğaya ve tüm canlılara karşı hoş görülme ve doğru davranışları ile temiz bir hava, bitkilerle dolu bahçeler ve organik beslenen

⁸⁸ Akça., 5.

⁸⁹ Filiz, 2018: 64,65.

hayvanların yaşam alanları ile insan vücuduna yatırım yapılmaktadır. Biyoetik, tüm canlılar adına etik değerlerin mevcut olduğunu insanlara yansıtarak bu yönde farkındalık yaratmaktadır. Yaşam alanlarının iyileştirildiği kaliteli bir yaşam elde edebilmek için, gelişen teknolojinin canlıların yararına kullanımı bilimsel çalışmaların anahtarı olmaktadır. Bu durum bir yenilikten ziyade organik yaşamın özüne dönüş olarak tanımlanabilmektedir.

Geçmiş zamanlardaki doğal yaşamın tüketildiği günümüz şartlarında bilimsel devrim niteliğinde geliştirilen teknolojik aletler ile, asıl olan doğal yaşamımızı elde etmek amaçlanmaktadır. Bilim, insanların pragmatik gereksinimleri dışında yaşamlarını gün geçtikçe kolaylaştıran bir devrimdir. Bu durdurak bilmeyen ileriye dönük süreç ile felsefi sorgulama, insanların doğayı ve canlıları anlayabilmek için gösterdikleri derin çabadır. “Böylece bilim felsefesinden yararlanılarak biyoteknolojiyi sorunsalcı gözle incelemek mümkün olabilmekte ve sonuçta dar kapsamlı tıp etiğinden tüm canlıları kapsayan geniş bir çalışma alanına geçiş sağlanmaktadır.”⁹⁰ “Sonuç olarak etiğin evriminde geline son nokta olan biyoetik, hem insan hayatının ve diğer canlıların hayatlarının, hem de insanın özgürlük ve onurunun bilimsel araştırmalarda, sonuçları tahmin edilemeyen modern teknolojiler nedeniyle tehlike altına girdiği her yerde gereklidir.”⁹¹

3.2. Biyoetik İle Biyoloji Arasındaki İlişki

İlkçağlardan süregelen, yani insan var olduğundan beri doğa ve canlıların yaşamı araştırılmaktadır. İnsan her daim doğayı, canlıları, canlıların yaşamını ve etrafta gerçekleşmekte olan doğa olaylarını gözlemlemek, araştırmak ve nedenlerini sorgulamak adına çabalamaktadır. Antikçağ’da biyoloji, genel olarak bitki ve hayvanların tasviri yapılarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma fizik bilimi içerisinde ele alınmıştır. Çünkü Antikçağ’da biyoloji tam anlamıyla gelişmediği ve bir terim olarak henüz ortaya çıkmadığı için bağımsız bir şekilde çalışılamamıştır. Dolayısıyla fizik bilimi içerisinde çalışılması uygun görülmüştür. Daha sonra geçmiş zamanlarda tüm alanlardan toplanılan bilgiler ile yeni bir alan oluşturulmaya çalışılmıştır ve bu alan biyoloji alanı olarak var olmaya başlamıştır.

Biyoloji doğayı inceleyen bir alan olarak doğa bilimleri kapsamında varlığını ortaya koymuştur. “Doğa bilimleri doğadaki nedensel ilişkileri ortaya koyan kesin bilgilerin elde edildiği bir disiplin; doğa da bu ilişkilerin ortaya çıktığı bir “mekan” dır.”⁹² Bu mekan

⁹⁰ Akça., 6.

⁹¹ Akça, 6.

⁹² Küçükler, 2014: 11.

içerisinde var olan tüm canlıların var olma nedenselliği, akıllı varlıklar olan insanlar tarafından sorgulanmaktadır. Biyoloji (canlı bilimi) doğayı, canlıları ve onlar hakkındaki doğa olaylarını inceleyen bir bilim olarak sistematik bir bilimsel inceleme alanıdır. Uzun soluklu bir tarihi geçmişe sahip olan “biyoloji” adı altında varlığını sürdüren doğa keşifleri mevcuttur. Antik Yunan döneminde ünlü filozof Aristoteles’in doğa ile ilgili merakı sayesinde, birçok doğa olayı gün yüzüne çıkmıştır. Aristoteles, doğada canlıları gözlemlemeye ve onlar üzerinde deneysel çalışmalarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla doğa olayları ile ilgili ilk sistematik çalışma gerçeğini de yansıtmaktadır.

Biyoloji’nin geçmişi insanlık tarihi kadar uzun soluklu bir geçmişe dayanmış olsa dahi kelime olarak ortaya çıkışı belirli bir tarihe dayanmaktadır. Doğa bilimleri içerisinde yer alarak incelemelerini sürdüren canlı bilimi alanı, önemli kişiler tarafından kelime olarak zikredildiğinde bilim tarihinde yer edinmeye başlamıştır.

“Biyoloji” terimi ilk kez 1800 yılında Fransız doğa bilimci Jean Baptiste Pierre- Antoine de Monet (Lamarck) (1744-1829) daha sonra Alman hekim Gottfried Reinhold Treviranus (1776-1847) ve Alman hekim-fizyolog Karl Friedrich Burdach (1776-1847) tarafından kullanılmaya başlanarak yeni bir bilim olarak bu alana yerleşmiştir.”⁹³

Biyoloji terimi kullanılmaya başlanıldığından itibaren insanların odak noktası haline gelmiştir. Doğa ve canlıların merakı ile birlikte biyoloji terimi olarak bir bilim alanının belirlendiği süre zarfında insanlar, ilgili konulara daha fazla yönelmiştir. Buna göre sayısız sorgulamalar, araştırmalar, çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kulağa hoş gelen bir terim kullanılması, bilime ve ilgili konulara merak uyandırmıştır. Bu durum bilim tarihindeki bilimsel ilerlemeyi pozitif yönde etkilemektedir.

“Gottfried Reinhold Treviranus, biyolojinin tanımını “ *Araştırmalarımızın konusu yaşamın çeşitli biçimleri ve belirtileri, bunların varlığını kontrol eden koşullar ve yasalar ile bunu etkileyen nedenler olacaktır. Bu konularla ilgilenen bilime biyoloji veya yaşam bilimi adını vereceğiz*” cümleleri ile yapmıştır.”⁹⁴

Gottfried Reinhold Treviranus, yukarıda verilmiş olan “biyoloji” tanımı ile yaşama dair var olan somut şeylerin varlığını belirleyen nedenler ve bu nedenlerin belirli koşullar dahilinde neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmasını biyoloji konuları olarak görmektedir.

⁹³ Küçük, 2014: 12.

⁹⁴ Küçük, 2014: 12.

Doğada somut olarak karşılaşılabilen varlıklar, biyoloji bilimi dahilinde araştırılmaya ve çözümlenmeye çalışılmaktadır. İnsanlar yaşayabilmek adına yaşam kaynağı olan her şeyi sorgulayabilmek ve öğrenebilmek ile yükümlüdür. İnsan yaşamına etki eden, somut-soyut her şey neden-sonuç ilişkisi ile ele alınmalıdır. İnsanlar hissedebildikleri her şeyi tanımalı, bilmeli bunun için çaba göstermelidir. Peki yaşama dair ne varsa araştırılırken ve biyoloji bilimine katkı sağlanılırken acaba doğru hareketler sergilenebiliyor mu? Yani canlıların yaşam alanı olan mekanlarda var olan akışı bozmadan, bilimsel araştırmalar gerçekleştirilebiliyor mu? Burada insanlar tarafından tanımak, anlamak, bilmek gibi insani duygular için harekete geçildiği zaman yaşam alanlarında yalnızca insanların olmadığı unutulmamalıdır. İnsanlar ile birlikte farklı canlı türlerinin de aynı yaşam alanlarında var olduğu bilinmelidir ve buna göre hareket edilmelidir.

Bu noktada biyoloji biliminin çalışma koşulları ve canlıların yaşam alanlarına zarar gelmemesi adına biyoetik (canlı etiği) denilen kavram ortaya çıkmaktadır. Biyoloji insanların canlılar, yaşam alanları ve doğa olayları hakkında bilgi sahibi olabilmelerini bilimsel araştırmalar niteliğinde amaç edinirken biyoetik bu araştırmalar gerçekleştirildiği sırada tüm canlılar ve yaşam alanları adına koşulların iyileştirilmesini ve insanların zararsız bir şekilde araştırmalarını gerçekleştirebilmelerini sağlamaktadır. Böylece insanlar yaşam alanları ve canlılar hakkında bilgi sahibi olabilirler. Aynı zamanda canlılara ve değerli yaşam alanlarına zarar gelmeden, etik davranışlar dahilinde amaçlarına ulaşabilmektedirler. Canlı bilimi olan biyoloji ve canlı etiği olan biyoetik arasındaki ilişki, bir yandan yaşayabilmek için bilgi edinmeye çalışmak diğer yandan yaşam koşullarını iyileştirebilmek ve doğal akışı sağlayabilmek için çaba göstermektir. İkisi arasında doğal bir denge bulunmaktadır ve bu denge hayata geçirilmelidir.

Evren, canlı ve cansız varlıklarla birlikte var olabilen bir mekandır. Evrende tek akıllı varlıklar olan insanlar, diğer canlıları ve yaşam alanlarını nesillerin devam edebilmesi adına korumakla yükümlüdürler. Bu sorumluluk insanlar için büyük bir görev sayılmaktadır. Bu nedenle ahlaki değerler çerçevesinde, insanların birbirlerine olan karşılıklı saygı ve sevgilerini başka canlılara da gösterebilmeleri gerekmektedir. Bencillik duygusu hiçbir anlamda etik sayılmamaktadır. Dolayısıyla insan yaşadığı sürece evrende sadece kendileri varmışcasına yaşamak yerine, evrendeki diğer canlı türlerin varlığını da göz önünde bulundurmalıdır. İnsanlar, etik değerler çerçevesinde davranabilmeliler ve bu doğrultuda çalışmalar gerçekleştirmelidirler. Biyoetik, canlıların ve yaşam alanları hakkında var olan ve yapılacak olan çalışmaların etik değerlendirmesini ele almaktadır. Bu sayede biyoloji bilimi

ve etik değerler ile birlikte genel açıdan bir bütün sağlanmış olmaktadır. Etik, yalnız insanları ele alırken biyoetik ile birleşimi tüm canlıları ele almaktadır. Buna göre canlıları ele almakta olan biyoloji biliminin yolları da biyoetik alanı ile kesişmiş bulunmaktadır.

3.3. Aristoteles'in Biyolojisinde Biyoetik Kavramı

Bilim tarihinde biyoloji alanı incelendiğinde ilk sistematik biyologun, Aristoteles olduğu görülmektedir. Aristoteles biyoloji alanında yaptığı sistematik çalışmaları nedeniyle ilk biyolog kabul edilmektedir. Canlıları, bilimsel bir sınıflandırma yöntemi ile türlerine ayırmaktadır. Bu bilimsel sınıflandırma yöntemi ise, ilk sistematik çalışma örneğini oluşturmaktadır. Bu uygulama ile canlıların yaşam biçimlerini belirlemiştir. Öyle ki, yaptığı çalışmalar sayesinde biyoloji alanının kurucusu olarak bilinmektedir. “Aristoteles'in, köklerinin Sağlık Tanrısı Asklepios'a dek uzandığına inanılan ve Yunan dünyasında ampirik bilimin en önemli temsilcileri olan hekimler soyundan geliyor olması, onun tıp, biyoloji ve doğa bilimlerine olan ilgisinin de nedeni olsa gerek.”⁹⁵ Biyoloji, bir uygulama alanıdır yani deney alanıdır. Öğrenilmek istenilen, ilgi duyulan doğanın ve canlıların deneyim yaşanılarak araştırılmasıdır. Aristoteles de özellikle, hayvanlar üzerinde yapmış olduğu deneyler sayesinde çok farklı hayvan türlerini keşfetmiştir. Keşfetmiş olduğu hayvan türlerinin beslenme, gelişim ve üreme gibi yaşam biçimlerini de sınıflandırmıştır. Biyoloji bilimi içerisinde, en çok katkıda bulunduğu alan “zooloji” yani hayvan bilimi olmuştur. Aristoteles, biyoloji ile ilgili araştırmalarını doğa üzerinden yürütmüştür. Doğada, canlıları gözlemlemeye ve onlar üzerinde deneysel çalışmalarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Doğayı doğrudan kendisi gözlemleyerek keşfetmiştir. Doğrudan gözlemleyemediklerini ise, avcı ve çoban gibi kişilerden bilgi toplayarak, öğrendiklerini çalışmalarına yansıtmıştır. Biyolojide, daha çok hayvanlar ile ilgilendiği ve onlar üzerinde çalışmalar yapmış olduğu için, hayvan bilimi olan zoolojinin gelişmesini sağlamaktadır. Aristoteles biyolojisinin, büyük bir kısmı zoolojiyi oluşturmaktadır. Dolayısıyla Aristoteles'i, “Zoolojinin babası” olarak anmak yerinde bir davranış sayılmaktadır.

Yapmış olduğu gözlem ve deneyler ile hayvanlar alemini derinlemesine inceleme fırsatını yakalamıştır. Buna bağlı olarak da diseksiyon (teşhir, parçalara ayırma) işlemi ile hayvanların iç organlarını ve fiziksel özelliklerini tasvir etmiştir. “Aristoteles'in babasından öğrendiği diseksiyon yapma (teşhir, parçalara ayırma) işlemi ile 50 farklı hayvan türünü

⁹⁵ Aristoteles, 8.

kesip biçerek bir anlamda anatomik bir çalışma ile incelemiştir.”⁹⁶ Bu işlem araştırıldığında anatomik bir çalışma özelliği göstermiş olduğu anlaşılabilmektedir. Aristoteles’in savunduğu görüş doğada bulunan her tür varlık, duyu organlarımızla algılayabildiğimiz sürece vardır. Ona göre duyu organları ile akıl birliği, var olan her şeyin kanıtını sağlamaktadır. Gerçek olan yani hissedilebilen her tür varlığın, geçmiş ve gelecek zaman durumu dışında o anki durumu önemlidir. Bulunulan anda algılanabilen her şey gerçektir.

Aristoteles, 500’e yakın hayvan cinsini inceleyerek onları adlandırmıştır. Bu hayvanların çoğu balık ve böcek türlerinden oluşmaktadır. Genellikle hayvanları benzer ya da farklı yönleri ile karşılaştırma yaparak sınıflandırmıştır. En çok da fiziksel özelliklerine dayanarak bu sınıflandırmayı gerçekleştirmiştir. Buna karşılık, hayvanların iç yapısal özelliklerini vermeyi de ihmal etmemiştir. Hayvanların iç yapısal özelliklerini de diseksiyon (teşhir, parçalara ayırma) işlemine dayanarak açıklamıştır. Diseksiyon yaptığına dair deliller ise, yapmış olduğu hayvan tasvirlerinden anlaşılmaktadır. Çünkü bu hayvanları ayrıntılı bir biçimde tasvir etmiştir. Bu ayrıntılı tasvirlerde, hayvanların iç organlarına dair çizimler bulunmaktadır. Bu da Aristoteles’in diseksiyon yapmış olduğunun kanıtıdır.

Aristoteles, doğada gözlemleyebildiği her tür canlı için sınıflandırma yöntemini kullanarak çalışmalarının daha anlaşılır olacağını uygun görmüştür. Dolayısıyla ilk bilimsel sınıflandırmayı gerçekleştirmiş olan düşünür olarak bilim tarihinde yerini almıştır. Aristoteles’in yapmış olduğu sıralamada iç yapısal özellikleri dışında fiziksel özellikler ön planda olmuştur. Örneğin, bir kelebeğin uçmasını sağlayan kanatlar ile bir kuşun uçmasını sağlayan kanatlar aynı görevi görmektedir. Bu nedenle her ikisi de aynı grup içerisinde yer alabilirler ya da bir bitki düşünün, bu bitki herhangi bir başka bitki ile aynı boy veya aynı renge sahip ise, bu bitkiler de aynı grup içerisinde yer alabilmektedirler. Hayvanlar açısından bakıldığında dış görünüşlerine göre ayırt edilmiş oldukları rahatça anlaşılmaktadır. Örneğin suda yaşayan hayvanlar olarak balıkları kemikli, kıkırdaklı; karada yaşayan hayvanları, omurgalı omurgasız, memeli diye ayırmaktadır. “Aristoteles’in hayvanlar üzerindeki çalışmalarından bazı önemli sonuçlar şöyle özetlenebilir: Kıkırdaklı balıkları kemikli olanlarından ayırt etmek, civciv embriyosunun gelişimini çok ayrıntılı biçimde betimlemek (ayrıntı: yumurtanın dördüncü gününde embriyodaki yüreğin, yumurta akında bir kan zerresi gibi görüldüğünü, canlıymış gibi attığını ve hareket ettiğini not etmiştir.), geviş getiren hayvanların midesindeki dört bölmenin varlığı, kafadanbacaklıların çiftleşme olayı

⁹⁶ Aristoteles, 30.

ile arıların bazı alışkanlıklarının olduğunu ilk kez saptamak gibi.”⁹⁷ Dolayısıyla Aristoteles, canlıların benzer ve farklı olan yönlerini ayırt etmiş olmakla beraber sistematik bir düzenleme gerçekleştirmiştir. Aristoteles, bu şekilde yapmış olduğu sistematik düzenleme ile canlıların daha iyi tanınabileceklerini ve kolayca ayırt edilebileceklerini ön görmüştür. Aristoteles’in ünlü olmasını sağlayan en önemli çalışmalar, zooloji ve botanik alanlarında ortaya çıkmaktadır. Bu iki alan da biyoloji bilimini kapsadığına göre, Aristoteles’in tanınmasındaki kilit noktanın biyoloji bilimi olduğu aşikardır.

Aristoteles, hocası olan Platon’dan farklı olarak duyulara önem vermiştir. Bir doğa filozofu olması bakımından amacı doğayı en iyi en gerçek biçimde algılamak olmuştur. Onun için önemli olan doğanın olduğu gibi duyularımıza yansımasıdır. Ona göre gerçek olan varlıklar elle tutulup gözle görülebilen varlıklardır. Yani duyuların algılayabildiği varlıklardır. Burada bilime düşen görev ise varlıkların gözlemlenmesini sağlayıp, onları sınıflara ayırmaktır. Daha sonra da bu sınıflandırmalar, sistemlere yükselebilmektedir. Böylece doğada olan biten her şey ya da her canlı oluşumu, anlaşılır bir biçimde ortaya çıkabilmektedir. Bu düşünce sistemi, Aristoteles’in doğayı algılama arzusu ve duyulara verdiği önemden meydana gelmektedir.

Aristoteles’in biyoloji bilimi ile ilgili çalışmaları ve ahlaki görüşü göz önünde bulundurulduğunda, rasyonel bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Duyulara verdiği önem ve akıl ile bağlantı kurması, gerçekçi bir bakış açısı sergilediğini göstermektedir. Aristoteles, duyularla algılanabilen ve akla uyum sağlayabilen varlıkların geçerliliğini kabul etmektedir. Buna istinaden doğaya ve canlılara olan merakını tüm canlıları düşünerek gidermeye çalışmıştır ve bilimsel çalışmalarını ona göre gerçekleştirmiştir. Biyoetik yani canlı etiği kavramı Aristoteles’in düşünce yapısı çerçevesinde ele alındığında, tıpkı onun dengeli olabilme görüşü gibi hiçbir canlıya ve doğaya zarar gelmeden dengeli bir şekilde araştırmaların gerçekleştirilmesine benzediği görülebilmektedir.

Biyoetik genel bir tavır ile insanların, diğer tüm canlıların ve yaşam alanlarının daha iyi bir yaşam sağlayabilmek adına iyileştirilmeye çalışılmasıdır. Onarım gibi her bir zorluğu, bozukluğu, yanlışlığı düzenleyebilmek ve iyi koşullar sağlayabilmektir. Antikçağda Aristoteles, biyoloji çalışmalarını gerçekleştirirken dönem koşulları dahilinde hiçbir canlıya zarar vermeden gözlem ve deneylerini gerçekleştirerek günümüzde var olan biyoetik kavramın geçerliliğini sağlamış bulunmaktadır. Aristoteles, yapmış olduğu canlı sınıflandırmasıyla da canlılara olan saygısını ve etik davranışını göstermektedir. Bitki ve

⁹⁷ Küçükler, 2014: 30.

hayvanlara verdiği değer ile onların yaşamlarına dair her noktayı etik bir şekilde araştırarak, sistemsal bir sınıflandırma ile gözler önüne sermektedir. Canlı etiği olan biyoetik kavramı, Aristotelesin biyolojisindeki her noktada var olabilmektedir.

“Diğer taraftan insanı doğası gereği bilmek isteyen bir varlık olarak tanımlayan Aristoteles’e göre bütün canlılar içinde *duyum* ve *deney* verilerinden tümel yargılara ulaşmayı başaran sadece insan olmuştur.”⁹⁸ Fakat canlı sınıflandırması ile evrende insanlar dışında yaşamakta olan başka canlıların da varlığını gözler önüne sererek onlara karşı saygısını kanıtlamaktadır. Bu durum aslında biyoetik kavramının Antikçağ’da var olduğunu fakat bilinmediğini göstermektedir. Bu kavram teknolojik gelişmeler ile birlikte var olan sorunlara çözüm üretebilmek için ortaya çıkmıştır. Canlıların yapısını incelemek, onları anlayabilmek ve onlara zarar gelmeden bunu başarabilmek biyoetiğin hayata geçirildiğini kanıtlayabilmektedir. Aristoteles, doğa olayları ve canlıları özenle inceleyebildiği ve insanlara onların da bir yaşama sahip olduğunu tasvirleriyle gösterebildiği için insanlar dışında var olan tüm canlı ve cansız varlıklara karşı etik davranış sergilemektedir. Ve bunu insanlarla paylaşarak onlarla beraber evrende var olan diğer tüm varlıkların bilinmesi ve onlara saygı duyulması gerektiğini vurguladığı anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla Aristoteles, biyolojik çalışmaları ile insanlar dışında var olan başka tür canlıların yaşam özelliklerini inceleyerek onların da bu evrende yaşam haklarının bulunduğunu ve insanların bunu öğrenmeleri gerektiğini vurgulayarak biyoetik kavramına katkıda bulunmaktadır.

3.4. Geçmişten Günümüze Tıbbi Etik Sorunlar

İnsanlığın başlangıcından günümüze doğru ilerleyen ve gelişen teknoloji ile birlikte bilimsel çalışmaların gittikçe artması, beraberinde yeni sorunların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Her bilimsel gelişme farkında olmadan başka sorunların doğmasına sebep olarak yeni çözüm arayışlarını da beraberinde getirmektedir. Zaman geçtikçe insanların gereksinimleri farklılaşmaktadır. Bu nedenle doyumsuz ve durdurak bilmeyen isteklerin karşılanabilmesi ve hayatın daha da kolaylaştırılabilmesi açısından bilim ve teknolojinin gelişmesine ihtiyaç vardır. Bilim ve teknolojinin gelişmesi ve gelişmeye devam etmesi, insanlara yarar sağladığı gibi zarar da verebilmektedir. İnsanlar teknolojik aletleri çevreye ve insanlığa zarar verebilecek şeyler için de kullanabilmektedir. Bu bakımdan, etik olmayan sorunların ortaya çıkması ve çoğalması yaşanmaktadır. Bunun dışında her zaman insanların uzun yaşayabilmesi adına çalışmalarda bulunan ve tabii ki bilimsel yöntemlerin

⁹⁸ Topdemir ve Unat, 2019: 12.

araştırılması ve uygulanabilmesi adına, teknolojik aletlerden olumlu yönde faydalanılabilmesi gerekmektedir.

“Günümüzde bilim ve teknoloji alanında sağlanan gelişmelerin tıp alanına yansımalarıyla daha önce hiç akla gelmeyen ya da ütöpik görülen nitelikte tıbbi uygulamalara olanak doğmaktadır.”⁹⁹ İnsan yaşamı değerli olduğu gibi yaşam süresinin uzatılabilmesi için var olan teknolojik aletler geliştirilmeye devam edilmektedir. Bu doğrultuda tıbbi alanlardaki teknolojik aletlerin geliştirilmesi ve üretimlerinin hızlandırılması hastalar adına olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bilimsel çalışmalar kapsamında, bu tür teknolojik ilerlemeler ile tıbbi uygulamalar ışığında insan yaşamına katkıda bulunularak sayısız hastaya umut olunmaktadır. Tıp alanında sağlık sorunlarının çözüme kavuşturulabilmesi için her geçen gün daha çok araştırma ve daha çok deneysel uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla tıbbi etik ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışılan tıbbi uygulamaların çeşidi artmaktadır. Amaç insan yaşamının daha da uzatılabilmesi ve var olan hastalıklara çare bulunabilmesidir. “Ancak bu gelişmelerle giderilen bazı sağlık sorunları, önceden kestirilemeyen yeni ikilemler ve başka etik sorun kümelerine yol açmıştır.”¹⁰⁰ Bazı sorunlar üzerine insanlar sorgulamaya başlamıştır ve günümüzde dahi tartışmalı olan ve tek bir sonuca bağlanamayan tıbbi sorunlar var olmuştur. Bu tıbbi sorunlardan bazıları ötanazi, kürtaj, klonlama, organ nakli, insan ve hayvan deneyleri olmak üzere varlığını göstermektedir. Buna bağlı olarak hekimlerin sorumlulukları dahilinde olan yöntemlerin fazla olması nedeniyle, bu durumda hekimlerin daha çok sorgulandığı ve daha fazla yük taşımak zorunda kaldıkları söylenilebilir.

3.5. Ötanazi ve Etik Boyutu

“Hazinelerinin satın alamayacağı huzuru tek başına getirebilecek ve doktorlarının iyileştiremeyeceği acıyı ortadan kaldırabilecek bir dost ölüm.”—Mortimer Collin¹⁰¹

Çobanoğlu ötanaziyi “mevcut tıbbî verilere göre iyileşmesi mümkün olmayan ve dayanılamayacak derecede şiddetli ızdıraplar çeken bir hastanın tıbbî yollarla öldürülmesi veya tıbbî yardımın kesilerek ölüme terk edilmesi hali demek olan ötanaziyi; hukukî, ahlakî ve dinî bir çok veçhesi olan bir kavram olarak açıklamaktadır.”¹⁰² Ötanazi’nin kökeni, Antik Yunan dönemine dayanmakta ve Yunanca “iyi/güzel ölüm” anlamına gelmektedir. Bir çeşit

⁹⁹ Çobanoğlu, 2009: 203.

¹⁰⁰ Çobanoğlu, 2009: 203.

¹⁰¹ Nehra vd., 2013: 55.

¹⁰² Sulu, 552.

intihar, ölüm olarak tanımlanan ötanazi eski çağlardan bu yana sıcak karşılanmamaktadır. İnsanlar, eskiden beri ölüm kelimesini Tanrı ile bağdaştırdıkları için bu tür bir ölümü kabullenememektedirler. Ön yargılarla donatılmış bu konu, her zaman tartışmaya açık halde olmaktadır.

Tıbbi açıdan değerlendirilmesi gereken bir ölüm yöntemi olan ötanazi, özellikle hekimler üzerinde derin bir etki yaratmaktadır. Hekimler, hastanın kendi isteği ya da hasta yakınlarının isteği üzerine ötanazi yöntemini uygulamaktadırlar. Ancak burada hekimlerin büyük sorumluluk içerisinde oldukları, yani insanlar tarafından her daim kurtarıcı olarak algılandıkları için bir değer kaybı riski mevcuttur. Buna göre hekimlerin toplum tarafından farklı algılanışları ile değersizleştirilme durumları söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle ötanazi denildiğinde, hekimlerin hastayı iyileştirmek için çaba göstermedikleri veya yetersiz oldukları gibi yanlış algı durumu yaşanabilmektedir. Dolayısıyla eski çağlardan günümüze kadar ötanazi her zaman hoş karşılanmamaktadır ve tartışılmaktadır.

“Batı tıbbının kurucusu olduğu kabul edilen Hipokrat (M.Ö. 460-M.Ö. 370)’ın yazdığına inanılan Hipokrat Yemini’nin özgün metninde yer alan; “İsteyen hiç kimseye öldürücü bir eczayı ne vereceğim ne de bunu tavsiye edeceğim.” şeklindeki ifade, ötanazinin o dönemlerde gündemde olduğunun ve Hipokrat’ın ötanaziye açık bir şekilde karşı olduğunun göstergesidir.”¹⁰³

Ötanazi, intihar olarak görüldüğü için insanlar tarafından kötü ve yanlış bir yöntem olarak algılanmıştır. Hastanın dinmeyen acılarının ve çaresiz hastalığının önüne geçilmek istenilirken ortaya atılan ötanazi kavramı, kötü ve yanlış bir yöntem olarak algılanmanın önüne geçememiştir.

Sulu ötanazinin, “Antik Yunanistan ve Roma’da uygulandığını: örneğin, Marsilya’da ve Atina’da Sokrates tarafından da kullanılan bir teknik olan Kea adasında ölümü hızlandırmanın bir yolu olarak baldıran otu kullanıldığını dile getirmektedir.”¹⁰⁴ İlerleyen zamanlarda 1800’lü yıllarda, baldıran otunun kullanımı gibi hızlandırılmış ölümü destekleyenler tarafından başka tür yöntemler denenmiştir. Örneğin morfin yani bayıltıcı özelliği bulunan bu ilacın dozunun artırılması ile insan vücudunda neden olduğu tahribat sonucu hızlandırılmış ölüm gerçekleştirilmiştir.

Hippokrates’in aksine Platon ve Sokrates, ötanazi yöntemini destekler nitelikte açıklamalarda bulunmuşlardır. İnsanların acı çekmelerinden rahatsızlık duyduklarını ve

¹⁰³ Sulu, 553.

¹⁰⁴ Nehra vd., 2013: 56.

hastalıktan kaynaklanan acılara son verilmesi için, hızlandırılmış ölümün gerekli ve uygun olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca Thomas More ve Francis Bacon da ötanaziyi destekleyenler arasındadır. Francis Bacon hekimler ile ilgili bir değerlendirmede bulunarak onların her daim kurtarıcı olmaları ve sebep ne olursa olsun hastayı çektiği acıdan kurtarmaları gerektiğini savunmuştur. Bacon'un anlatmak istediği ise, yalnız tedavi etmek değil eğer bir hastanın iyileşme şansı yoksa ona en kolay ve acısız hızlandırılmış ölüm sağlanmalıdır. Bacon'un bu görüşü günümüze yakın ilk ötanazi görüşü anlamını içermektedir. Dolayısıyla ötanazinin, hem reddedildiği hem de uygulandığı zamanların var olduğu açıkça görülebilmektedir.

3.5.1. Ötanazi Türleri

Ötanazi, isteğe bağlı olarak ve istek dışı uygulanabilirlik açısından türlerine ayrılmaktadır. Anlamına göre ötanazi türleri: dar, geniş ve en geniş. İradeyle ilişkisine göre ötanazi türleri: iradeye bağlı ve irade dışı. Buna bağlı olarak, halk arasında yaygın şekilde bilinen aktif ve pasif ötanazi dışında başka türlerin de mevcut olduğu görülmektedir.

3.5.1.A. Dar Anlamda Ötanazi

Hastanın neredeyse ölmek üzere olduğu durumda yani ölümüne çok az bir zaman kaldığında uygulanan bir ötanazi türüdür.

3.5.1.B. Geniş Anlamda Ötanazi

Hastanın hemen ölmeyeceği yani ölümüne haftalar hatta yılların olduğu bir süreçte uygulanan ötanazi türüdür. Bu iki ötanazi türü arasındaki fark ise, görüldüğü üzere zaman kavramının önemidir.

3.5.1.C. En Geniş Anlamda Ötanazi

Tedavisi mümkün görünmeyen, bitkisel hayat gibi rahatsızlıklara karşılık uygulanabilirliği doğru bir yol olarak kabul edilen ötanazi türüdür. “Bu nev’i ötanaziye örnek olarak tedavisi imkansız akıl hastalığına yakalanan şahıslar ve bitkisel hayata girenler gösterilebilir”¹⁰⁵

¹⁰⁵ Besiri, 2009: 191.

3.5.1.1. İradeye Bağlı ve İrade Dışı Ötanazi

3.5.1.1.A. İradeye Bağlı Ötanazi

Hasta, kendi özgür iradesiyle kendi ölümünü istemektedir. Bu durum, hiçbir baskı altında olmadan tamamen kendi isteği ile bedeni üzerinde bir hak talebidir. Bu tür ötanazi talebi, doktorların huzurla uyguladığı bir ötanazidir. Çünkü hasta ısrarla bunu istiyorsa doktorun ise, ötanaziye uygulamaktan başka çaresi bulunmamaktadır.

3.5.1.1.B. İrade Dışı Ötanazi

Bu tür ötanazi, hastanın bilinci açık olmadığı için yakınları tarafından verilen karar ile uygulanmaktadır. Eğer hastanın kimsesi yok ise, o zaman hasta ne durumdaysa o anki iradesine göre ve doktorun yapacağı başka hiç bir şey kalmadıysa ona göre gerçekleştirilebilir.

3.5.1.2. Aktif Ötanazi ve Pasif Ötanazi

3.5.1.2.A. Aktif Ötanazi

Hastanın acısını sonlandırmak için, direkt olarak ötanazinin uygulanmasıdır. Ölümcül dozdaki yani aniden öldürebilecek olan ilacın hastaya doktor tarafından uygulanmasıdır.

3.5.1.2.B. Pasif Ötanazi

Pasif ötanazi, hastayı hayatta tutmaya yarayan tedaviyi keserek onun ölmesini sağlamaktır. Tedavi, hastanın hayatta kalma süresini uzattığı için tedavi kesildiğinde ölümü hızlanmış olacaktır. Bu tür ötanazi, kısaca hastayı ölüme terk etmek olarak da açıklanabilir.

3.5.1.3. Kazai Ötanazi ve Medikal Ötanazi

3.5.1.3.A. Kazai Ötanazi

Kazai ötanazi, yasal uygulamaların dikkate alınması demektir. Yasal izin varsa ötanazi uygulanabilir yoksa uygulanamaz. Bunun nedeni ise, ötanazinin her ülkede hukuken geçerli olmamasıdır.

3.5.1.3.B. Medikal Ötanazi

“Ötanaziye izin verilen bazı ülkelerde sadece hekim kararıyla ötanazinin gerçekleştirilmesi mümkündür.”¹⁰⁶

¹⁰⁶ Besiri, 2009: 193.

3.5.2. Ötanazi'nin Etik Boyutu

Ötanazinin herkes tarafından bilinen genel bir tanımı bulunmaktadır. Bu tanım hasta insanların artık acıdan duramayacak hale geldikleri, ilaçların etkisini yitirdiği ve tedavisi mümkün olmadığı en son durumda kendi iradesiyle ya da değil tıbbi açıdan hayatına son verilmesidir. “Uzun ölüm, biyolojik hastalık veya acının yarattığı işkence olarak tanımlandığı halde, Antik Grek ve özellikle Romalılarda “onursuz yaşam”a mahkum olmanın verdiği manevi hastalık ve acıdır.”¹⁰⁷ İnsan bedeninin hastalık nedeniyle acı çektiği durumda, beden dışında insan ruhu ve zihni de ayrı ayrı acı çekmektedir. Dolayısıyla uzun ölüm denilen her gün çekilen acı, bir defa acısız ve ağrısız olarak gerçekleştirilebilen ötanazinin tartışılmasına sebep olmaktadır. Ötanazi eski çağlardan günümüze bir intihar, kasten öldürmek olarak değerlendirilmiştir. Bu durumu savunan ve buna karşı olan kişilerin tartışmaları ile birçok fikir ortaya atılmıştır. Ünlü filozof İmmanuel Kant ötanaziye karşı olan kişiler arasında yer almaktadır. Ona göre bireyin her koşulda değerli olduğu ahlak yapısına uygun olmayan ötanazi, bir intihar türüdür. Bu nedenle ötanazinin uygulanmasını hiçbir zaman kabul etmemiştir. Buna karşın, ötanaziye savunan kişiler bir hayli çoğunlukta idi. “Bu konuda en önemli isim, David Hume’dur... “*İntihar Üzerine*” adlı eserinde kişinin sefil bir hayatı sırf yaratıcısını mutlu etmek için sürdürmeye çalışmasını öngören dini görüşe karşı çıkar ve kişilerin otonomilerine ve özgürlüklerine vurgu yapar.”¹⁰⁸ Bu görüş doğrultusunda bireyin özgürlük hakkını dile getiren bir diğer isim ise Francis Bacon’dur. Bacon, bireyin ölme hakkını savunmuştur ve hastalık nedeniyle vücudun acı çekmesine karşı çıkmıştır. Ayrıca ötanazi, birey özgürlüğü dışında savaşlarda sağlıklı bireylere ihtiyaç duyulduğu için bazı kişilerce savunulmuştur. Böyle bir durumda ötanazinin uygulanmasını isteyen kişi Napolyon olmuştur. “1799’da Mısır seferi sırasında veba salgınına yakalanan askerlerin, hastalığın çaresi olmaması ve orduya ayak bağı olacağı düşüncesiyle öldürülmelerini emreden Napolyon’un bu emri ordu hekimleri tarafından uygulanmamış ve böylece bir vahşet önlenmiştir.”¹⁰⁹ Hasta insanların ayak bağı olacağı düşüncesini benimseyen Napolyon ile aynı düşüncede olan başka bir kişi de Hitler’dir. Hitler hasta, engelli insanların ülkeyi koruyamayacaklarını ve sağlıklı insanlara ayak bağı olacakları düşüncesi ile ötanaziye savunmuştur. Nietzsche ile Ernest Haeckel, Hitlerin bu uygulamayı gerçekleştirebilmesinde büyük rol oynamaktadır. Çünkü onlar hasta insanların topluma fayda sağlayamadıklarını, yaşamlarının gereksiz olduğunu bu yüzden

¹⁰⁷ Filiz, 2018: 105.

¹⁰⁸ Yakıt, 2015: 179.

¹⁰⁹ Yakıt, 2015: 180.

öldürülmeleri gerektiğini savunmuştur. “Hitler gerek Nietzsche’nin ve gerekse Haeckel’in bu nevi fikirlerini uygulamaya sokarak “yaşamayı faydasız ve bozuk bünyeli insan toplumdan atılmalıdır” diyerek 20 000’den fazla hasta ve deliyi gaz odalarında aç bırakarak öldürtmüştür.”¹¹⁰ Buna bağlı olarak ötanazinin uygulanış tarzı ve var olan kuralları da merak edilmektedir. Bu nedenle daha anlaşılır olabilmesi adına uygulanışında ayrımlar yapılmıştır. Yasal ve tıbbi ayırım da bunlar arasındadır. Böyle bir uygulama yapılırken, insan hakları açısından bazı kurallar olduğu için yasa devreye girmektedir. İnsanlar açısından tıp, her zaman kurtarıcı olarak görülmektedir. Bu nedenle bir hekimin insan hayatına son vermesi genel olarak hoş karşılanmayan bir durumdur. Fakat bir hasta için yaşanan dönem göz önünde bulundurularak tıbben yapılacakların sonuna gelinmesi ve hastanın gözlerinin önünde dayanılmaz acılar çekmesi, kendi iradesiyle ya da yakınlarının isteği ile ölümü istemesi ötanazinin uygulanması için yeterli sebep midir? Yeterli sebep olabilir. Ancak hastanın acı içinde kıvrılırken sağlıklı karar veremeyecek durumda olduğu ve yakınlarının da psikolojik olarak kötü durumda oldukları göz önünde bulundurulduğunda, ötanazinin uygulanabilirliği açısından yeterli sebep olmadığı da görülebilmektedir.

Bir insanın hastalığından dolayı hayatının sonuna yaklaştığını bilmesi, üst düzey teknolojik tedavilerin sonuç vermemesi ve en önemlisi de ölümden daha beter acılar çekmesi yeterli sebepler arasında gösterilebilir. Buna göre yalnız vücudun acısı değil ruhun ve zihnin de acı çektiği düşünülmelidir. “Bedensel bozukluğa odaklı bir hastalık ve acı tanımından çok, uzun ölümün ahlaksal acısının bilincinde bir kişinin manevi acısının analizi gerekmektedir.”¹¹¹ İnsan bedeni ile ötanazi tartışmalarının dile getirildiği durumlarda, insan ruhunun ve zihninin unutulduğu ve hastalık sırasında ruhsal bir acı çekildiği gözardı edilmektedir. Bu nedenle insanın hastalık durumunda manevi olarak ne hissettiği tartışma konusu değil iken ötanazi uygulaması tartışma konusu olmaktan çıkamamaktadır. Dolayısıyla tıbbi veya teknik açıdan insan hayatına son verilmesi doğru mudur? Sebep ne olursa olsun gerçekten böyle bir şey yapılmalı mıdır? Bu durum ile ilgili insan onuru kapsamında tartışmalar ortaya çıkmıştır ve devam etmektedir. Tıp etiği alanında bu konu üzerinden birçok yorum yapılmıştır. Genel olarak insan hayatına son verilmesi ve bir doktor tarafından bunun yapılması hoş karşılanmamaktadır. Fakat dönemin tıbbi aletlerinin yani teknolojinin o an için yetersizliği söz konusu ise, yapılacak pek de bir şey kalmamıştır denilebilir. En azından ölen hastanın başka hastalara umut olma ihtimali de göz önünde

¹¹⁰ Yakıt, 2015: 181.

¹¹¹ Filiz, 2018: 107.

bulundurulmalıdır. Örneğin organ yetmezliği ile ilgili sıkıntı çeken başka bir hastanın yaşayabilmesine vesile olabilir. Bu açıdan da düşünülmelidir.

Ötanaziye daha çok vicdani yönden bakan insanlar da tartışmaya dahil olmuşlardır. Çünkü insan bedeni bir emanettir. Tanrı'nın verdiği bu emanet kutsaldır ve ona dokunulmamalıdır. İnsana yaşama hakkını Tanrı vermiştir ve yalnız o alabilir. Bu dini düşünce ötanaziye karşı daha fazla olumsuz bir tavır alınmasına neden olmuştur. “Hz Muhammed de ashabına hastalık ve acılara karşı sabır tavsiye eder, bu sabrın karşılığında Tanrı'nın ödüllendireceğini öğütlerdi...Hz Muhammed toplumu vücudun organlarına benzeterek, acı ve hastalığı tüm vücudun paylaşması gerektiğini bildirmektedir.”¹¹² Dolayısıyla bu dini görüşlere dayanarak ötanazi etik bir davranış mıdır değil midir? diye geniş bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmaktadır ve günümüzde dahi bu tartışma devam etmektedir.

Yaşamdan bahsedilince ilk akla gelen şey, insan hayatının çok değerli olduğudur. İnsan hayatı, bedeni dokunulmaz ve kutsal görülmektedir. Bu nedenle hastanın kendi isteği ile de olsa ölüm gerçekleştirilemez diye düşünülmektedir. Başka açıdan bakan insanlar da vardır. Mesela bir hasta acı çekiyorsa onun bu acıya katlanması yanlıştır ve bedenin daha fazla zarar görmemesi için yaşamına son verilmelidir. Bu düşünceye göre, nasıl yaşam hakkı varsa ölme hakkı da olmalıdır. Yani ötanazi doğal olarak kabul edilmelidir. Etik açıdan bakıldığında da bu bir haktır ve istenilebilmelidir. Başka birçok düşünce de bulunmaktadır. Başka bir görüşe göre ise insan hayatı incelenmelidir ki bu çoğu insan tarafından en olmadık düşünce tarzı olarak görülebilmektedir. Hasta olana kadar nasıl bir hayat sürmüştür ve yaşanan hayat yeterince değerli midir? Bu açıdan düşünülerek, ötanazinin uygulanabilirliği test edilmektedir. Burada ötanazi, bir çeşit ödül niteliğinde görülmektedir. Eğer, yeterli değere sahip bir yaşam sürdürülmemiş ise hastalığı sırasında acı çekmeye mahkum olmalıdır ve ötanazi uygulanmamalıdır.

Son bahsedilen bakış açısı doğru bulunmamaktadır. Çünkü bir insan nasıl ve ne şekilde yaşamış olursa olsun bir birey olarak onun hayatı her zaman değerli kabul edilmelidir. Birey onuru açısından başka bir kişinin, hastanın yaşamını değerlendirmesi ve hakkında karar vermesi saygısız ve yanlış bir tutum olarak algılanmaktadır. Birey özgürlüğü vardır. Hasta dayanılmaz acılar içinde iken kendi isterse ötanazi için hak talebinde bulunabilir. Diğer taraftan, bilinci kapalı olan hastaların hakkı da tartışılmaktadır.

¹¹² Filiz, 2018: 103.

Ötanazi için tıbbi yönden etik midir diye bakıldığında, birçok farklı görüşün ortaya çıktığı görülebilmektedir. Hastanın tedavisi tıbben bitmiş ve acı içinde ise, doktorun ötanazi uygulaması hak sayılmaktadır. Başka bir görüşe göre, tıp inanılmaz bir şekilde gün geçtikçe gelişmektedir. Buna bağlı olarak tedavisi mümkün olmayan bir hastalık olamaz. Bu nedenle ölüm, ölüme terkedilme ya da direkt öldürme kabul edilebilir bir durum olarak sayılmamaktadır. Dolayısıyla, ötanazinin savunulabilir bir tarafının olmadığı düşünülebilir. Hekime her daim insanları kurtarma anlamı yüklendiği için onun öldürme teşebbüsü kabul edilememektedir. Tıp gün geçtikçe teknoloji sayesinde ilerlediği için, hiçbir hastalık ölüme bırakılacak kadar imkansız görülmemektedir. Tıp geliştikçe ötanazi eleştirilmektedir. Öte yandan hekimin, acı içindeki bir hastanın hayatını sonlandırmasına bir ceza verilmemektedir. Böyle bir yetinin hekimlere verilmesi de ayrıca eleştiriye yol açmaktadır.

Ötanazi genel olarak, ülkeler açısından hoş karşılanmamıştır. Fakat bazı ülkeler ötanaziyi yasal hale getirebilmek için çaba göstermiştir. “Örnek olarak, 1992 yılında California’da referanduma sunulan ve reddedilen yasa önerisinde şöyle bir gerekçe sunulmuştur: “Acıyı bertaraf etmeyi seçme hakkı ve ölümcül hasta iken seçtiğimiz yer ve zamanda onurla ölme hakkı, kendi kaderimizi kontrol etme hakkımızın bir parçasıdır.”¹¹³ Örnek, ölme hakkının yasallaştırılabilmesinin yaşam hakkının varlığına eşit gerekçesiyle sunulmuştur denilebilir. Ötanazi insan hayatına yapılan bir müdahale olduğu için, etik açıdan tartışma konusu olmuştur. Çünkü etik anlayış kişiden kişiye değişmektedir. Ötanazi etik midir değil midir? Bu şekilde, bugüne kadar tartışma ve buna bağlı olarak farklı değerlendirmeler ortaya çıkmıştır. Ötanazi türü olan aktif ötanazi, direkt olarak öldürdüğü için genel açıdan bakıldığında kabul görülmediği anlaşılmaktadır. Fakat, diğer bir türü olan pasif ötanazi de kabul edilmemesine rağmen uygulandığı görülmektedir. Buna göre, tedavi kesilerek ölüme terketme yoluna gidilmektedir.

Tıbbi verilere göre bakıldığında, tıp sürekli gelişmekte olduğu için o an yetersiz olan tıp olanakları yarın belki değişebilir. Bu nedenle ötanaziyi gereksiz bulan insanlar çoğunluktadır. Fakat, acı içindeki hasta için bir saat bile çok önemlidir. Öte yandan, bilinci kapalı olan bir hastaya ötanazi uygulanması da önemli bir tartışma konusu olmuştur. Nihayetinde ona ait bir beden ve saygı duyulmalıdır. Madem ki yaşam hakkı var o zaman ölüm hakkı da olmalıdır. Buna göre, ötanazi isteme hakkı da olabilir. Genel açıdan ötanazinin kesin bir sonuca bağlanıldığı görülememektedir. Çünkü bu konu hakkında net bir

¹¹³ Güven, 2017: 43.

görüş belirtilmemiştir. Ötanazinin, bilimler arasında bir sorun olarak devam edeceği de aşıkardır.

3.6. Öjenik/ Öjeni Kavramı ve Etik Boyutu

Öjenik, bir yok etme yani bir ırk soykırım veya ıslah hareketidir. Sadece sağlıklı, güçlü ve beyaz tenli insanların yaşamasını sağlamak amacıyla sağlığı bozuk olan ve koyu tenli insanların öldürülmesi ile dünyada belirli bir düzen sağlanmak istenilmiştir. Buna göre bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, zihinsel engelli, down sendromlu, yaşlı, ve hasta durumda olan insanların toplumda yaşamaya hakları yoktur ve hemen yok edilmelidirler. Bu uygulama toplumun refah düzeyi adına sağlıklı, genç, güçlü ve üstün düzeyde olan beyaz tenli insan ırklarını çoğaltmak için uygulanmaktadır. Bu amaçla sayısız cinayet işlenilmiştir. Bu olay bir vahşet olarak da kabul edilmektedir. Fakat öjeniyi savunan ve uygulanması için çaba sarfeden insanlar da çoğunluktadır.

Francis Galton, bir bilim insanıdır ve aynı zamanda Charles Darwin'in kuzenidir. Öjenik kavramını bilim tarihine kazandıran ve adını duyuran ilk kişi Galton'dur. Galton, öjeninin bir bilim olduğuna inanmakta ve insanları da bu yönde bilgilendirmektedir. Fakat Galton'un bir bilim olarak iddia ettiği öjeni, kavram olmanın dışına çıkamamaktadır. Çünkü bu kavram ırkçılığın başlangıcı olarak görülmektedir. Bu yönde yapılan çalışmalar yüzünden insanlar arasında ayırım, ötekileştirme söz konusu olmaktadır.

Kelime olarak "iyi doğum" anlamına gelen öjeni, Yunanca bir kelimedir ve sistemsel bir düzenleme olarak anlaşılmaktadır. Buna göre Antik Yunan filozoflarından Platon, "iyi" anlamına gelen "eu" ve "soy" anlamına gelen "genos" kavramlarını ilk kez kullanarak aslında öjenik kavramına temel oluşturmaktadır. Bu şekilde sağlıklı ve güçlü insan ırkı yetiştirmek adına hasta ve güçsüz insanları temizlemek için ıslah hareketi başlatılmaktadır. Platon, Sparta'da şahit olduğu bu ıslah hareketi şeklindeki sistemi Antik Yunan'ın devlet sisteminde uygulamak istemiştir. Ona göre devlet, üstün bir insan ırkı tarafından yönetilirse o zaman daha güçlü ve sistematik bir devlet modeli elde edilmiş olacaktır. Dolayısıyla öjenik kavramına temel olan kavramları kullanan ilk kişinin Platon olduğu görülmektedir.

Platon'un ahlak anlayışındaki amacının her zaman mükemmeli aramak, iyi'ye yani üstünlüğe ve mutluluğa ulaşabilmek olduğu görülmektedir. Burada insan ve devlet adına kurgulanmakta olan ideal devlet ütopyası bulunmaktadır. Buna göre var olanın dışına çıkabilmek, sorunsuz bir devlet elde edebilmek ve bu sayede tüm insanları mutluluğa kavuşturabilmek temel noktalardır. Bu öngörüler ile birlikte belirlenilmiş bazı kurallar mevcuttur. Platon, kendi zihninde yaratmış olduğu ideal devlet sistemini Antik Yunan'ın

düzensizliğine göre inşa etmektedir. İnsanların başına buyruk davranışları ile toplumdan kopuk bir şekilde belirli bir devlet elde edilemeyeceğini düşündüğü için bu sorunu çözmeyi amaçlamaktadır. Ona göre, insanların öncelikle ruhlarını arındırmaları ve erdeme ulaşmaları gerekmektedir. Ahlaklı ve erdemli bir insan her zaman üstün sayılmaktadır. Platon'un nihai amacı üstün iyi insanlar topluluğu ile devlet yönetimini gerçekleştirmek ve yaşanılan ortamın tüm insanların üstünlük kategorisinde olmalarıdır. Platon bu şekilde bir ideal devlet ütopyası ile hem birey hem de devlet adına reform fikirlerini de ortaya atmış bulunmaktadır.

“Devlet diyalogunda, Platon ‘kadın ve erkeğin serbestçe çiftleşmelerine izin verilemeyeceğini; insanın üreme sürecinin kontrol altına alınması gerektiğini ve toplum için yararlı olan evliliklerin kutsal sayılmasının mutlu bir toplumun ön şartı olduğunu’ savunmaktadır... Öyle ki yine Devlet diyalogunda iki cins içinden en iyilerinin en fazla; en kötülerinin ise en az çiftleşmesi gerektiğini ve sürünün cinsinin bozulmaması için yalnızca en iyilerin çocuklarının büyütülmesi gerektiğini belirtmektedir.”¹¹⁴ Platon, bu tür ifadelerle “Yasalar” adlı diyalogunda da değinmektedir.

“Bu diyalogunda Platon, evlilik üzerine sınırlar getirmekte; bu doğrultuda herkesin otuz ila otuz beş yaşları arasında evlenmesi gerektiğini aksi takdirde para cezasına çarptırılacaklarını belirtmekte, üreme döneminde alkol tüketiminin zararlarına değinerek hem sarhoş insana ait bir bedende çocuğun oluşmasının sakıncalarını hem de içkili bir erkeğin sağlıklı tohumlara sahip olamayacağını izah ederek bu insanlardan doğacak çocukların karakter ve beden yönünden eksik kalacağını, bu sebeple sağlam çocuklar için sağlığınıza dikkat etmemiz gerektiğini belirtmektedir.”¹¹⁵

Platon üstün, sağlıklı ve güçlü insan ırklarının varlığının artırılması gerekliliği ile devlet yönetiminin ayakta kalabileceğinin mümkün olduğunu savunmaktadır. Platon, devlet adına bu şekilde bir kontrol düzeyini ileri süren ilk filozof olma özelliğine sahip olmaktadır. Bu ifadelerle göre öjenik gibi insan ırkını ayıklama yöntemi ile Platon'un güçlü ve üstün insan ırkı arayışı ve bu durumu kontrol altına almaya çalışması birbirlerini destekler nitelikte olduklarını göstermektedir ki Platon'un bu kavrama temel oluşturduğu aşıkardır. Platon'un zihnindeki düşünceler, istekler ve mutluluğa ulaşabilme çabası ile kurgulamış olduğu ideal devlet ütopyasının bir gen temizliği, ıslah hareketi olan öjenik ile benzerlik gösterdiğini hatta bu kavramın temelini atmış olduğu anlaşılmaktadır. Platon'un “üstünlük” kavramı ile amaç

¹¹⁴ Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2019: 89.

¹¹⁵ Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2019: 89.

edindiği ütopyasının bir yandan doğru diğer yandan ise, yanlış bir algı meydana getirdiği anlaşılabılır. Çünkü böyle bir öngörü ile ahlaklı ve erdemli tamamen iyi' ye odaklı insanların varlığı istenilse dahi, bu algı kötü sonuçlar doğuran “öjenik” kavramının sahneye çıkmasına sebep olmuştur.

Platon'un “iyi” algısı ilerleyen dönemlerde devletler olarak, yanlış bir şekilde yorumlanılmış ve her devletin kendi çıkarları uğruna bu algı üzerinden öjenik kavramını kullanmaları, yolunda gitmeyen hatalar zincirine neden olmuştur. Bu kavramın ortaya çıkması ile milyonlarca günahsız insan hayatını kaybetmiştir. Sağlıklı, güçlü genlerin varlığını çoğaltabilmek adına hasta ve yaşlı insanların suçsuz yere katledilmesi gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında ırkçılığı da alevlendiren öjenik, beyaz tenli insanların koyu tenli insanlardan daha fazla var olmaları gereği ile koyu tenli insanların katledilmelerine sebebiyet vermiştir. Buna istinaden bazı durumlarda tıbbi yöntemlerle de öjenik hareketi gerçekleştirildiği için, tıp etiği konularından biri olmaktadır.

İnsan hakları ve tıp etiği ilkelerine göre olumlu hiçbir yanı bulunmayan öjenik, suçsuz insanlara zorla uygulanmakta olan tabir-i caizse vahşet niteliğindedir. Bir kurgudan yola çıkılarak topluma ahlaklı, erdemli insanlar kazandırılmaya çalışılmakta ve saf bir adalet sistemi kurulmak istenilmektedir. Sadece ahlaklı toplum düzeni amaçlanarak bu düşüncenin temel olduğu, öjenik kavramının ortaya çıkması hayal bile edilmezdi. Sonuç olarak Platon'a ait düşüncelerin öjenik gibi bir soykırımın temelini oluşturduğu ve benzer kurallar içerdiği anlaşılmaktadır. Bu kuralların doğru ya da yanlış uygulanması, devletlerin çıkarları doğrultusunda sürdürülmüştür.

20. yüzyılda, öjenik uygulaması inanılmaz derecede patlak vermektedir. Birçok ülke kendi kuralları dahilinde öjenik hareketini uygulamayı seçmiştir. Özellikle Almanya'daki Naziler partisinin derin bir planlama ile uyguladıkları öjenik hareketi, insanlar adına kötü sonuçlara neden olmaktadır. Bu açıdan, öjenik denildiği zaman akla gelen ilk şey Naziler olmaktadır. Onlar, aslında kendilerine has düşmanlıklarını ve saf Alman ırkı yetiştirme politikalarını gerçekleştirmek adına öjeniyi kullanmışlardır.

Genel olarak öjenik hareketinde insanlar üzerinde araştırma yapılarak iyi özelliklere sahip olan insanların evlendirilip çocuk sahibi olmaları gerekliliği savunulmakta, kötü özelliklere sahip olan insanların da kısırlaştırma gibi yöntemler ile doğum yapmaları engellenilmektedir. “Bir başka deyişle toplumları şekillendirme arayışındaki iktidar güçleri, öjeniyi amaç olarak benimsemekte ve tıbbi da bu amaca hizmet eden bir araç olarak

kullanmaktadır.”¹¹⁶ Buna göre, tıp etiğinde yer alması gereken etik sorunlar da kolayca tespit edilebilmektedir. “Örneğin 19. yüzyıl sonunda Amerika Birleşik Devletlerinde zekâ testleri aracılığı ile beyaz ırkın zenci ve kızıl derililerden daha üstün olduğunu ispatlama çalışmalarına ve on binlerce göçmenin ABD’de kısırlaştırılmasına hizmet etmiştir.”¹¹⁷ Burada insan hakları bakımından, hakaret ve zorunlu uygulama görülmektedir. Bu nedenle öjeni kavramının etik yönünün bulunmadığı anlaşılmaktadır. Topluma böyle bir zorunluluk aktarılmaya çalışılırken, insani değerler yok sayılmaktadır. Dolayısıyla, tıp etiği böyle bir etik sorunu bünyesine alarak konu edinmekten kaçınmamıştır.

3.7. Kürtaj/Abortus Olgusu ve Etik Değeri

“Fransızca ‘temizlemek, kazımak, arıtmak’ anlamına gelen ‘curer’ fiilinden türemiş olan curetage (=kürtaj) kelimesi, Türkçe’ye olduğu kadar, hemen hemen bütün dillere bu teleffuz ve anlamla geçmiştir.”¹¹⁸ Jinekolojik olarak da küretaj, rahmin iç tabakasının kazınması anlamına gelmektedir. “Rahim içinde gelişmekte olan cenini yani embryon veya fetüsün dışarıya alınarak, gebeliği son verilmesi için tıbbi yöntemlerle yapılan bir uygulamadır.”¹¹⁹ Kürtaj denilen bu uygulama, uzun bir geçmişe dayanmaktadır ve sadece tıbbi yöntemlerle yapılmamaktadır. Bu uygulamaya ait çeşitli yollar vardır. Özellikle tarih öncesi dönemlerde pek çok kadın kendi başına bir takım yöntemler deneyerek gebeliğe son vermeye çalışmışlardır. “Eski Yunanca tıp metinlerinde, düşük amacıyla rahme bir takım araçlar tıkama, ağızdan alınan ilaçlar, fitiller, tütsüler, yüksekte atlamanın, aşırı cinsel ilişkide bulunmanın vs. çocuk düşürmeye sebep olacağı bildirilmiştir.”¹²⁰ Eskiden süregelen bu gebelik sonlandırma uygulamaları, deneme yanılma ile çoğalarak karşımıza çıkmaktadır. “Antropologların verdikleri bilgilere göre, ilkel toplumlar da düşük yapmaları amacıyla gebe kadınların karın bölgesine baskı yapılması, ağaca bağlanarak sıkı kuşaklar sarılması ve rahim içine çubuk sokulması gibi uygulamaların yapılmış olması muhtemeldir.”¹²¹

Bu açıdan tarihe bakıldığında değişik dönemlerinde kürtaj uygulaması veya düşük yapılmasının değişik kültürler bağlamında farklı algılanmış ve uygulanmış olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak eski Hint inanışına göre çocuk düşürme veya kürtaj, çocuk öldürme olarak algılanmamıştır. Çünkü onlara göre ölümden sonra ruhlar nasıl olsa başka bir

¹¹⁶ Halidi, 2017: 112.

¹¹⁷ Ulaş, 2010: 3.

¹¹⁸ Yakıt, 2015: 188.

¹¹⁹ Yakıt, 2015: 188.

¹²⁰ Yakıt, 2015: 191.

¹²¹ Yakıt, 2015: 189.

varlıkta vücut bulacaktır. Dolayısıyla kürtaj onlar için ölüm sayılmamaktadır. Bir başka örnek olarak Antik Yunan’a göre ise, düşük veya kürtaj kötü bir şekilde algılanmıştır. Çünkü bu durumun, iffetsiz kişilerce yapıldığı düşünülmektedir. Antik Yunan hekimi olan Hippokrates tarafından da düşük yapma olumsuz olarak karşılanmıştır. Bunun nedeni Pithagoras okulunun etkisinde kalmasıydı. Çünkü Pithagoras da, düşük yapmaya karşı çıkmakta idi. O dönem filozoflarından Aristoteles de bu konu hakkında düşüncelerini belirtmektedir. “Aristoteles’e göre 3 türlü ruh vardı: Besleyici olan bitkisel ruh, duyumlu olan hayvansal ruh ve akılcı olan insani ruh... Cenin, ana karnında gebeliğin erken dönemlerinde bile canlı kabul edilse bile, taşıdığı ruhun niteliği farklıydı ve insan olarak kabul edilebilmesi için akılcı ruh özelliğini kazanması gerekiyordu ve bu da doğumdan önce mümkün değildi.”¹²² Aristoteles’in belirtmiş olduğu bu düşünceye göre, kürtajı olumlu bir şekilde karşıladığı sonucuna varılmaktadır. Çünkü ona göre doğuma kadar cenin, insan sayılmamaktadır. Dolayısıyla kürtaj, insan öldürme gibi bir suç teşkil etmemektedir. Ayrıca Antik Yunan’da düşük veya kürtaj denilen şey kadınların mutlaka eşlerinden izin almaları ile gerçekleştirilebilmiştir. Aksi takdirde bu bir suç olarak sayılmıştır.

Kürtaj’ın Etik Boyutu

Tıp etiği alanında en çok tartışmaya açık olan ve net bir çözüme kavuşturulamayan uygulama kürtajdır. Bu açıdan kürtaj hakkında pek çok fikir beyan edilmektedir. Bu fikirler ise daha çok kadınlar tarafından tartışılmaktadır. Gebelik ve kürtaj her ikisinde kadın bedeninde gerçekleştiğinden dolayı özellikle kürtaj hakkında kadınlar kendi fikirlerinin daha önemli olduğunu düşünmektedirler. Kadınlar neden kürtaj olmak ister? Burada kadının psikolojisi, yaşadığı ortam, eşinin ona karşı olan davranışları çok önemli nedenler arasında görülebilmektedir. Çift olarak henüz bir bebeğe hazır olamayabilirler ya da ekonomik açıdan bir bebeğe bakabilecek güce sahip olamayabilirler. Bu tür sebepler kürtajı beraberinde getirmektedir.

Peki, kürtaj olgusu başka hangi nedenlerden ötürü ortaya çıkabilmektedir? Kürtaj sadece isteğe bağlı nedenler ile oluşmamaktadır. Bazı durumlarda kürtaj zorunlu olarak uygulanmaktadır. Bu gibi durumlardan biri; bebek yani fetus anne karnında ona zarar verebilecek duruma geldiğinde ve annenin ölümüne sebep olabilecek bir duruma geldiğinde kürtaj uygulaması zorunlu bir hal almış demektir.

¹²² Yakıt, 2015: 192.

Başka bir açıdan bakıldığında, kürtajın sadece evlilik kurumu içerisinde gerçekleşmediği de aşikardır. Buna bağlı olarak bir kadın, evlilik dışı gebe kalmış olabilir veyahut bir cinsel istismar sonucu da gebe kalmış olabilir. Bu tür nedenler de kürtajı zorunlu kılabilir. Özellikle cinsel istismar sonucu, kürtajı zorunlu hale getiren durum kadının sadece beden olarak değil ruhsal olarak da psikolojik bir travma yaşamasına sebep olmaktadır. Bu olayda iki türlü travma yaşanmış olacaktır; hem cinsel saldırı sonucu yaşanan travma hem de eğer gebe kalınmış ise kürtaj uygulamasının yaşatmış olduğu bir travma. Fakat yaşanan travma açısından kötü sayılmakta olan kürtaj, cinsel istismar sonrası kadının beden ve özellikle de ruh sağlığı adına gerekli olarak görülebilmektedir. “Kürtaj konusunda etik tartışmaların temeli, döllenen insan yumurtasının insan olup olmadığıdır.”¹²³ Çünkü, henüz anne rahmine düşmüş bir parçanın insan mı yoksa değil mi sorusu insanların aklında bir belirsizlik oluşturmaktadır.

Kürtaj uygulaması sadece hekim-hasta arasında olan bir durum değildir. Bu uygulama aynı zamanda insanlık ile alakalı bir durumu açığa çıkarmaktadır. Çünkü bir cenin ya da fetus, rahme düştüğü ilk andan itibaren insan sayıldığında ve buna rağmen kürtaj uygulandığında bu demek oluyor ki bir insanın yaşam hakkı elinden alınmış olmaktadır. Rahim dışında yaşam hakkı verildiğinde ise yani kürtaj gerçekleştirilmediğinde, o zaman bir insan topluma kazandırılmış olmaktadır. İşte, asıl tartışmalar da bu noktada başlamaktadır. “Kürtajla ilgili Müslüman görüşleri, özellikle ruhun infüzyonu ve Kuran ve Sünnet'te belirtilen gelişim aşamaları kriteri nedeniyle tarihsel olarak karmaşık ve çeşitlidir.”¹²⁴ Bazı kişilere göre cenin rahme düştüğü ilk an insan sayıldığı için kürtaj, bir cinayet olarak algılanmaktadır. Bu görüşe göre, ceninin insan olup olmadığından ziyade bir canlı dünyaya getirileceği için kürtaja en başından karşı çıkılmaktadır. İkinci bir görüş ise, cenin rahimde gelişip hatta doğum gerçekleştirilinceye dek insan sayılmamaktadır. Bunun nedeni, cenini bir insan olarak görmemeleridir. Dolayısıyla kürtaj uygulanmasında herhangi bir sakınca görülmemektedir. Bu görüş çerçevesinde kürtaj, kadının hakkıdır ve kadın kendi bedeni hakkında istediği kararı verebilmektedir.

Bu farklı iki görüş, kürtaj olgusu hakkında geniş tartışmalara sebebiyet vermektedir. Hamileliğin ilk anından itibaren ceninin insan sayılması, genelde dinsel görüşlerle desteklenmektedir. Burada döllenen hemen sonra, cenin bir birey olarak görülmektedir. Bu görüş çerçevesinde de kürtaj kabul edilmemektedir ve koşul ne olursa olsun buna karşı

¹²³ Çobanoğlu, 2009: 219.

¹²⁴ Filiz, 2012: 26.

çıkılmaktadır. Fakat üçüncü bir görüş olarak, İslam dinine göre “Allah Kuran’da insanın rahimdeki gelişiminin aşamalarını açıkça bildirmiştir...O halde, ayet insanoğlunu ilgilendirdiği ve yaratılıştan önceki ardışık aşamaları bu şekilde tanımladığı için, et yığını aşaması tamamlanana kadar varoluşun beşeri olmadığı açıktır.”¹²⁵ Dolayısıyla genel dini görüşlerin benimsemiş olduğu, “cenin rahme düştüğü an insan sayılmaktadır” görüşüne karşılık bu ayet ile genelleme yapılamayacağı gösterilmektedir. Ceninin rahme düştüğü an belirli bir aşamadan geçene dek insan sayılamayacağından bahsedilmektedir ve buna göre cenin için bu aşama tamamlanmadan kürtaj yapılabilir.

Görüşler değerlendirildiğinde keskin kararlar ile karşılaşıldığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında belirtilen görüşlerin ortası yani uzlaşmış hali olarak kürtaj, gerekli olduğu zamanlarda uygulanabilir. Gerekli zamandan kasıt, cinsel istismar sonrası hamile kalınması gibi etik olmayan bir hamilelik süreci için kürtaj gayet doğal ve olması gereken bir uygulama olarak karşılanabilir. Bu gibi kötü durumlarda kürtaj doğal karşılanabilmelidir. Yalnız “aile planlaması” adı altında yapılan kürtaj etik sayılmamaktadır. Çünkü zorunlu bir durum olmadığı sürece kürtaj keyfi olarak algılanmaktadır. Düşünülmeden yapılmak istenilen kürtaj uygulaması, ileride kötü sonuçlar doğurabilir.

Kürtaj ciddi psikolojik sorunlara neden olabilmektedir. Bir kadının hamileliğinde bedensel açıdan hiçbir sorun yok iken, sadece doğum kontrol yöntemi yaptırdığı kürtaj uygulaması ileride vicdan azabı çekmesine, pişmanlık hissine kapılmasına neden olabilir. Buna bağlı olarak da yaşam boyu aklının bir köşesinde yer ediniş, hayatının büyük bir kısmını da etkileyebilir. Bunun dışında ruhsal açıdan da problemleri olan bir kadın, henüz bebek bakmaya hazır olmayabilir. Bu nedenle de kürtaj olmak isteyebilir. Bu yönden bakıldığında da ruhen kendini iyi hissetmeyen bir kadın, doğacak olan bebeğini sağlıklı bir şekilde büyötmeye elverişli olmamaktadır. Bu nedenle kendisi ve doğacak olan bebeğin ileride kötü bir hayat yaşamamaları adına kürtaj uygulaması gerekli görölebilmektedir. Ancak genel olarak, sebep ne olursa olsun hamileliğin sonlandırılması olumlu karşılanan bir durum değildir. Bu konu, gerçekleştirilmiş olan röportaj niteliğindeki kısa bir söyleşi ile daha iyi anlaşılabilir. Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı olarak, İstanbul Avrupa Hospital hastanesinde mesleki çalışmalarını devam ettirmekte olan çok kıymetli;

Sayın, Prof. Dr. Mehmet Ali Ceylan Erden ile gerçekleştirilmiş olan “telefon röportajı” ile değerli görüşlerinden edinilen bilgiler;

¹²⁵ Filiz, 2012: 27.

- “Kürtaj uygulaması hangi durumlarda etik bir davranış olarak sayılabilmektedir? Kürtaj’ın etik değeri hakkındaki genel fikriniz nedir?
- “Şimdi öncelikle, kürtaj tıbbi bir terimdir ve adına gebelik sonlandırılması denildiğinde daha doğru olur. Gebelik sonlandırılması, dini ve ahlaki yönleri vardır ve birçok dinde gebeliğin sonlandırılması haklı görülmez. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti yasalarımızda 1983’te çıkmış olan Aile planlaması yasasına göre, on haftaya kadar yani iki buçuk ay kadar kişi arzu ederse bir sağlık kuruluşunda gebeliği sonlandırılabilir. Bu durumda kişi on sekiz yaşında olması gerekiyor, eğer evli ise, eşinin rızası şarttır. Bir de hastalık nedeniyle yani annenin ve bebeğin sağlığı tehlikeye girecek ise veya anne karnındaki bebekte şayet kalıcı bir hastalık varsa yine burda gebeliğe son verilmesi mümkündür. On sekiz yaşın altında olan kişilerde, tıbbi şartlar dışında hiçbir şekilde yasalarımız gebeliğe son verilmesine müsait değildir. Anne-baba rızası ile gebeliğe son verilebilir. Ancak, bebekte bir sorun varsa mahkeme kararı ile gebeliğe son verilebilir. Şimdi burada benim fikrim diye bir durum önemli bir olay değildir. Fikir insanların ülkeden ülkeye, toplumdan topluma, hatta kişiden kişiye gebelik sonlandırılmasında ahlaki kurallar değişir. Mesela, Katolik inancına göre asla bir gebelik sonlandırılmaz. Müslümanlarda da sonlandırılmaz. Bunun için, ahlaki dediğimiz zaman mutlaka o kişinin yetiştiği ortam, dini değerleri önem arz etmektedir. Fakat, şöyle bir durum da var; ailenin ekonomik şartları çok kötüyse ve birden fazla çocuğu varsa, doktorlar daha ahlaki bulmaktadırlar gebelik sonlandırılmasını. İlk gebeliklerde ya da illegal dediğimiz bekar gebeliklerde kendisi ve ailesi adına toplumda ciddi sıkıntılar yaratır. Genel olarak şunu söylemek istiyorum, sizin fikriniz nedir diye bir durum söz konusu değil, hepimizin fikirleri bu konuda farklı olabilir. Burada gebeliğin sonlandırılması aslında çok etik sayılmaz. Çünkü, o da bir canlı ve doğumuna izin verildiğinde büyüyecek ve hayatına devam edecektir. Onun için gebeliğin sonlandırılması her zaman için çok etik sayılmaz. Bazı hekimler dini inançlarımızdan dolayı asla gebeliği sonlandırmazlar, bazı hekimler ise, bu konuda daha elastik davranmaktadırlar. Fakat, temelde canlı bir nesnenin sağlıklı, hiçbir sorunu olmayan gebeliğin sonlandırılması şüphesiz ki gereksiz bir uygulamadır ve etik değildir.
- Fetüs, rahme düştüğü ilk andan itibaren mi yoksa doğum gerçekleştirildikten sonra mı insan olarak sayılabilmektedir? Fetüsün yaşam hakkı ne zaman başlamaktadır?
- “Şöyle ki, döllenme olayı olduktan bir hafta sonra fetüs rahmin içine yerleşir. Müdahale de burdan sonra başlamaktadır. Bu durumdan önce müdahale gerçekleştirilemez, çünkü önce anne rahmine düşmesi gerekir. Burada daha ahlaki olarak, gebelik oluşmadan gebeliği engellemek daha etiktir. Bu nedenle hastalarımıza gebeliğin sonlandırılmasını pek önermiyoruz.
- Peki son olarak deneyimlerinize dayanarak sormak istiyorum kürtaj (gebeliğin sonlandırılması) ile ilgili bugüne kadar ilginç bir vaka örneği ile karşılaştınız mı?
- “Yani, bizim için en zor vakalar olan anne ve babasının haberi olmadan gebe kalan kişilerin çok ciddi sıkıntılarına şahit olmamdır. Bunun için ailede bu konuda daha iyi eğitim verilirse ve çocuklarına daha iyi sahip çıkabilirlerse bu sorunun çözümü sağlanabilir. Çünkü bazı aileler çocuklarına sahip çıkmıyor, özellikle boşanmış çift çocuklarında böyle sıkıntılı durumlar yaşanabilmektedir. Çocuklar daha serbest daha aile kavramından yoksun büyüdükleri için ilerde böyle durumlar yaşanabilmektedir. Bu çok sık karşılaştığım

durumlardan biridir. Temel şey ise, aile eğitiminden kaynaklanmaktadır. Ailede verilen eğitim sevgi saygı aşılması ile çocukların doğru ve yanlış ayırt edebilmeleri kolaylaşmaktadır.”¹²⁶

Kürtaj uygulaması, zor bir durumdan ibarettir. Bu uygulamaya karar vermek, gerçekleştirmek, sonrası yaşananlar vs. her açıdan zorlukların varlığı göze çarpabilmektedir. Bir kadın için, hem bedensel hem de ruhsal açıdan kürtajın uygulandığı sıra veya daha sonrası yaşananlar ürkütücü olsa gerek. Bu zorluklara rağmen birçok kadın tıbbi bir uygulama olan kürtajı gerçekleştirmek yerine, kendileri ilkel yöntemlerle düşürme olayını gerçekleştirmektedir. Bazı ilkel yöntemler aracılığıyla denenen düşürme işlemi, daha çok sakatlık veya ölümle sonuçlanabilmektedir. Burada kürtajın yasal ve yasal olmayan yolları olduğu da unutulmamalıdır.

Bu çalışmada daha önce belirtildiği üzere, kürtaj gerekli olduğu durumlarda (cinsel istismar gibi) uygulanabilmektedir. Bunun dışında hamileliği bir nüfus artışı ya da hazır hissedilmediği gibi düşünceler ile sonlandırma isteğinin doğruluk payı tartışılır. Sonuç olarak kürtaj genel bir durum nezdinde incelendiğinde, bununla ilgili net bir karara varılmadığı aşıkardır.

3.8. İnsanlar ve Hayvanlar Üzerindeki Deneyler Hakkında

İnsanlar, yüzyıllar boyunca sağlıklarını korumak adına sayısız faaliyetlerde bulunmuşlardır. Tıp bilimi de insanların varoluşundan bu yana dünyadaki etkisini ve önemini ortaya koymaktadır. Hekimler ve bilim adamları tarafından, hastalıkların önüne geçebilmek ve olası hastalıklardan korunabilmenin yolları aranmıştır ve bu doğrultuda çalışmalar düzenlenmiştir. İlaçlar ve tedavi yöntemleri gibi önemli girişimlerin insanlara olan yararlılığının kanıtlanabilmesi ise, deney ve gözlem sayesinde gerçekleştirilmiştir. Sağlık ve hastalık kavramları her zaman odak noktası olmaktadır ve buna göre tıbbın çalışmaları ilerlemektedir. Dolayısıyla insanlar her dönem sağlıklarını koruyabilmek için tıbbi çabalarda bulunmuştur. Bu durum, tıp biliminin ve insanların gelişimi açısından büyük katkı sağlamaktadır.

İnsanlar, dünyada var olduğu sürece sağlıklı yaşayabilmenin ve uzun yaşamın sırrını bulmaya çalışmıştır. Uzun yaşayabilmek, hastalıklardan korunabilmek ve ömür boyu

¹²⁶ Prf. Dr. Ali Ceylan Erden ile Tıbbi etik ilkeler üzerine söyleşi, 07.06.2021, telefon aracılığı ile, Diyarbakır/İstanbul. Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı Saygıdeğer hocam Sayın, Prof. Dr. Mehmet Ali Ceylan Erden’in kıymetli görüşleri ile gerçekleştirilmiş olan röportaj için kendisine sonsuz teşekkürler.

sıhhatle yaşayabilmek her insanın hayali olmaktadır. Bu açıdan bazı formüllerin bulunabilmesi için deney ve gözlemden yararlanılmıştır. Bilim, deney ve gözlemi içinde barındırır ve bilimsel çalışmalar deney ve gözlem yapılmadan bilimselliğini kanıtlayamamaktadır. Bu nedenle hastalıklara karşı çözüm üretebilmek adına yapılmakta olan tıbbi çalışmalar da deneysellik çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Deney ve gözlemin bulunduğu bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmeden önce ve gerçekleştirileceği sırada “etik” kavramı devreye girmektedir. Çünkü bilimsel araştırmalarda sorunların yaşanabilmesi kaçınılmazdır. Dünya üzerindeki tek akıllı varlık olan insanın bulunduğu her ortam iletişim sorunlarına yol açabilmektedir. Herkes, kendine ait fikirleri öne süremekte ve çalışmalarının bu doğrultuda ilerlemesini istemektedir. Dolayısıyla fikir ayrılığı sebebiyle etik tartışmaların varlığı gün yüzüne çıkmaktadır. Deneysel çalışmalar ise etik tartışmaların göbeğinde yer alarak insanların ilgisini çekmektedir. İnsanların hastalıklarına çare bulabilmek için, insanlar üzerinde deneyler sergilenerek onlara yararlı olabilecek ilaçlar bulunabilmektedir. Buna istinaden insanlar üzerinde yapılan deneylerin, uzun bir geçmişe dayandığı anlaşılmaktadır. Çünkü insan var olduğundan beri onlarla birlikte hastalıklar da ortaya çıkmaktadır ve hekimler de bu hastalıklara çare bulabilmek adına tedavi yöntemleri geliştirmektedir. Bu tedavi yöntemlerini ise, insanlar üzerinde deneyerek iyileşip iyileşmediklerini anlamaya çalışmışlardır. Böylece uzun bir tarihi geçmişe dayanmakta olan deneysellik yöntemi geliştirilerek etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Ancak dönem dönem insan deneyleri ile ilgili farklı görüşler meydana gelmektedir. Örneğin bilim tarihinde tıbbın babası olarak anılan Hippokrates, insanlar üzerinde deney yapılmasını vahşice karşılamıştır ve bunu bazı sözleri ile dile getirmiştir. “Hippokrates bir keresinde şöyle demişti: “Hayat kısa, Sanat uzun, fırsatlar uçup gidiyor, hain deneyler, yargılama zor.”¹²⁷

Bu sözden anlaşıldığı üzere Hippokrates, insanların denek olarak kullanılmalarını olumlu bir şekilde karşılamadığı gibi, aynı zamanda vahşice bir uygulama olarak görmekte idi. Bilim tarihi incelendiğinde ise, eski zamanlarda insanlar ve kadavralar üzerinde deney yapılmasının yasak sayıldığı görülebilmektedir. Bu durum, dini açıdan insan bedenine karşı saygısızlık olarak algılanmıştır. Dolayısıyla bilim devriminden önce, insanlar üzerinde deney yapılabilmesi olası bir uygulama olarak sayılmamaktadır. Bu şekilde ilerleyen bir düşünce sistemi ile insanların denek olmasına karşı çıkmıştır ve bu durum bir gelenek haline getirilmiştir. Bilim devriminden sonra, insanlar ilaçların test edilebilmesi için denek olarak kullanılmaya başlanmıştır. “Bilim devrimi sırasında, tıp daha deneysel bir nitelik

¹²⁷ Katz’ danakt., 1997: 401.

kazandıysa da, deneylerde insan kullanılmaya karşı geliştirilen bu tutum, insan denekleri üzerinde sülfa ilacı ve sıtma aşısı gibi yeni ilaçların denenmeye başlandığı XX. yüzyıla kadar pek değişmedi.”¹²⁸

Günümüzde ise, 2019’un başından itibaren Covid 19 (Korona Virüs) adlı insandan insana temas ile bulaşıcılığı olan ve tüm dünyayı etkisi altına alan bir pandemi nedeniyle, ülkelerin aşı çalışmaları başlamıştır. Bu aşı çalışmaları, var olan pandeminin önüne geçebilmek ve insanların ölümüne engel olabilmek adına büyük önem arz etmektedir. Virüs, ortaya çıktığı günden beri binlerce insanın ölümüne sebep olmaktadır ve devam etmektedir. İlk olarak Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan bu öldürücü virüs kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almaktadır. Bu nedenle, normal hayat akışı olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Boğaz ağrısı, kuru öksürük, ateş, nefes darlığı gibi septomların baş gösterdiği ölümcül virüs özellikle akciğerlere inerek ani ölümlere sebep olmaktadır. Dünya nüfusunu etkileyen, insanları kısa sürede öldürebilen bu virüsü yok edebilmek ne yazık ki şu an için zor görünmektedir. Ancak birçok ülkenin üzerinde çalışmalar yapmış olduğu aşılardan işe yararlığını kontrol edebilmek için gönüllü insan denekler kullanılmaktadır. İnsanlar bir an önce normal yaşamlarına dönebilmek adına aşı çalışmalarına destek vermektedirler. Dolayısıyla gönüllü olarak bilinçli her insan aşı olabilmek için başvuruda bulunmaktadır. Birçok insan üzerinde denenmiş olan aşılardan etkileri gözlemlenmektedir. Buna göre ülkelerin üretmiş olduğu aşılardan etkileri virüsün önüne geçebileceğine dair denek üzerinde gözlemlenerek anlaşılabilmektedir. Şu an Çin ve Alman aşılarının çoğunlukta olduğu ve ülkelere dağıtıldığı görülmektedir. Her iki aşının da insanlar adına virüsün ölümcül etkisini engelleyebileceği öngörülmektedir. Burada anlatılmak istenilen şey insanların gönüllü olarak denek olabilecekleri ve bilime, tıbbı, insanlara yardım edebilmek adına bu tür aşı çalışmalarında yer alabilmektedir. Önemli olan deneklerin bilinçli ve gönüllü olabilmeleridir ve insanların sağlık adına üzerlerine düşen görevi yerine getirmeleri gerekmektedir.

Bilim insanları dünya üzerinde insanların ve ülkelerinin gelişimi adına bilimsel çalışmalarını gerçekleştirmektedirler. Bilimsel çalışmalarının sağlamalarını yapabilmek ve insanlara kanıtlayabilmek için deneklere ihtiyaç duymaktadırlar. Peki, deneylerde kullanılmak istenilen insan denekler denek olabilmek için yeterince bilinçli midirler? Şöyle ki denek olabilmek için birtakım sorumluluklar vardır ve bu sorumlulukları yerine getirebilecek eğitimli, verilen direktifleri uygulayabilecek, tam anlamıyla bilinçli olan bireylerin denek olmaları gerekmektedir. İnsanlar denek olabilmenin getireceği riskler,

¹²⁸ Resnik, 2004: 188.

zorluklar ve belirsizliklerin farkında olabilmelidir. En önemlisi ise, tüm bunların farkında olarak bu duruma rıza göstermektir. Buna göre, bilinçli bir şekilde denek olabilmeyi kendi rızası ile kabullenerek deneysel çalışmada yer almalıdır. Deneyi gerçekleştirecek olan kişi veya kişilerin, denek olarak seçilen kişiye saygı duymaları gerekmektedir ve onun da bir insan olduğu unutulmamalıdır. Bilim insanları veya hekimler tarafından gerçekleştirilecek olan bir deney sırasında denek olan kişi veya kişiler zarar görür ya da ölüm noktasına gelebilecek kadar uygunsuz şartlarda bulunur ise, o zaman ortada bir usulsüzlük olduğu ve etik tartışmaların çıkabileceği anlaşılabilmektedir.

Bu konuda birkaç önemli detay mevcuttur. Öncelikle denek olacak kişi veya kişilerin rızasının olup olmadığıdır, sonra denek olacakların tam anlamıyla bilincinin yerinde olup olmadığıdır, daha sonra ise yetişkin ya da çocuk deneklerden mi oldukları belirlenmelidir. Çünkü denekler çocuklardan oluşursa ailelerinin izinleri, deneyin ne kadar risk taşıdığı ve çocuklar için uygunluğu tespit edilmelidir. Aksi takdirde, deneyin gerçekleştirilmesi doğru olmaz ve etik kurallara uyulmaması sebebiyle deneyin iptal edilmesi öngörülebilir.

Bir deney tüm etik kuralları uyguladığı halde deney sırasında öngörülemeyen bazı sorunların yaşanabilmesi ve deneklere zarar gelebilmesi durumunda, hemen deneyin durdurulması ve deneklerin zarar görmesinin engellenilmesi gerekmektedir. Deneyler, insan deneklerin zarar göreceği ruhsal ve fiziksel yaralanmalara hatta ölüm gibi geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açacağı sırada, durdurulmalı ya da bu tür riskli deneyler hiçbir zaman gerçekleştirilmemelidir.

Bazı tıbbi deneylerde, hekimler hasta olan kişiler üzerinde onlardan izin almadan habersiz bir şekilde deneylerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Onlara denek olduklarını ve tedavi sırasında asıl olan tedavinin değil de bir deneyin gerçekleştirileceğini söylememektedirler. Buna göre hasta, kendisinin bir denek olacağını bilmeden tedavi olacağını ve hastalığından kurtulacağını düşünerek belirsizliklerle dolu bu tedaviyi kabul etmektedir. Bu noktada usulsüzlük tespit edildiği gibi etik tartışmalar alevlenmiştir. Fakat, tıp dünyası bu durumu etik açıdan olumsuz karşılamamaktadır ve deneyin insanlara fayda sağlayabilmesi için denek habersizliğini savunmaktadır. “Tıp etiği, deney sona ermeden kontrol grubundaki bireylere tedavi uygulanmasını öngörse de, bu seçenek bütün deneye zarar verebilir.”¹²⁹ Bu noktada, tıp etiği ve bilim olarak tıbbın fikir ayrılığı görülebilmektedir.

¹²⁹ Resnik, 2004: 195.

İnsanlar üzerindeki deneyler hakkında bir başka konu ise din, dil, ırk ayrımı yapılarak deneklerin seçilmesidir. Bu konu, en can alıcı ve acımasızca olan düşünce tarzını temsil etmektedir. Tıbbın ve insanlığın geçmişine bakıldığında deneyler, ırkçılığın son derece yaygın bir şekilde var olduğunu bizlere kanıtlayabilmektedir. Bilim tarihinde yer edinmiş birçok deney, ırkçılığın yüzünü göstermektedir. Bunlar araştırıldığında denek olarak kullanılmış olan kişilerin, daha çok siyahi olduğu ya da ülkelerin kendi vatandaşları dışında olan kişileri seçmiş olduğu aynı zamanda hasta/engelli, savunmasız kadın, çocuk, mahkum, köle, fakir olan kişilerin denek olarak kullanıldığı görülmektedir. Buna göre tıbbi açıdan bilimsel değeri olan bir bilgi elde edebilmek adına birçok kadın denek olarak acımasızca feda edilmiştir. İnsan bedenine aykırı olan bu deney, insan haklarına bir saldırı niteliğindedir. Bu durum etik kurallara aykırı olduğu gibi asıl olarak insan haklarına aykırıdır ve kabul edilemeyen bir gerçek olarak yansıtılmaktadır.

“İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Alman doktorların ve bilim insanlarının, insan deneklerin acı çekmesini ve bir insan olarak sahip olabilecekleri her türlü hakkı reddeden deneyler yaptıkları ortaya çıktı.”¹³⁰ Almanya’da bazı bilim adamlarının gerçekleştirmiş olduğu bu acımasız deneyler sonucu, bu deneylerde bulunan bilim adamları ve hekimler suçlu bulunarak mahkum edilmiştir ve çoğu idam cezasına çarptırılmıştır. Almanya, ırkçılığı destekler nitelikte uygulamalarda bulunan ülkelerin başında gelmekte idi. Bu nedenle Almanya için bu tür deneyler, kendi ülkesinde bulunan Alman ırkı olmayan insanların yok edilmesini sağlayan bir fırsat niteliğindeydi. “Deneylerden bazıları, Üçüncü Reich'in Alman halklarını arındırmayı amaçlayan 'ırksal hijyen' programının bir parçasıydı.”¹³¹ Bu bağlamda öjenik kapsamında düşünülmüş bir “ırk temizliği” olan insanlar üzerindeki deneyler Alman ırkı açısından son derece önemliydi.

ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ise, soğuk savaşın galibi olmak niyetiyle radyasyonun insanlar üzerindeki etkisini görebilmek ve bunu düşmanlara karşı silah olarak kullanabilmek düşüncesi ile insan deneklerin bir deneyde olduklarından habersiz, radyasyon deneylerini gerçekleştirmişlerdir. ABD ulusal ve askeri çıkar düşüncesi ile insanların hastalanabileceği, yaralanabileceği ya da ölebileceği riskler barındıran deneylerin gerçekleştirilmesini son derece destekleyici ve savunur nitelikte hareket etmektedir. Bu düşünce ile onlar için önemli olan ulusun, devletin ayakta durabilmesidir; bu nedenle insanların zarar görebileceği deneylerin hiçbir önemi yoktur. Çünkü bireysel değil, ulusal

¹³⁰ McNeill, 1998: 2.

¹³¹ McNeill, 1998: 4.

düşünce mevcuttur. Bu durumda, insan hakları açısından etik olmayan unsurların var olduğu aşîkardır. Aşağıda bu deneylerden bazı örnekler sunulmaktadır:

1. “1940’lı yılların sonlarında Vanderbilt Üniversitesi’nde, cenin gelişiminde radyoaktivitenin etkisini saptamak amacıyla hamile kadınlara radyoaktif demir verildi. Bu çalışmanın sonunda deneye tabi tutulan çocuklarda normalden fazla kanser oranı görüldü.
2. 1963-1971 yılları arasında Oregon Devlet Hapishanesi’nde, radyasyonun sperm fonksiyonları üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla, çoğu Afrikalı- Amerikalı olan altmış yedi erkeğin erkeklik organları, 200 dolar karşılığında x ışınlarına maruz bırakıldı. Bu kişiler daha sonra vasktomi oldular. Bu araştırmaların bazı riskleri onlara söylendiye de, kanser olacaklarını bilmiyorlardı.
3. 1950’li yılların sonunda, Colombia Üniversitesi ve Montefiore Hastanesi’ndeki yirmi ölümcül kanser hastasına, insan dokularınca emilen radyoaktif madde oranını ölçmek amacıyla radyoaktif kalsiyum ve stronsiyum verildi.
4. Berkeley’deki California Üniversitesi’nde bir araştırmacı olan Joseph Hamilton, kanser olduğu kesin on sekiz hastaya plutonyum enjekte etti.
5. 1950’lerde federal bilim adamları, nükleer zerelerin atmosferdeki inişini gözlemlemek amacıyla, Washington’ın doğusunda radyoaktif bir iyot bulutu oluşturdu. Bu bulutta, 1979’da meydana gelen Three Mile Island nükleer reaktör kazasında ortaya çıkan buluttan yüzlerce kat fazla radyasyon vardı.
6. 1940’lardan 1960’lara kadar, 1500 pilot ve denizci, birkaç dakika süresince burun deliklerine radyum soktu. Deneyin amacı ve neden seçildikleri onlara söylenmedi, ancak bu deneyden sonra şiddetli baş ağrıları çekmeye başladılar.”¹³²

Bu deneylerde, genel olarak denek olan kişilerin denek olduklarından habersiz bir şekilde deneyde kullanıldıkları görülmektedir. Soğuk savaş kapsamında yapılmış olan bu deneyler, yalnızca üke yararı gözetilerek gerçekleştirilmiştir ve hiçbir insan bireysel açıdan önemsenmemiştir. Yani, insani değerlerden yoksundur. Bu nedenle, insan hakları bağlamında birçok etik sorun tespit edilmektedir.

“İnsanlar üzerinde yapılan deneyler, gizlilik, zararlı araştırmalar, önemsiz araştırmalar, belli etnik ve ırk grubundaki insanları hedef alan araştırmalar ve ceninler, embriyolar, mahkumlar, askerler, komadaki veya bilinçsiz kişiler üzerindeki araştırmalar gibi pek çok başka etik konuyu ve sorunu gündeme getirmektedir.”¹³³

Bazı araştırmacılar ise, yapmak istedikleri deneyleri kendi bedenlerinde denemek istemektedirler. Bu durum oldukça riskli görüldüğü için, günümüzde dahi tartışma konusu olmaktan uzaklaşmamaktadır. Araştırmacı aklındaki deneyi örneğin; bir ilaç veya aşı gibi

¹³² Resnik, 2004: 193-194.

¹³³ Akt.Resnik, 2004: 197.

çalışmaları kendi üzerinde deneyerek bedeninde olabilecek değişiklikleri hissedebilmeyi, gözlemleyebilmeyi ve bunları kaydedebilmeyi planlamaktadır. Bu sayede daha pratik ve sorunsuz bir şekilde deneyi gerçekleştirmiş olabilmeyi hayal etmektedir. Ancak araştırmacı bu şekilde gerçekleştirdiği deney ile kendini riske atarak, kendine zarar verebilir, hasta olabilir ya da ölüm gibi bir gerçek ile karşılaşabilir. Araştırmacı olan kişi bu gibi durumları göze alarak, kendi bedenini riske atmaktadır. Bir deney uğruna kendini feda ederek halkın ve bilim dünyasının gözünde eşsiz bir kahraman olabilmeyi başarmış olsa da, bu durum savunulmamaktadır ve etik tartışmaların da başında gelmektedir. Dolayısıyla, önemli araştırmacıların bir deney uğruna kendi bedenlerini riske atarak yapmış oldukları bu tür deneylerin, etik açıdan değersiz oldukları anlaşılabilmektedir. Araştırmacı kişi adına bu durum değerli ve muazzam bir davranış olarak algılansa da, etik açıdan doğru bir davranış sayılmamaktadır. Tıp etiği ilkelerine göre deneylerin gerçekleştirilebilmesi adına ve daha yaşanılabilir bir dünya için, bilim adamlarının kendi bedenlerini koruyabilmeleri ve geleceğe ışık olabilmeleri gerekmektedir. Bir insan öncelikle kendi ruh ve beden sağlığına dikkat edebilmelidir ve daha sonra diğer insanlara fayda sağlayabilmelidir.

Hayvanlar üzerinde yapılan deneylerin durumu ise, insan deneylerinden pek farklı değildir. Hayvanlar, denek olarak kullanıldığı sırada zarar görürler ve bunlar çoğunlukla geri dönüşü olmayan zararlara tekabül etmektedir. Bu açıdan hayvanların neslinde tükenme görülebilmektedir. İnsan ve hayvan deneyleri arasındaki en büyük fark; denekten bilinçli bir şekilde rıza alma durumudur. Bu noktada insan deneklerinden etik çerçevede denek olabileceğine dair rızasının alınabilmesi durumu söz konusu iken, hayvanlar üzerinde böyle bir durum söz konusu olamamaktadır. Dolayısıyla bazı umursamaz araştırmacı kişiler hayvanları istedikleri gibi denek olarak kullanabileceklerini düşünmektedirler. Bu nedenle etik kurallar dışında hayvanları deneylerinde kullanmaktadırlar. Etik açıdan doğru olmayan bu davranış ile hayvanların da bir canlı olduğunu untabilen bu tür araştırmacılar, hayvanları kendi malları gibi görmektedirler. Buna istinaden, hayvanların canını acıtabilen uygulamalarda bulunmaktan çekinmemektedirler. Fakat son zamanlarda hayvan hakları savunucularının bu olaya karşı geldiklerini ve bu yönde bildirimlerin uygulanabilmesi için çaba gösterdikleri aşıkardır. Bazı insanlar, kendi bedenlerine karşı acımasızca davranabilmektedir. Bu tür araştırmacı kişiler, insan deneklerine karşı da acımasızca davranmaktadırlar ve onların haklarını yok saymaktadırlar. Bu nedenle, hayvanların da birer canlı olduklarını yok sayarak deneylerini gerçekleştirmektedirler.

Hayvanların denek olarak kullanılmasındaki asıl amaç, insanlara yarar sağlayabilmektir. Şöyle ki araştırmacılar insanlara yararlı ilaç ve tedavi yöntemlerini tespit edebilmek adına öncelikle hayvanlar üzerinde test etmektedirler. Buna göre, hayvanların bedenine zarar verebilecek ilaçların insanlar için piyasaya sürülmesi engellenilmektedir. “Araştırmalarda hayvanlar canalcı bir önem taşırlar; çünkü hayvanlar ve insanlar arasında psikolojik, anatomik, biyokimyasal, genetik ve gelişimle ilgili pek benzerlikler vardır: Fare beyni hakkında bildiklerimiz insan beynini anlamaya yardımcı olabilir.”¹³⁴

M.Ö. zamanlardan günümüze değin, insan ve hayvan anatomileri birbirlerine benzetilmektedir ve bu düşüncenin temeli ise, insanoğlunun hayvandan evrimleşerek insan olarak dünyada yer almış olmasıdır. Buna göre eski çağlardan beri hekimler ve bilim adamları insanların sağlığı adına bir şeyler üretebilmek için öncelikle hayvanlar üzerinde deneylerini gerçekleştirmişlerdir. Bu bir gerçektir ki hayvan deneylerinin ardından insanlara yararlı olabilecek ilaç, aşı, tedavi yöntemleri gibi bir çok çalışmanın netlik kazandığı ve insanlara yüzyıllardır yarar sağladığı aşıkardır. Dolayısıyla hayvan deneyleri etik açıdan uygun olmasa da yüzyıllar boyunca insanların sağlığını koruyabilmeyi başarmıştır.

Araştırmacıların asıl gözardı ettiği şey hayvanların da canlı birer varlık oldukları için acı duyma hislerinin var olduğudur. İşte bu durum, acımasızlığın ve hayvanlara karşı bilinçli olarak yapılmakta olan şiddetin belirtisi olmaktadır. Bu nedenle insanlara yararlı olabilecek tıbbi şeylerin üretilmesi adına, hayvanları denek olarak kullanmadan birçok farklı teknolojik deneylerin yapılabilmesi ve buna uygun aletlerin üretilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bu tür teknolojinin varlığına dek, bilimsel ilerlemenin sağlanabilmesi açısından en azından hayvanlara acı çektilmeden onların da birer canlı varlık oldukları unutulmamalıdır. Bu tür deneyler sırasında hayvanlara hassas davranılmalı ve deneylerin bu doğrultuda gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bilim tarihine bakıldığında Aristoteles’in, hayvanlar üzerinde diseksiyon (teşhir, parçalara ayırma) işlemi ile hayvanların iç organlarını ve fiziksel özelliklerini tasvir etmiş olduğu görülmektedir. Diseksiyon yaptığına dair deliller ise, yapmış olduğu hayvan tasvirlerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, hayvanları gözlemlediği ve onlar üzerinde birçok deney gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu sayade, canlıların merak edilen benzer ve farklı olan yönlerini ortaya çıkarmayı başarmıştır ve deney yapmanın önemini vurgulamıştır.

¹³⁴ Resnik, 2004: 198-199.

Galen (Galenos) ise, insan ve hayvan bedenlerinin birbirine benzediğini ileri sürerek, hayvanlar üzerinde diseksiyon işlemini gerçekleştirmiştir. Hayvanların yanı sıra, insan kadavraları üzerinde de deneylerini gerçekleştirdiği bilinmektedir.

“Anatomi çalışmalarını halka açık bir şekilde sergileyerek sürdürmüştür ve birçok diseksiyon işlemi ile hayvan organlarının insan organları ile benzer işlevlere dayandığını ileri sürmüştür. İnsan bedeniyle aynı olduğu düşüncesiyle araştırmalarında maymun, domuz gibi hayvanlar kullandığından, eserlerindeki yanlış bilgiler yüzyıllarca doğru kabul edilmiştir.”¹³⁵

“Uzmanlık alanlarından biri, canlı bir domuzun boynundaki sinirleri incelemektir.”¹³⁶ Böylelikle Galen’in hayvanlar üzerinde birçok deney gerçekleştirmiş olduğu anlaşılabilmektedir. “Galen, anatomik çalışmaları sayesinde, hayvanlar üzerinde yoğunlaşması, insanlara uygulandığında bazı detayların yanlış olduğu anlamına gelse de, tıp bilgisine ölçülemez ölçüde katkıda bulunmuştur.”¹³⁷ Hayvanlarla ilgili farklı görüşlere sahip birçok bilim adamı/filozof bulunmaktadır. Farklı görüşlere sahip kişiler; hayvan deneylerinin bir katliam olduğunu düşünenler ve hayvan deneylerini destekleyenler olarak ikiye ayrılmıştır. Rene Descartes, Francis Bacon gibi değerli filozofların hayvanlar hakkındaki görüşleri mevcuttur.

“Fransız matematikçi ve filozof Rene Decartes (1596-1650), “hayvanların ruha sahip olmadıkları için acı çekmeyeceklerini; bıçakla bir yerleri kesildiklerinde çılgın atıyor ya da kızgın bir demirden kaçmak için çırpınıyor gibi olsalar da, bu davranışların onların acı çektiklerini göstermeyeceğini; hayvanların Tanrı tarafından yapılmış ve (insanların yaptığı saat gibi makinelerle) karşılaştırılamayacak kadar karmaşık makineler olduklarını” ileri sürmüş ve kendisi de çok sayıda viviseksiyon yapmıştır.”¹³⁸

Buna göre, hayvanların acı hislerinin bulunmadığını ve onlar üzerinde her türlü deneyin gerçekleştirilebileceğini beyan etmiştir. Özellikle 17. yüzyılda genel olarak, hayvanların hislerinin olmadığına inanılmakta idi. Onları birer robot, hareket edebilen birer makine gibi düşünmüşlerdir. Bu nedenle istedikleri gibi tüm deneylerde denek olarak kullanabilmişlerdir. Çünkü, hayvanların insanlara yardımcı olabilmek için yaratıldıkları makine gibi varlıklar oldukları görüşü savunulmuştur. Canlı hayvanlar üzerinde de

¹³⁵ Bayat, 2016: 140.

¹³⁶ Duin, 1992: 22.

¹³⁷ Duin, 1992: 22.

¹³⁸ Ülman vd., 2009: 119.

viviseksiyon (hayvanları parçalara ayırma işlemi) yapılmaktaydı ve hayvanların acı çekerek bağırması ise, hayvanların acı hislerinin olmadığını düşünenler için yalnızca yüksek bir ses tonu olarak algılanmaktaydı. Böyle bir hissizlik ile hayvanların neredeyse işkence ile deneylerde kullanıldıkları aşıkardır. Hayvan deneylerini savunanlar dışında bu deneylere karşı çıkanlarda vardı; Ünlü İngiliz doktor olan Thomas Percival. O hayvan deneylerini ve bu deneyleri gerçekleştiren kişileri sertçe eleştirmekten kaçınmamıştır. “Tıp etiği” kavramının oluşmasını sağlayan ve bu kavram ışığında hareket edilmesini isteyen Thomas Percival, hayvanların acı içinde kıvranmalarını ve deney uğruna yok edilmelerini saygısızlık olarak algılamıştır. Bu durumu etiğe aykırı olarak kabul etmiştir. Ona göre, hayvanların da en az insanlar kadar saygı görmeleri gerekmektedir ve denek olarak kullanılmaları hiçbir etik davranışa uymamaktadır. Thomas Percival, hayvan deneylerinin zalimce olduğunu düşünmekte idi ve yaşadığı süre boyunca bu durumu olumsuz bir şekilde eleştirmeyi ihmal etmemiştir.

Görüldüğü üzere, hayvan deneylerinin geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır ve genel olarak benimsenmiş olan fikir ise, insan ve hayvan bedenlerinin birbirlerine benzedikleri yönünde idi. Bu fikrin benimsenmesi ile birçok hayvan deneyleri gerçekleştirilmiştir ve insanların anatomik yapıları ile hayvanların ki karşılaştırılarak, insan sağlığına dair ipuçları aranmıştır. Burada asıl olan, hayvan deneylerinde hayvanların acı çekmemesine ve mümkünse hayvanların denek olarak kullanılmamasına etik şartlar dahilinde dikkat edebilmek olmalıdır. Hayvanların denek olarak kullanılmaması yüzyıllar öncesi için değil günümüz ve sonrası açısından dile getirilmektedir. Çünkü geçmiş zaman için yapılması gereken bir şey yoktur, fakat günümüz ve geleceğe dair yapılması gereken çok şey bulunmaktadır. Bu nedenle insanlar, hayvanların da tıpkı kendileri gibi canlı varlıklar olduğunu ve acı hislerinin var olduğunu unutmamalıdır. Buna göre, bilime ve insanlığa katkı sağlayabilmek adına çaba göstermelidirler. Özellikle bilim adamları, hayvan deneklere karşı etik muamele göstermelidirler ve onların da canlı varlıklar olduklarını yok saymamalıdır. Artık günümüz şartlarında ise, var olan teknolojik sistemler ve bilimsel gelişmeler sayesinde hayvanların denek olarak kullanılmalarına gerek kalmadan deneylerin gerçekleştirilmesi mümkün olabilmektedir. Fakat, ne yazık ki hayvanları denek olarak kullanmaktan vazgeçemeyen klasik yöntemler sahibi araştırmacılar da bulunmaktadır.

“Hayvan deneyleri insancıl duyguları zedeler ve hayvanlara karşı olan koruma arzusunu incitmekte; hayvanlarda gizli hastalıklar bulunmakta ve bunlar verilen mikrobun etkisiyle karışabilmekte; yine hayvanlarda kendileri için zararlı olmayan ancak insanlar için zararlı olan virüsler bulunabilmekte ve

bunlar aşı, serum gibi materyallerle insana bulaşabilmekte; insanlar hayvanlar üzerinde çalışırken onlardan birçok hastalık geçebilmekte ve hayvanlar testlerde büyük farklılıklar gösterebilmektedir.”¹³⁹

Bu nedenle insanlar, hayvan deneylerine karşı olan tavırlarını korumalıdır ve hayvanlara karşı daha saygılı ve duyarlı olmalıdırlar. Çünkü, bunu başarabilmek aynı zamanda çok önemli bir farkındalık yaratabilmektir. İnsanlar dünya üzerinde aynı yaşam alanının paylaşıldığı hayvanların, kendileri gibi birer canlı varlıklar olduklarını ve onların da acı hissine sahip olduklarını unutmamalıdır. Hayvanların insanlara ihtiyacı olduğu gibi insanların da hayvanlara ihtiyacı vardır. Yaşam bir döngü halidir ve doğadaki canlı varlıklar birbirlerine sahip çıkabildikleri an doğada uzun yıllar var olabilir. İnsanların, doğanın sunmuş olduğu mükafatlardan yararlanabilmek için kıymet bilmeyi ve her canlının kendine özel yaşam alanlarına saygı duyabilmeyi öğrenmeleri gerekmektedir.

¹³⁹ Ülman’danakt., vd., 2009: 130.

SONUÇ

Bilim tarihi, uçsuz bucaksız bir okyanus gibidir derinlere daldıkça yeni bilgiler keşfedilir ve her dalışta daha da derinleşir. Bilimlerin varlığı ile gelişen ve gelişmeye devam eden ülkeler ise, insanların her öğrendikleri bilgiye yeni bilgi ekleyebilmek adına çabaladıkları, her geçen gün keşif yapabilmek için üretim yaptıkları birer dünyadır. Her ülkenin kendine has yaşam biçimi, belirlenilmiş yaşam biçimlerine uygun kıyafetler, yeme-içme kültürü, konuşma biçimi ve en önemlisi; kendi dünyalarındaki yaşamlarına ait belirlemiş oldukları etik kurallar mevcuttur. Dolayısıyla insanları yargılamadan dinleyip anlayarak farklı gelen yaşam biçimlerini merak ederek, öğrenmeye ve saygı duymaya çalışılmalıdır. Her ülke her şehir her mahalle gibi kısaca, her ortamın kendine ait kuralları bulunmaktadır. Bu kurallar çerçevesinde hareket edilmediği sürece anlaşmazlıklar meydana gelmektedir. Etik ilkeler de toplum adına daha yaşanılabilir sorunsuz, adaletli bir ortam sağlayabilmek için gerekli görülmektedir.

Bilim tarihinin görevi ise, bilimlerin kendine ait alanlarında deney ve gözleme dayalı, objektif ve kaydadeğer bilgilerin elde edilebilmesi için, gösterilen faaliyetlerin kronolojik sıraya uygun bir şekilde kaydedilmesidir. Kaydedilen bilimsel bilgiler, gelecekteki insanların araştırmalarına yön verebilmeleri açısından değerli sayılmaktadır. Buna göre bilimsel açıdan değerli görülen her bilgi ve faaliyet mutlaka bilim tarihinde yer edinmiştir. İnsanlar dünya üzerinde var olduklarından bu yana, bir şeyleri merak etmektedirler ve bu yönde çağ standartlarına uygun olarak hareket etmektedirler. Merak edilenleri araştırabilmek ve öğrenebilmek için çaba sarfetmektedirler. Çünkü doğa ve insanın oluşum süreçleri her daim merak konusu olmuştur.

Bilim tarihi, birçok bilimi içerisinde barındıran ve onların da kendi içlerinde dallara ayrıldığı ve her birinin kendine özel çalışma biçimlerinin bulunduğu, sorgulayıcı felsefi görüşler temeline dayanmaktadır. Bilim ve felsefeyi biraraya getirebilen merak duygusu, eleştiri, sorgulama yeteneklerinin ortak noktası olmaktadır. Bilimsel yöntemlerin uygulanışı ise, teorik ve pratik olarak ikiye ayrılmaktadır. Teorik alanı kapsayan bilim dalları ve pratik alanı kapsayan bilim dalları diye bilimlerin ayrılabilmesi farklı statüdeki alanların belirlenebilmesini sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında bilim tarihindeki yeri, yüzyıllar öncesine dayanan yani insanoğlunun varlığına dayanan bir pratik bilim dalı olan “Tıp bilimi”nin tarihçesi ve mesleki hayata atılan adımları hakkında bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Çünkü dünya üzerindeki tek akıllı canlı varlıklar olan insanlar için en önemli

şey sağlıklıdır ve yaşanan süre içerisinde problemsiz sağlıklı ve uzun yaşam adına yapılan çalışmaları takip edebilmek ya da bu çalışmaların bir parçası olabilmek kıymetli sayılmaktadır. İnsanlar var olduklarından günümüze değin, uzun ve sağlıklı yaşayabilmek ve genç kalabilmek için sorgulayıcı araştırmalarda bulunmaktadır. Dolayısıyla, canlı varlıkların yaşamındaki en değerli ve vazgeçilmez olan bilim dalı “Tıp bilimi” olarak algılanmaktadır.

Tıp, bir bilim olarak ve aynı zamanda meslek dallarına ayrılarak insan yaşamının kilit noktası olmaktadır. İnsanlar, nefes aldığı sürece bilimsel tıbbi ve mesleki tıbbi uygulamalara ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında insan sağlığının odak noktası olan bilimsel tıbbi gelişmeler ve tıbbi cihazlar ile tıbbi uygulamalar adına teknolojik gelişmelerin, büyük önem arz ettiği anlaşılabilmektedir. Buna istinaden tıbbi uygulamalardaki gelişmeler ve bilimsel gelişmelerin uygulanabilirliği etik açıdan değerlendirilmektedir. İnsanların bulunduğu ortamlarda anlaşmazlık, eleştirel düşünceler, sorgulayıcı tavırlar ve bazen de haksızlıklar yaşanabilmektedir. Bu nedenle etik ilkelerin meydana gelmesi ve özellikle tıp gibi insanların çoğunlukta olduğu alanlarda etik davranışların uygulanabilmesi sağlanmaktadır.

Her toplumun düzeni, kuralları, etik değer yargıları farklıdır. Buna göre bir toplumda huzur, mutluluk ve dürüstlüğün hakim olabilmesi adına etik kuralların doğru bir biçimde uygulanabilmesi gerekmektedir. Bu durum, keyfi bir niteliğe bürünmemeli ve hem birey hem de toplum açısından değerlendirilmelidir.

Genel ahlaki kuralların belirlenildiği düşünüldüğü zaman, bir kaos ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni; her insan buna bağlı olarak her toplum kendi içerisinde bir yaşam tarzına sahiptir. Dolayısıyla, ahlak kurallarının evrenselliğini düşünmek doğru olmamaktadır. İnsanı insan yapan asıl şey değerleridir. İnsani değerler, onu diğer canlılardan ayıran temel özelliklerinden biridir. Çünkü insan düşünebilen akıllı bir varlık olarak, insani ilişkilerini akıllı ve mantıklı bir şekilde yürütmek durumundadır. Bu nedenle insanların hayatlarında, hem bireysel iletişim hem de toplum düzeni adına etik ve ahlak değer yargılarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede insan ilişkileri, belirli bir düzen ve doğru kabul edilen değer yargılarına ulaşabilmektedir.

Tıp etiği ise, tıbbi alanları kapsayan etik ilkeleri barındırmaktadır. Tıbbi uygulamaların yapıldığı tıbbi alanlarda, insanların sağlıklarını koruyabilmek amacıyla hastalıklara çözüm bulabilmek için bilimsel yöntemlerin etik ilkeler doğrultusunda kullanılabilmesi gerekmektedir. İnsan sağlığı adına birçok tıbbi uygulama mevcuttur. Bu

uygulamaların kişiye göre uygunluğu tespit edilmelidir. Bu açıdan hekim-hasta ilişkisi, sağlık çalışanlarının birbirleriyle olan ilişkileri birtakım etik ilkelere dayanmaktadır. Tıp etiği ilkeleri, tıbbi alanlarda uygulanmadığında ya da eksik uygulandığında haksızlık, iletişim kopukluğu, hatalar ve hasta sağlığını etkileyebilecek olumsuz durumlar yaşanabilmektedir. Bu olumsuz durumların yaşanmaması için sağlık çalışanlarının tıbbi alan adına belirlenilmiş tıp etiği ilkelerini davranışlarına yansıtarak uygulamaları gerekmektedir. Bu sayede birbirleriyle ve hastalar ile sağlıklı iletişim kurabilmektedirler.

Belirli bir ortamda her gün saatlerce bulunulduğunda, o ortamın mesleki gerekliliklerinin yerine getirilmesi zorunlu kılınmaktadır. Tıbbi alanların, mesleki açıdan belirlenilmiş tıbbi etik ilkeleri bulunmaktadır ve bu ilkeler genel olarak insanların sağlığını koruyabilmek için gerekli olan uygulamaların davranışlara aktarılması halidir. Dolayısıyla, tıbbi alanlardaki meslek sahibi kişilerin belirlenilmiş tıbbi ilkeler doğrultusunda hareket etmeleri gerekmektedir.

Etik kurallar, toplum adına uyulması gereken ve insanların her konuda doğru bir şekilde ilerlemeleri için belirlenilmiş insani değerlerin bütünüdür. Tıp bilminde herhangi bir alanı meslek edinmiş insanlar birbirlerine karşı almış oldukları sorumlulukları mutlak suretle yerine getirmelidirler. Burada tıp etiğinin görevi ise, insani değerleri sorgulama ve eğer varsa bir sorun bunu çözmeye odaklanan ilkeleri belirlemektir. Dolayısıyla, var olan bu etik ilkelere uyulması gerekmektedir. Günlük ihtiyaçlara göre de, her geçen gün yenileri belirlenmeye devam edilmelidir. Tıp etiğinin asıl odak noktası, bilim ve felsefe açısından sorgulanarak insanların refahı için daha iyi bir seviyeye ulaşmak olmalıdır. Bu sayede toplum içerisinde de daha sağlıklı kararlar alınabilmektedir. Eskiden beri hekimlerin davranış biçimleri, en az meslekleri kadar önemli sayılmaktadır. Toplumun da hekimden beklentisi her zaman için nitelikli olmalarıdır. Burada hekimin mesleğinde, kendi alanı adına eğitimini devamlı olarak geliştirmesi ve kişiliği yani davranış biçimi olarak kendini geliştirmesi beklenmektedir. Bu sürekli olan eğitim, hekimin kendini yenilemesi bakımından onun sorumluluğudur. Bu şekilde bir beklenti karşılandığında, hekimin saygınlığı artar ve karşılıklı erdemli davranış gerçekleşmiş olur. Buna göre genel sürekli eğitim ve bilgilendirme yapıldığında, etik tartışmalarda mutlaka azalma olduğu farkedilecektir. Günümüzde, eskiden farklı olarak hastanın rahatlığı için istekleri ön planda tutulmaktadır. Bu değişim insanlara verilen değer olarak önemli bir yere ulaşmıştır. Dolayısıyla, tıp etiği insani değer açısından önemli bir yere sahip olmaktadır.

Bu tez çalışmasında, bilim tarihi içerisinde yer alan tıp bilimi ve tarihçesi ile birlikte tıp etiği kavramı ve içeriği ele alınmıştır. Amaç, tıp etiği kavramı ve içeriğinin yalnızca günümüzde bilinen ilkeler ve tıbbi gündem konuları ile sınırlı olmadığını ilgili kişilere yansıtabilmektir. Tıp etiğinin aslında yüzyıllar öncesine dayandığını ve filozoflarca dönem dönem ele alındığını, ayrıca her toplumun kendine has ilke niteliğinde kurallar belirlediği anlatılmıştır. Bilim tarihi içerisinde ele alınmış olan tıp etiği genel çerçevede tarihçesi ile özel çerçevede ilkeleri ve tıbbi etik sorunları ile değerlendirilmiştir. Bilim tarihinde yer alan tıp biliminin tarihi yolculuğu altında, tıp etiğinin içeriğini oluşturan birkaç konu yine aynı şekilde tarihçeleri ile birlikte ele alınmıştır. Bu yöntem ile tıp etiğinin yalnızca günümüze ait olmadığı birçok kişi tarafından bilinmeyen uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğu gösterilmiştir.

Genel olarak “Tıp etiği” denildiği zaman akla gelen ilk şey, günümüzdeki tıbbi etik ilkelerdir. Aslında tıp etiğinin belirli bir tarihçeye sahip olduğu ve Hipokrat andı ile ortaya çıktığı çok az kişi tarafından bilinmektedir. Burada asıl odak nokta, tıp etiği tarihçesi ve günümüz etik ilkeleri ile birlikte ele alınarak geleceğe dair felsefi açıdan değerlendirilmesidir. Dolayısıyla, tıp etiğinin de uzun soluklu bir geçmişi olduğu ve geçmişten gelen bilgilerinin günümüze olan etkileri belirli konular çerçevesinde ele alınmıştır. Bu tez çalışmasında, tıp etiği içerisinde ele alınan her konu insanlara yarar sağlayabilecek şekilde anlaşılır olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, tıp alanında görev yapan, tıp tarihi, etik ve tıp etiği alanları ile ilgilenen kişiler bu tez çalışmasını okuduklarında mutlaka kendilerine yararlı olabilecek bir bilgi elde edebileceklerdir. Tıp etiği geniş bir alana sahiptir ve bu tez çalışmasında tıp etiği ile birlikte tıp bilimi ile tarihçesi de ele alınarak insanlara faydalı olabilmek amaç edinmiştir. Burada elde edilebilecek veriler, birden fazla ilgili kişiye, farklı çalışma olanağı sunma açısından kaynak olabilir. Çünkü, birçok sağlık çalışanı ve öğrenci ile birlikte herkese hitap edebilecek şekilde yalın bir dille yazılmıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde, etik kavramının ve tıbbi etik ilkelerinin yaşam alanlarımızdaki yeri ve her daim hayatımıza dokunabilirliği aşıkardır.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2012). *İslam'a Göre Ailevi Problemler Doğum Kontrolü ve Kürtaj*. Anatolia Kitap, İstanbul
- Arslan,A. *İlkçağ Felsefe Tarihi I'*, İstanbul Bilgi Üniv Yayınları, İstanbul
- Arda, B. (1996). *Hastalık Olgusunun Tarihsel Açıklanışında Önemli Bir Kavram: 'Etki Göçü'*. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası Cilt 4, Sayı 2, 105-112.
- Aristoteles (2020). *Eudemos'a Etik*. (çev. S. Babür). BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Aristoteles. *Hayvanların Hareketleri Üzerine*. (Çev. F. Akderin), Hazırlayan Ahmet Cevizci Say Yayınları, Ankara.
- Ardoğan, R. (2011). *Ekolojik Düzeni Okumada İki Yanlı: Sosyal Darwinizm ve Öjenik*. KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 18.
- Aydın, E. - ERSOY N. (1995). *Tıp Etiği İlkeler*. Tıbbi Etik, ss. 48–52, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Aydın, E. (2001). *Tıp Etiğinde Temel İlkeler*. Hacettepe Üni. Tıp Fak. Deontoloji (Tıbbi Etik) ve Tıp Tarihi AD. I. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Kitabı. 12-13. ODTÜ Ankara,
- Aydın, E. *Tarihsel ve Güncel Yönden Tıp Etiği*. Hacettepe Üniv. Tıp Fakültesi Deontoloji, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Ankara
- Aydın, E. (1998). *Hekim Hasta İlişkisinin Etik Yönü*. Tıbbi Etik
- Akarsu, B. (1982). *Ahlak Öğretileri*. Remzi Kitabevi, İstanbul, Gökberk, M. *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Akarsu, B. (2017). *Bilim Dünyü, Bugünü, Yarını (Bilimin Doğası ve Bilim Tarihi)*.
- Akça, T. *Deontolojiden Biyoetiğe Tıp Etiğinin Evrimi*.
- Akdur, R. (2013). *Tıbbi Etik ve Meslek Tarihi*. Anadolu Sağlık Meslek Liseleri-Hemşirelik Bölümü, Songür Eğitim Hizmetleri, Deontoloji ve Tıp Tarihi Ünite 1, Ankara.
- Akşit TB (1997). *Medikal Araştırmalarda Bazı Etik Sorunlar*. Etik Bunun Neresinde, 1. baskı, C Akpınar, F Aslan, NÖ Büken ve ark. (Ed), Ankara. Ankara Tabip Odası Yayınları, s.175-187.
- Akıncı A. G. (2019). *Aristoteles'in Biyoloji Çalışmaları ve Mantık İlişkisi*. Mantık Araştırmaları Dergisi 2, Journal of Logical Studies

- Alexandre M. Ve Capron , J.D. (1986). *Human Experimentation*. Norman Topping Professor of Law, Medicine and Public Policy The Law Center University of Southern California
- Altıntaş, A. (2011-2012). *Tıbbi Etik Ders Notları*. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik ABD.
- Av. Gürkan, Merve, Av.Şendur,U.Kerim. *Ötenazi*. Prizma Hukuk ve Danışmanlık, Üsküdar, İstanbul
- Bahadır, O. (2017). *Bilim Tarihi Nedir? Neden Önemlidir?* <https://sarkac.org/2017>
- Bağ, B. *Hasta Vasiyetnamesi: Ötenazi mi? Yoksa Kendi Kaderini Kendi Belirleme Hakkı mı?*. Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks, Vol. 5, No. 1, 2013.
- Bağlıoğlu, M.(2013), TAKSONOMİNİN KISA TARİHÇESİ ve İLK HAYVAN TAKSONOMİSİ KİTABIMIZ: MEBÂDÎ-İ TASNÎF-İ HAYVÂNÂT. Dört Öge Dergisi, Yıl.2 Sayı.4.
- Başer, A. Şahin, H. (2017), ‘*Tıbbi Beşeri Bilimler*’, Tıp Eğitimi Dünyası / Mayıs-Ağustos Sayı 49.
- Bayat, A. H. (2016). *Tıp Tarihi*. Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, Üçer Matbaacılık, İstanbul
- BEAUCHAMP, T.L. - CHİLDRESS, J.F. (1994). *Principles of Biomedical Ethics*. 4th Ed, New York: Oxford Univ. Press.
- Belsey, A. - CHADWICK, R. (1998). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. (çev. N. Türkoğlu). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Besiri, A. (2009). *Ötenazi ve Yaşam Hakkı*. TBB Dergisi, Sayı.86
- Birand, K. (1958). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Ajans-Türk Matbaası, Ankara.
- J.D Butler & D.F Walbert (1992,2011). *Abortion, Medecine and Law*, 5th ed., Fideli Yayınları.
- Brown, J.(2016), ‘*Aristotle’s Formal and Final Causes*’, Master LOPHISS-SPH
- Büken, N. ve Büken, E. (2002). *Nedir Şu ‘Tıp Etiği’ Dedikleri ?* cilt.11, sayı.1, Hacettepe Ü. Tıp Fak. Deontoloji-Tıbbi Etik-Tıp Tarihi AD, Ankara
- Castiglioni, A. *History of Medecine*. Alfred A. Knope, Newyork
- Cevizci, A. (2011). *Felsefeye Giriş*. 2. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık
- Cevizci, A. (2012). *Felsefenin Kısa Tarihi*. Say Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. *Hayvanların Hareketleri Üzerine*. (Çev. F. Akderin), Say Yayınları, Ankara

- Copleston, F. (2013). *Felsefe Tarihi*. (Yunanistan ve Roma) – Platon. (çev. A. Yardımlı). İdea Yayınevi, İstanbul.
- Çobanoğlu, N. (2009). *Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği*. Eflatun Yayınevi, Ankara
- Çolak, S. (2012). *Felsefî Açıdan Tıp Etiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Darwin, C. (2019). *Türlerin Kökeni*. (çev. B. Kılıç). 10. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul
- Değdaş, U. C. (2018). *Hatalı Tıbbi Uygulamadan (Malpraktis) Doğan Hukuki Ve Cezai Sorumluluk*. Incorrect Medical Application (Malpractices) Caused Legal And Criminal Responsibility, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 1 Sayı: 6
- Demirel, A. (2011/2014). *Antik Yunan'da Biyolojik Evrim Düşüncesi*. folklor/edebiyat, cilt:17, sayı:68, <https://www.academia.edu/>
- Dickens B. (1998). *Patients Rights In: Encyclopedia of Applied Ethics*. Vol 3, Academic Press San Diego
- DIETRICH, V.E. (2000). *Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik*. (çev. A. Namal). Nobel Yayınevi, Ankara.
- Dölen, E. (2018). *Kimya Tarihinden Kesitler*. Türkiye Kimya Derneği Yayınları No: 33, İstanbul.
- Dönmez, S. Ve Çelik, M. A. (2017). *Tek Taraflı Birliktelik (Kommensalizm), Karşılıklı Fayda Birlikteliği (Mutualizm) ve Asalaklık (Parazitizm) Üçgeninde İnsan-Doğa İlişkileri*. İnsan&İnsan, Yıl/Year 4, Sayı/Issue 14, Güz/Fall, 301-313
- Duralı, T. *Metinler Işığında Aristoteles'in Canlıyla Ve Canlının Evrimiyle İlgili Düşüncelerine Promlematik Yaklaşım*. <https://www.academia.edu/>
- Diş, S. B. *Bentham ve Mill'in Klasik Faydacılığı Bağlamında Mutluluk Problemi*. Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Artvin.
- Duin, Dr. J. S. N. (1992). *A History Of Medicine*. Foreword by Professor Dr. Hero Van Urk, Published in the United States of America by: Barnes & Noble Inc. Barnes & Noble Books
- Ergün, Y. (2010). *Hayvan Deneylerinde Etik*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi, KAHRAMANMARAŞ.
- Fernandes, M. R. And Pedroso, A. R. *Animal experimentation: A look into ethics, welfare and alternative methods*, Faculty of Medicine, Universidade Federal de Goiás, Goiânia, GO, Brazil.

- Filiz, Ş. (2018). *Felsefi Sağaltım*. Pales Yayınları, Cağaloğlu-Fatih/İstanbul.
- Filiz, Ş. (2012). *The Place of Bioethics Principles in Islamic Ethics*. Islam and Bioethics, Methodology of Islamic bioethical decision-making and Islamic ethico- religious attitudes to certain topics in bioethics, Ankara.
- Fulford KWM, Howse K (1993). *Ethics of research with psychiatric patients: Principles, problems and the primary responsibilities of researchers*. Journal of Medical Ethics, 19:85-91.
- Garrison F H. *History of Medicine*. Saunders Company, Philadelphia
- Gillon R. (1985). *Justice and medical ethics*. Philosophical Medical Ethics, BRITISH MEDICAL JOURNAL VOLUME 291.
- Guthrie, W.K.C, (2017). *Yunan Felsefe Tarihi Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*. (çev. E. Akça). Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Güven, T. - ERSOY, N. (2000). *Tıp Etiğinde Yeni Bir Yaklaşım: Erdemler*. Tıbbi Etik, ss. 51-59, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Güven, M. (2017). *Ötanazi Hakkına Dair Genel Bir Değerlendirme*. TBB Dergisi
- F.J. George (2003). *Abortion from the Religious and Moral Perspective: An Annotated Bibliography*. Praeger Yayınları, USA.
- Göksel FA (1993). *(Özel Görüşme) Tıbbi etik ilkeleri*. Ankara.
- Göksel FA. (1994). *Etikten Deontolojiye (Bağlayıcı Kuralların Oluşumu)*. Tıbbi Etik Dergisi, 2 (1) : 1-2
- Halidi, G. (2017). *Üç Öjeni Distopyası: Kızıl Nehirler, Cesur Yeni Dünya, Gattaca*. Türkiye Biyoetik Dergisi, Vol. 4, No. 3, 111-117.
- HARIS J. (1998). *Hayatın değeri; Tıp Etiğine Giriş*. Ayrıntı Yayıncılık, İstanbul.
- Hippokrates, (2015). *Aforizmalar*. (çev. E. Çoraklı, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Işıldak, M. *Felsefe Nedir?* ADÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Aydın.
- Jahr, F. (1927). *Bioethics A panorama of the human being's ethical relations with animals and plants*. Kosmos A Guide to nature lovers and central vehicle formation and collections on Natural Sciences, edited by Kosmos, Gesellschaft der Naturfreunde, Stuttgart Nr. 24.
- Kalaycıoğulları, İ., Akgündüz, B. (2019). *Osmanlılarda Erken Cumhuriyet Dönemine Öjenizme Dair İlk Metinler*. ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of

Institute of Social Sciences Cilt/Volume: 10, Sayı/Number: Özel, (Aralık/December)
87-95

Kalyoncu, H. *Ölümsüzlük İhtiyacı 'İntihar, Ötenazi ve Reenkarnasyon*. 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları No: 317, Haziran 2011, İstanbul.

Kantor J E. *Medical Ethics for Physicians*. Plenum Medical Book Company, Newyork
Kaplan, M. (2016). *Kültürel Bir İnşa Süreci Olarak Sağlık: Kavramsal ve Tarihsel Bir Bakış*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Dört Öge-Yıl 5-Sayı 10-Ankara.

Kaşıkcı, O. (2008). *Hukuk Tarihinde Ötenazi*. Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 6, S. 85-99, Fatih Üniversitesi, İstanbul

Katz, J. (1997). *Human Sacrifice and Human Experimentation: Reflections at Nuremberg*. YALE JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW Vol. 22: 401.

Kant, İ. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (çev. İ. Kuçuradi). Türkiye Felsefe Kurumu, Çeviri Dizisi: 4, Ankara

Kılıç, M. Ö. *Tıbbi Hatalı Uygulamalar (Malpraktis)*. Ankara Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Açık ders slayt 13. Hafta, (acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=103743)

Kılıç, M. Avdal Ü. E. *Güncel Tıp Etiğinin Felsefi Temelleri Üzerine Bir Deneme*. Uludağ Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Bursa.

Koloğlu, T. (2005). *Hipokrat*. Nobel Medicus Portreler 01, cilt: 1, sayı: 1.

Küçüker, O. (2014), *Biyoloji Tarihi*. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul Üniv. Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü Botanik ABD Ders Kitabı, İstanbul.

Diogenes, L. (2007). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. (çev. C. Şentuna). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Lennox, J. G. *Aristotle's Biology and Aristotle's Philosophy*.

Lind SE (1996). *Financial Issues and Incentives Related to Clinical Research and Innovative Therapies*. The Ethics of Research Involving Human Subjects: Facing the 21st Century, 1. baskı, HY Vanderpool (Ed), Maryland. University Publishing Group, s.185- 202.

Majumdar, K. S. (2003). *History of Evolution of The Concept of Medical Ethics*. Bull.Ind.Inst.Hist.Med.Vol.XXXIII, pp 17 to 31

MC CULLOUGH, L.B. - JOHNSON, A.R. (1991). *Bioethics Education, Diversity and Critique*. The Journal of Medicine and Philosophy, vol.16, iss. 32, pp. 1-4.

- S.Murty & C L. Smith (2010). *Women's Global Health and Human Rights*. Jones and Bartlett Yayınları, Amerika Birleşik Devletleri.
- M. Berer (2000). *Making Abortions Safe: A Matter of Good Public Health Policy and Practice*. Reproductive Health, Dünya Sağlık Örgütü Bülteni
- McNeill, P. M., (1998). *Experimentation on Human Beings: A History, and Discussion of Current Regulations*. Kuhse H, Singer P, (eds.), A Companion to Bioethics, Blackwell: Companions to Philosophy, Blackwell Publishers: 369-378.
- Mengüşoğlu, T. (2017). *Felsefeye Giriş*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Molacı, M. (2018). *Aristoteles'in Etik Görüşü*. Medeniyet ve Toplum / Bahar /Cilt 2 Sayı 1.
- Nehra, D. K. Kumar, P. and Nehra, S. (2013). *Euthanasia: An Understanding*. Suicide Attitude and Prevention Edited by Amrita Yadava NovRattan Sharma Publish by Global Vision Publishing House, 28,843.
- Neves, M. P. (2015). *Ethics, as a Philosophical Discipline*. Encyclopedia of Global Bioethics, Springer Science+Business Media Dordrecht, Bioethics Research Centre, Bioethics Institute, Catholic University of Portugal, Porto, Portugal
- Öztürk, H. Demirsoy, N. Şaylıgil, Ö. (2018). *Biyoetik Kavramı ve AntikYunan Dünyasında Kökenleri*. Orijinal Araştırma Türkiye Klinikleri J MedEthics. 2019;27(2):79-88, Tıp Tarihi ve Etik AD, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Eskişehir
- Pellegrino E D , Thomasma D C. *The Virtues in Medical Practice*. Oxford University Press, Newyork
- Price, A. W. (1985). *Moral theories : Aristotle's ethics*. Moral theories, Wadham College, Oxford University, Journal ofmedical ethics, 11, 150-152.
- Pirinç, R.T.G. (2019). *Uygulamalı Etik Başlığı Altında Tıbbi Araştırmalarda Etiğin Rolü ve Tabibin Ahlaki Değerinin Tarihi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Resnik, D.B.(2004). *Bilim Etiği*. (çev. V. Mutlu). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Ronan,C.A(2005). *Bilim Tarihi:Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişmesi*. (çev.Prof. Dr. E. İhsanoğlu, Prof. Dr. F. Gunergun). Tübitak Yayınları, İstanbul.
- Rogers A, Durand de Bousingen D (1995). *Ethics and Medical Research*. Bioethics in Europe, 1, baský, Strasbourg. Council of Europe Press
- Sayım, F. (2011). *Tıbbi Etik ve Deontoloji Kavramları*. Sağlık Piyasası ve Etik s.51-63, MKM Yayıncılık, Bursa.

- Shimon, M.G. (2004). *Who Decides – The Patient, The Physician Or The Rabbi*. Jewish Medical Ethics, vol.2
- Skırbekk, G. ve Gılje N. (2006). *Antik Yunandan Modern Döneme Felsefe Tarihi*. (çev. E. Akbaş, ve Ş. Mutlu). Kesit Yayınları, İstanbul.
- Sosyal, E. K.(2018), *Aristotelesçi Biyolojinin Temeli Olarak Fizik*. Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, Cilt 23 say. 44, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Sulu, M. *Ötenazi Üzerine*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, C.22, S.2, istanbul.
- Stacey, M. (1985). *Medical ethics and medical practice: a social science view*. Department of Sociology, University of Warwick, Coventry, GMC: Medical ethics education conference, Journal of medical ethics, 11, 14-18.
- Steinberg, A. (1998). *Medical Ethics*. The entry “Ethics, Secular” from the Encyclopedia of Jewish Medical Ethics, Vol. 6, 1998, pp. 646-692 (Schlesinger Institute); English Edition of the Encyclopedia, Vol. II, 2003, pp. 389-404 (Feldheim Publishers)
- Şen, Y. Furkan, (2015). *Yaşam Hakkı: İdam, Kürtaj, Ötenazi ve Siyasal Sorumluluk*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (2)
- Tekin, A. (2007). *Sağlık- Hastalık Olgusu ve Toplumsal Kökenleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Tekeli, S. vd. (2018). *Bilim Tarihine Giriş*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Topdemir, H. G. ve UNAT Y. (2019). *Bilim Tarihi ve Felsefesi*. Pagem Yayınları, Ankara
- Topdemir, H. G. (2013). *Bilim ve Teknoloji Tarihi/Türklerin İslâmiyet’e Giriş Döneminde Bilim ve Teknolojiye Etkileri*. Anadolu Üniversitesi Yayın Evi, Eskişehir.
- Ulaş, H. (2010). *Öjenik Cinayetler*. Türkiye Psikiyatri Derneği Dış İlişkiler Sekreteri Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri ve Sanat, cilt. 13, sayı. 2. İzmir.
- Ural, Ş. (2011). *Bilim Tarihi*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Uğurlu, M. C. (1997). *Hipokrat*. ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ MECMUASI Cilt 50, Sayı 2 67-78. Ankara.
- Uwamahoro, A. (2018). *Kadınların Cinsel ve Üreme Hakları: Kürtaj*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enst. İstanbul.
- Ülman, Y. I. T, Gül T. B., vd., (2009). *Tıp Etiğinden Biyoetiğe*. Türkiye Biyoetik Derneği, Birinci Baskı, Ankara
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. (çev. H. Vehbieralp). Sosyal Yayınlar, İstanbul.

- Williams, R.J. (2005). *Tıp Etiği Elkitabı*. (çev. M. Civaner), Dünya Hekimler Birliği 5. Baskı, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara.
- Wing J (1993). *Ethics and Psychiatric Research. Psychiatric Ethics*. Oxford University Press 2. baskı, (S Bloch, P Chodoff (Ed), New York.
- Yakıt, İ. (2015). *Tıp Felsefesi ve Etiği Üzerine*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, G. Kadioğlu, S. (2007). *Etik ve Tıp Etiği Temel Kavramları*. C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, vol. 29, iss. 2, pp.7–12. Sivas.
- Yöndemli, F. *Tıp ve Etik*. Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi KBB ABD, Konya.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI: Elif TUNÇ
Doğum Tarihi:
EĞİTİM DURUMU
Mezun Olduğu Lise: Özel Diyarbakır Anadolu Lisesi
Lisans Eğitimi: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, 2018
Yüksek Lisans Eğitimi: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, Antalya, 2021
Tez Konusu: Bilim Tarihinde Tıp Etiğinin Rolü
Yabancı Dil: İngilizce
Sertifikalar: İspanyolca Seviye A1 MEB onaylı eğitim sertifikası, Osmanlı Türkçesi İmlası MEB onaylı eğitim sertifikası
BİLİMSEL FAALİYETLER
Tunç, E, “<i>Eski Yunan’da Ölü Gömme Gelenekleri</i>”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü Eski Çağ’da Bilim Seminer Sunumu, İstanbul, Mayıs 2016. Tunç, E, “<i>Sıcak Hava Balonculuğu</i>”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü Teknoloji Tarihi Seminer Sunumu, İstanbul, Aralık 2017. Tunç, E, “<i>Osmanlı Döneminde Veba (Taun) Hastalığı</i>”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü Osmanlı ve Bilim Seminer Sunumu, İstanbul, Mayıs 2017. Tunç, E, “<i>Yüksek Maden Mühendisi: Mehmet Behzat Firuz</i>”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü Cumhuriyet ve Bilim Seminer Sunumu, İstanbul, Nisan 2018.
İŞ DENEYİMİ